

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ERKİN MEKÂNSAL TEMSİL ARACI OLAN İKONİK BİNALARIN
TASARIM ÖZELLİKLERİNİN VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİNİN
ÖRNEKLERLE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge ALPİN GÜMÜŞ
(Y2013.050010)

Mimarlık Ana Bilim Dalı

Mimarlık Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe SİREL

HAZİRAN, 2023

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ERKİN MEKÂNSAL TEMSİL ARACI OLAN İKONİK BİNALARIN TASARIM ÖZELLİKLERİNİN VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİNİN ÖRNEKLERLE İNCELENMESİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (05/06/2023)

Bilge ALPİN GÜMÜŞ

ÖN SÖZ

Akademik eğitimimin en başından itibaren bilgisi ve yol göstericiliği ile bana ve mesleğime büyük katkı sağlayan, yoğun çalışma programına rağmen tez danışmanlığımı üstlenen değerli hocam Prof. Dr. Ayşe SİREL'e, katkıları için tez savunma jürisi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Gülşen KILIÇREİS ÖZAYDIN ve Prof. Dr. Alev ERARSLAN GÖÇER'e, tez çalışmamda desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Prof. Dr. Sennur AKANSEL'e, bilgi paylaşımı ve yönlendirmeleri ile destek olan Mimar Burçin KUZ KAAAN'a, Mimar Eren ONUR'a, Y. Mimar Esra ARSLAN'a ve diğer tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca teknik destek ve motivasyonu ile en büyük destekçim ve yardımcım olan eşim Gökhan GÜMÜŞ'e, maddi ve manevi destekleri ile bugünlere gelmemi sağlayan sevgili aileme ve çalışma sürecinde neşe kaynağım olan canım kızım Gökçe GÜMÜŞ'e teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmayı, aramızdan çok erken ayrılan sevgili babam Hüsnü ALPİN'e ithaf ediyorum.

Haziran, 2023

Bilge ALPİN GÜMÜŞ

ERKİN MEKÂNSAL TEMSİL ARACI OLAN İKONİK BİNALARIN TASARIM ÖZELLİKLERİNİN VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİNİN ÖRNEKLERLE İNCELENMESİ

ÖZET

Bu çalışmada, “Erk ve Mimarlık” ilişkisi bağlamında, otoritenin mekânsal temsiliyetinin bir göstergesi olan ikonik binaların, biçimsel ve işlevsel özellikleri, büyüklükleri, yenilikçi olmaları, malzeme ve yapım sistemleri ile günümüz mimarlığına ve kent kimliğine etkileri tartışılmaktadır. Simgesel özelliklere sahip ikonik binalar antik dönemden beri tasarım anlayışları, biçimlenişleri ve meydana geliş süreçleri ile farklı coğrafyalarda farklı etkiler göstermektedir. Günümüzde, özellikle küreselleşme sonrasında toplum yaşamının her alanında yaşanan değişim ve gelişim, ikonik binaların biçimlenmesini doğrudan etkilerken, onları birer ekonomik değer haline de getirmiştir. Bu çalışmada, erk simgesi olan ikonik binaların mimari dili ve gelecek tasarımları ne ölçüde etkilediği ile yapılı çevrenin oluşumuna katkılarının irdelenmesi amaçlanmıştır. Tez çalışması kapsamında yapılan literatür araştırmalarında yerli ve yabancı basılı ve elektronik kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu doğrultuda kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve betimsel analiz yöntemi ile ikonik binaların mimari biçimlenmesini etkileyen tasarım kriterleri tespit edilmiştir. Tespitler sonucunda örnek olarak seçilen 20. yüzyıl ve sonrasında, dünyada ve Türkiye’de erk etkisi ile inşa edilmiş ikonik binalar üzerinden analiz çalışması yapılmıştır. Küreselleşme ile artan siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmeler çalışma kapsamında incelenen ikonik bina örnekleri için belirleyici olmuştur. Yapılan analizler sonucunda ikonik binaların mimarlık, toplum ve kent üzerinde farklı etkileri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda, günümüzde sıra dışı biçimleri, özgünlükleri ve yenilikçi olmaları nedeniyle ilham verici olan ikonik binaların kent kimliğinin bir parçası haline geldiği tespit edilmiştir. Küreselleşme öncesinde bir ideolojiyi, bir erki temsil eden bu binaların küreselleşme sonrasında gelişen teknoloji, medya etkisi ve uluslararası rekabet nedeniyle kentlerin markalaşma aracına

dönüştüğü görülmüştür. Tarihsel süreç içerisinde erkin dayanağı değişiklik gösteriyor olsa da mekân temsili olarak ikonik binalar her zaman kullanılmıştır. Bununla beraber bu binaların kentlerin gelişim aracı olma rolünün değişmediği ancak toplumsal yaşamın farklılaşmasına araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: erk, ikonik bina, mimari biçimlenme, kimlik, kent kimliği

**ANALYZING THE DESIGN FEATURES OF ICONIC BUILDINGS AS A
MEANS OF SPATIAL REPRESENTATION OF POWER AND THEIR
EFFECTS ON URBAN IDENTITY THROUGH EXAMPLES**

ABSTRACT

In the context of the relationship between "Power and Architecture", this study discusses the effects of iconic buildings, which are an indicator of the spatial representation of authority, on today's architecture and urban identity with their formal and functional features, size, innovation, materials, and construction systems. Iconic buildings with symbolic features have been showing different effects in different geographies with their design concepts, formations, and forms since ancient times. Nowadays, especially after globalization, the changes, and developments in all areas of social life have directly affected the formation of iconic buildings, while making them an economic value. In this study, it is aimed to examine the extent of the architecture of iconic buildings, which are symbols of power, and to what extent they affect future designs, as well as their contribution to the formation of the built environment. In the literature research conducted within the scope of the thesis, local and foreign printed and electronic sources were made use of. In this direction, a conceptual framework was created and the design criteria affecting the architectural formation of iconic buildings were determined by descriptive analysis method. As a result of the determinations, an analysis study was carried out on the iconic buildings constructed with the influence of power in the 20th century and later, in the world and in Turkey. Increasing political, economic, cultural, and technological developments along with globalization have been decisive for the iconic building examples examined within the scope of the study. As a result of the analysis, it was found that iconic buildings have different effects on architecture, society, and the city. As a result of the study, it has been determined that iconic buildings, which are inspiring due to their unusual forms, originality, and innovation, have become parts of the city identity. It has been observed that these buildings, which represented an ideology and power before globalization, have turned into a branding tool of cities due to developing

technology, media influence and international competition after globalization. Although the basis of power has changed in the historical process, iconic buildings have always been used as a representation of space. However, it has been concluded that the role of these buildings as a tool for the development of cities has not changed, but they have been instrumental in the differentiation of social life.

Key Words: power, iconic building, architectural formation, identity, city identity

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
I. GİRİŞ	1
A. Tezin Konusu	2
B. Tez Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	3
C. Tezin Araştırma Sorusu ve Hipotezi	10
D. Tezin Amacı ve Önemi	11
E. Araştırma Yöntemi.....	12
F. Tezin Kapsamı ve İçeriği	13
II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	15
A. Erk Kavramı	15
B. İdeoloji Kavramı	17
C. Kimlik Kavramı	19
1. Mimari Kimlik Kavramı	20
2. Kentsel Kimlik Kavramı	23
D. İkon Kavramı ve Mimarlıkta İkonik Bina.....	27
1. İkon Kavramı	28
2. İkonik Bina Kavramı.....	30
3. Geçmişten Günümüze İkonik Binaların Değişimi ve Gelişimi.....	33
E. Bölüm Sonucu.....	44
III. MEKÂNSAL TEMSİLİYET BAĞLAMINDA İKONİK BİNALARIN ERK-MİMARLIK İLİŞKİSİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ	47

A.	Erk ve Mimarlık İlişkisi	47
1.	Siyasal Erk ve Mimarlık.....	47
2.	Dini Erk ve Mimarlık	53
3.	Ekonomik Erk ve Mimarlık.....	58
B.	İkonik Binaların Kent Kimliğine Etkileri.....	64
1.	Sosyal Etkiler	65
2.	Kültürel Etkiler.....	68
3.	Ekonomik Etkiler	70
C.	Bölüm Sonucu	74
IV. ERK ve MİMARLIK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İKONİK BİNALARIN TASARIM KRİTERLERİ		77
A.	İkonik Binaların Biçimlenme Kriterleri	77
1.	Erk Etkisi (Yaptıran)	79
2.	Yaratıcılık (Cesaret)	80
3.	Öykü	81
4.	Bağlam	82
5.	Simetri	83
6.	Sadelik	83
7.	Metafor	84
8.	Silüet.....	85
9.	Malzeme	86
10.	Mühendislik.....	87
B.	Bölüm Sonucu	88
V. ERKİN MEKÂNSAL TEMSİLİYETİ OLAN İKONİK BİNALARIN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....		91
A.	Çalışma Yöntemi.....	91
B.	Örnek Binaların Seçiminde Esas Alınan Kriterler	91
C.	Örnek Binaların İncelenmesinde Esas Alınan Kriterler	92
D.	Araştırmanın Sınırlayıcıları	92
E.	Çalışma Kapsamında İncelenen Örnekler	93
1.	Nossa Senhora Aparecida Brasília Metropolitan Katedrali	93
2.	Georges Pompidou Ulusal Sanat ve Kültür Merkezi	99
3.	Haydar Aliyev Kültür Merkezi	105
4.	Apple Park Kampüs	111

5. Büyük Çamlıca Camii	117
6. İstanbul Modern Sanat Müzesi	123
F. Bölüm Sonucu: Bulgular	129
VI. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	133
VII. KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ.....	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Araştırma Yöntemi Akış Şeması	12
Şekil 2 Tarih Öncesi Mimari Örnekler	21
Şekil 3 Mimarlık ve Kimlik Arasındaki İlişki	22
Şekil 4 Davranış ve Çevre Arasındaki İlişki.....	24
Şekil 5 Benzer İkonik Bina Örnekleri.....	26
Şekil 6 Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler	26
Şekil 7 İkon Örnekleri.....	28
Şekil 8 Ortodoks Kiliselerinde Bulunan “İkon” Örnekleri.....	29
Şekil 9 Popüler Kültürde İkon Örnekleri.....	30
Şekil 10 İkonik Bina Örnekleri.....	32
Şekil 11 Antik Dönem Öncesi İkonik Bina Örnekleri.....	34
Şekil 12 Antik Dönem İkonik Bina Örnekleri	35
Şekil 13 Ortaçağ Dönemi İkonik Bina Örnekleri.	37
Şekil 14 Rönesans Dönemi İkonik Bina Örnekleri.....	39
Şekil 15 Modern Dönem Öncesi İkonik Bina Örnekleri	40
Şekil 16 Modern Dönem İkonik Bina Örnekleri	42
Şekil 17 Çağdaş Dönem İkonik Bina Örnekleri.	43
Şekil 18 Kent Markası, Kent Kimliği ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki	66
Şekil 19 Kültürün Eylemlerle Arasındaki İlişki	68
Şekil 20 Kent Olgusunun Kavramsallaştırılması.....	71
Şekil 21 İkonik Binaların Tasarım Kriterleri.....	78
Şekil 22 Erk Etkisi Kriterine Örnek İkonik Binalar	79
Şekil 23 Yaratıcılık Kriterine Örnek “Yıldız Mimarlar”	80
Şekil 24 Öykü Kriterine Örnek İkonik Binalar.....	81
Şekil 25 Bağlam Kriterine Örnek İkonik Binalar.	82
Şekil 26 Simetri Kriterine Örnek İkonik Binalar.....	83
Şekil 27 Sadelik Kriterine Örnek İkonik Binalar.....	84
Şekil 28 Metafor Kriterine Örnek İkonik Binalar.....	85
Şekil 29 Silüet Kriterine Örnek İkonik Binalar	86

Şekil 30 Malzeme Kriterine Örnek İkonik Binalar	87
Şekil 31 Mühendislik Kriterine Örnek İkonik Binalar.	88
Şekil 32 Brasilia Katedrali'nin Kentteki Konumu	93
Şekil 33 Pompidou Kültür Merkezi'nin Kentteki Konumu.....	99
Şekil 34 Haydar Aliyev Kültür Merkezi'nin Kentteki Konumu	105
Şekil 35 Apple Park Kampüs'ün Kentteki Konumu	111
Şekil 36 Çamlıca Camii'nin Kentteki Konumu.....	117
Şekil 37 İstanbul Modern Sanat Müzesi'nin Kentteki Konumu.....	123

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1 Literatür Taraması Değerlendirme Tablosu	9
Çizelge 2 Weber'in Otorite Tipolojisi	16
Çizelge 3 Bacon'ın İdol Öğretisi	17
Çizelge 4 Doğa ve Kozmos Metaforları	31
Çizelge 5 İkonik Binaların Değişim ve Gelişim Kronolojisi.....	46
Çizelge 6 Kent İmgesi Kuramına Göre Kentin Öğeleri.....	65
Çizelge 7 Brasilia Katedrali İşlev Şeması.....	95
Çizelge 8 Brasilia Katedrali'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi	98
Çizelge 9 Pompidou Kültür Merkezi İşlev Şeması.....	101
Çizelge 10 Pompidou Kültür Merkezi'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi	104
Çizelge 11 Haydar Aliyev Kültür Merkezi İşlev Şeması	107
Çizelge 12 H. Aliyev Kültür Merkezi'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi	110
Çizelge 13 Apple Park Kampüs İşlev Şeması	113
Çizelge 14 Apple Park Binası'nın Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi...	116
Çizelge 15 Büyük Çamlıca Camii İşlev Şeması	119
Çizelge 16 Çamlıca Camii'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi	122
Çizelge 17 İstanbul Modern Sanat Müzesi İşlev Şeması.....	125
Çizelge 18 İstanbul Modern'in Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi.....	128
Çizelge 19 Örnek İkonik Binaların Tasarım Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi	131

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
AKM : Atatürk Kültür Merkezi
AR-GE : Araştırma Geliştirme
AÖF : Açık Öğretim Fakültesi
AUZEF : Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi
CEO : Chief Executive Officer (İcra Kurulu Başkanı)
EBS : Environment Behavior Studies (Çevre Davranış Çalışmaları)
Expo : Exposition (Dünya Fuarı)
GaWC : Globalization and World Cities (Küreselleşme ve Dünya Kentleri)
HP : Hewlett-Packard
Inc. : Incorporated (Anonim Şirketi)
İmp. : İmparatorluk
İKSV : İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
M.I.T. : Massachusetts Institute of Technology
TDK : Türk Dil Kurumu
TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
YEM : Yapı Endüstri Merkezi

I. GİRİŞ

“Mevsimler gelir, geçer, kuşaklar birbirini kovalar, ama yapılar değişmezdi.”

(Andriç, 1942:77)

“Biz, sıradan insanlar, yalnız bir sefer ölürüz. Ama büyük adamlar iki sefer ölürler. Birinci sefer bu dünyayı bırakıp gittikleri, ikinci sefer de bıraktıkları eserler, yıkılıp kaybolduğu zaman.” (Andriç, 1942:78)

“Drina Köprüsü” adlı roman, Yugoslav yazar Ivo Andriç tarafından II. Dünya Savaşı dönemlerinde kaleme alınan, 1961 yılında “Nobel Edebiyat Ödülü” kazanmış, yazarın en önemli ve en ünlü eseridir. Romanın baş kahramanı aynı zamanda romana adını veren köprü Drina’dır. Anlatılan olaylar şuan Bosna-Hersek sınırları içinde bulunan ve küçük bir kasaba olan Vişegrad’da geçer. Yazılan hikayelerin Vişegrad’da ve Drina köprüsü ekseninde geçmesi raslantısal değildir (Ediz, 1962).

Drina köprüsü, romanda kaleme alınan olaylar zamanında Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı iki eyalet olan Sırbistan ve Bosna-Hersek sınırının ortasında yer almaktadır. Drina, nehrinin iki yakasını birleştirirken aynı zamanda Bosna’yı Sırbistan’a ve hatta İstanbul’a bağlayarak Doğu’yla Batı’yı birleştiren bir unsur olmuştur. Köprü, Osmanlı İmparatorluğu’nun en parlak dönemlerinde bu kasabadan daha çocuk yaşta devşirme olarak Osmanlı sarayına alınan bir çocuğun hayalidir. Bu çocuk daha sonra Osmanlı İmparatorluğu içinde yükselerek, önemli mevkilere gelmiş ve en önemli sadrazamı olmuş Sokollu Mehmet Paşa’dır. Sokollu Mehmet Paşa da her erk sahibi gibi ardından kalacak ölümsüz bir eser yaptırmak istemektedir ve böylelikle doğduğu yere Drina Köprüsü’nü armağan eder.

Romanda, köprünün üç yüz elli yıllık süre içinde tanık olduğu tarihi olaylar kaleme alınmıştır. Drina köprüsü bu süre içerisinde sadece nehrin ayırdığı iki toprak parçasını birleştiren bir unsur değil, Doğu ile Batı’nın, Hristiyanlarla Müslümanların, anlatım zamanı içinde geçmişten geleceğe değişen ve gelişen kültürün, ekonominin, siyasetin de “köprüsü” olmuş, kasaba ve toplum için simgesel bir yapıya dönüşmüştür. Toplum önceleri köprünün inşasına karşı çıkmış olsa da sonrasında benimsemiş ve yaşamlarının bir parçası haline getirmiştir. Sokollu Mehmet Paşa, Vişegrad’a sunduğu

bu armağan ile tarihe imza atarken, kasabanın bir dönemine de damga vurmuş ve hem fiziksel hem de kültürel değişim geçirmesine neden olmuştur. Andriç'in kaleme aldığı eser ile de gelecek kuşaklara kültürel bir miras olarak aktarılmıştır.

Drina Köprüsü örneğinden de yola çıkacak olursak, mimarlığın ve fiziksel yapı çevrenin oluşumunda “*erk*”, “*ideoloji*” ve “*kimlik*” gibi birçok kavram belirleyicidir. Toplum düzenini sağlayan sosyal, ekonomik, siyasal veya dini yönetim iradesi aynı zamanda yapı çevrenin oluşumunu da etkiler. Binaların mimarisinde ve çevrenin kentsel tasarımında ortak bir kimliğin oluşması açısından, tarihsel ve kültürel öneme sahip ikonik yapılar önemli bir faktördür. İkonik yapılar genellikle binalar olarak kabul görse de bazen bir meydan, bazen bir köprü, bazen de bir anıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlık tarihi boyunca devletlerin değişen iktidar süreçleri etkisi altında inşa edilen pek çok ikonik yapı, başarılı ya da başarısız olabileceği gibi, taşıdığı simgesellikle kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlayıp, toplumsal belleklerde yer edinmiştir.

A. Tezin Konusu

Mimaride “*ikoniklik*” sadece binalar ya da yapılar üzerinden değil, tasarımcılarının ve aynı zamanda meydana gelmesini sağlayan otoritenin sembolleşmesi olarak da düşünülebilir. İkonik binalar her ne kadar simgesel ve işlevsel öneme sahip olsalar da “*erk ve mimarlık*” ilişkisi bağlamında incelendiğinde arkasındaki otoritenin temsiliyetinin mimari ve kentsel kimliğe yansımaları konusunda büyük öneme sahiptir. İkonik binaların mimari tasarımları ve mimarlık tarihi içindeki öneminin yanı sıra meydana geliş süreçlerinin ortaya koyduğu potansiyelleri, biçimlenişlerini ve ayrıca kent kimliğine etkilerini birlikte değerlendirmek önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde, tasarımcılar için esin kaynağı ve aynı zamanda “*erk simgesi*” olan ikonik binaların mimari tasarım anlayışları, biçimlenişleri ve meydana geliş süreçleri günün koşullarına göre değişmektedir. Bu durum ülkeden ülkeye, ideolojiden ideolojiye değişkenlik gösterse de uygulama süreçleri benzer niteliktedir.

Yapılı çevrenin bir parçası olan ikonik binalar, ancak bir erk sahibinin sunduğu imkanlar ile mimarın tasarım gücüyle birleştiğinde şekillenmektedir. Tarihte ikonik binalar erk sahibinin adının uzun yıllar anılmasını sağlayacak olan “*erk simgesi*” olması gibi nedenlerle inşa edilirken, günümüzde de benzer nedenlerle inşa edilse de küreselleşmenin getirmiş olduğu ekonomik ve teknolojik gelişim hareketleri sayesinde

kentlerin markalaşması açısından uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir. Değişen ve gelişen dünya koşulları ile ikonik binaların mekânsal temsiliyet aracı olarak kullanılma potansiyeli bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

B. Tez Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

İkonik Binaların Toplum Bilimindeki Yeri

Siyaset bilimci Bayram (2003: 44) “İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault” başlıklı makalesinde Foucault’un klasik yaklaşımlardan farklı olarak iktidarı resmi veya toplumsal kurumlar ile sınırlandırmayıp, bu olgunun karmaşık yapısı ve ilişkisel boyutunu merkeze aldığını belirtmiştir. “İktidar nedir?”, “iktidar nasıl uygulanır?” ve “iktidar nasıl işler?” sorularıyla birlikte, tarihsel/toplumsal uygulamalara bakarak iktidar olgusunu ilişkiler çerçevesinde çözümlemekte olduğunu aktarmaktadır. Gündelik yaşamda “erk” ve “iktidar” kavramları birbiri yerine çok sık kullanılabilir. Bu nedenle hem erk kavramını hem de erk temsiliyetini kavrayabilmek için öncelikle “erk ve iktidar” kavramlarının ayrımı ele alınmalıdır. Böylece güç ilişkilerinin nasıl üretildiği ortaya çıkmaktadır. Makalenin tez konusunu ilgilendiren yanı sıra, toplumsal ilişkiler çerçevesinde erkin uygulanma biçimlerinin belirlenmesidir. Klasik yaklaşımlardan farklı olarak tarihsel ve toplumsal bağlamlarda ele alınan bu ilişkiler güç ilişkilerinde farklı perspektiflerin de mümkün olabileceğini göstermektedir.

İngiliz sosyolog ve yazar Sklair (2006) “İkonik Mimari ve Kapitalist Küreselleşme” başlıklı makalesinde ikonik mimariyi, genel olarak profesyonel mimarlar ve/veya kamu için ünlü olan ve kendine özgü sembolik/estetik önemi olan binalar ve mekânlar olarak tanımlamaktadır. İkonikliğin sadece mimarlık ya da mimarlara özgü olmadığını, çağdaş ikonların aksine kültürel üretimin bir çok alanında profesyonel ve kamusal ikonlarla birlikte yerel, ulusal, küresel ve tarihsel ikonların da bulunduğunu ifade etmiştir. Küreselleşme çağında da ikonikliği yönlendiren baskın unsurun tüm alanlarda olduğu gibi “ulusötesi kapitalist sınıf” olduğunu belirtmektedir.

Fransız sosyolog ve felsefeci Lefebvre (2014: 69) “Mekânın Üretimi” adlı kitabında, mekânın deneyimlenmesinin “algılanan”, “tasarlanan” ve “yaşanan” olmak üzere üç temel unsurdan oluştuğunu belirtmiştir. Buna göre toplumsal mekânın üretimi ve deneyimlenmesi ile ilgili olarak “mekânsal pratik, mekân temsili ve temsili mekânlar” kavramları üzerinde durmuştur. Mekân temsillerinin etkin bilgi ve ideoloji

vasıtasıyla mekânsal dokuları dönüştürerek mekânın içine dahil olduğunu ve böylece mekân üretiminde önemli bir kapsama ve özgül etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Tek başına bir yapının, bir sarayın ya da bir anıtın inşası ile değil ancak bir mekânsal bağlama dahil olan ve bir doku olarak tasarlanmış mimari yapının “*temsiller*” gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda mimarlık, mekân üretirken sermaye ve iktidar etkisi ile mekânsal temsiller yaratmaktadır. İktidar ve toplum arasında kurulan ilişki mekân üretim süreçlerine doğrudan etki etmektedir. Kitabın tez konusunu ilgilendiren yanı ise, üretilen mekân türlerinin nasıl “*mekân temsili*” oluşturduğunun belirlenmesidir. Bu bağlamda mekânın mimaride ve çevresinde, daha üst ölçeklerde ise kentte ve toplumda yarattığı değişimlerin incelenmesidir.

İkonik Binaların Mimarlık Bilimindeki Yeri

Amerikalı mimarlık tarihçisi ve kuramcı, peyzaj mimarı ve yazar Jencks (2005) “*The Iconic Building*” adlı kitabında ikonik binaların tasarımında kentsel doku ile bütünleşmemesi ile ilgili olarak, çevrenin mimari dokusu ikonik bina tasarımı yapan bir mimarın tasarımlarında en son sırada yer alır diye belirtmektedir. Jencks’e göre; ikonik bina tasarımcılarının çevreyle uyum yapamayacağını ya da ikonik bina ve çevre arasında çelişki yaratılarak, bilinçli bir şekilde zıtlıklardan uyum yakalanabildiğini savunmaktadır.

Mimar Alpaslan (2008: 149) “*Erk ve Mimarlık*” temalı 20. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi için kaleme aldığı “*Esnek Mekân Kavramı Üzerinden İktidar ve Mimarlık İlişkisinin Dönüşümünü Yeniden Düşünmek*” başlıklı makalesinde iktidar mücadelesinin mimarlık üzerinden işleyişini Tevrat’ın yaratılış bölümünde geçen bir anlatı ile özetlemiştir. Anlatıda geçen “*göklere erişecek bir kule dikip ün salalım*” ve “*tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar*” bölümleri, mimarlık hem insanoğlu hem de Tanrı tarafından iktidarın ve gücün göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ün salmak yani güçlü olduğunu dünyaya ilan etmek bir kule dikmekle eşleştirilmiştir. Hâlâ dünyanın en yüksek binasına sahip olmanın bir ülke, bir şehir için oldukça önemli olduğunu düşünülecek olursa, gücün ve iktidarın mimarlıkta niceliğe bağlı ifadesinin günümüze kadar süregeldiğini söylemek yanlış olmayacağını ifade etmiştir.

İngiliz mimar, çağdaş mimarlık ve tasarım eleştirmeni, yazar Heathcote (2007) “*Age of the Starchitect*” başlıklı makalesinde günümüz mimarlığını bir “*moda*” ya

benzeterek, mimarlık tarihi içindeki pek çok önemli mimari üslubun (Gotik, Neoklasik, Art Nouveau, Art Deco gibi) yerini aldığını belirtmiştir. Modernizmin ideoloji ile, teoriyle ve ardından “-izmler”le geldiğini açıklamıştır. Heathcote’a göre artık moda mimarlık ideolojinin yerini almış, biçim içerik, araç ise mesaj olmuştur. “yıldız mimarlık” çağımızın somutlaşması, ünlülerin kutlamalarının inşasıdır diyerek eleştirilerini sunmuştur. 1930’larda Modernizm ya da 1980’lerde Postmodernizm o dönemler için ne kadar çağdaş kültürün simgesi ise, “yıldız mimarlık” da bugünün çağdaş bir amblemi olduğunu ifade etmiştir.

Mimar Onur Işıkoğlu (2020) “Gösterge-Mimarlık İlişkisi Bağlamında ‘İkonik’ ve ‘Kitsch’ Kavramlarını Yeniden Düşünmek” başlıklı makalesinde Jencks’in (2005) “The Iconic Building” adlı kitabında yer alan, ikonik yapıları oluşturan ölçütlere yer vermiştir. Jencks’e göre bir yapının ikonik olabilmesi için, “alışılmıştın dışında ilginç biçimlenişlerde, büyük/fark edilir, yeni olan her şeyi kutsayan, markalaşmış, simgesellik ve şöhret olgusuna sahip olması” gerekmektedir. İkonik yapılar, biçimlenişleri ile yaptığı göndermeler ve kodlamalarla toplum belleğinde yer edinmektedir. Başarılı bir ikonik yapının daima heyecan verici karşılaştırmalara imkân sağlaması gerekmekte olduğu vurgulanmıştır.

İkonik Binaların Kent ve Çevre Bilimlerindeki Yeri

Amerikalı şehir plancı ve yazar Lynch (1990: 8) “The Image of the City” adlı kitabında bir çevresel imgenin “kimlik”, “yapı” ve “anlam” bakımından üç temel bileşene ayrıldığını belirtmiştir. İşlenebilir bir imgenin öncelikle nesne tanımlamasının yani diğer şeylerden ayrışması ve bir varlık olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Böylelikle “kimliğini” ortaya koymuş olur. Bu da başka şeylerle eşdeğer olmadığını, tekliğini ifade eder. İkinci olarak imge, gözlemciyle ve diğer nesnelere uzamsal ve dokusal ilişki içerisinde olması da “yapı” bileşeninin kapsamını oluşturmaktadır. Sonuncu olarak da gözlemci ile uygulama açısından ya da duygusal olarak bir “anlam” içermelidir. Lynch (s. 2) kent yapısı ile ilgili olarak; farklı sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanan, içinde yaşamaktan zevk duymanın ötesinde, tasarımcılarının kendi nedenlerine göre sürekli geliştirilen bir ürün olduğunu ifade etmektedir. Ana hatlarıyla aynı kalsa da ayrıntılarının sürekli değiştiğinden, büyümesi ve biçimi üzerine ancak kısmi kontrol sağlanabilirliğinden bahseder.

Şehir plancı Orhan (2016) “*Siyasi Yeniden Yapılanmanın Kentsel Sembollere Yansıması: Ankara’daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı Örneği*” başlıklı makalesinde, Minkenberg’in siyasal iktidarın kenti planlarken kentte bulunan farklı kültürlere ait değerlerin izlerini taşıyan ve toplumsal kimliğe sahip mekânları oluşturduğunu belirtmiştir. Kentsel tasarımı oluşturan kamusal mimarının, resmi binaların ve resmi mekânların her zaman siyaseti meşrulaştırma bileşeni olarak yorumlanabileceğini açıklamıştır. Minkenberg (2014), mimarlığın ve kentsel tasarımın siyasi rejimin altında yatan ideolojiyi mi yansıttığı ya da siyasi gerçekliğe katkıda bulunup bulunmadığı ile ilgili iki ana yaklaşımda bulunmuştur. Buna göre; iktidar ve mimarlık arasındaki ilişki açıklanırken temel olarak kamusal alanların ve binaların siyasal iktidarın maddi ifadesi, kullanımı ve biçimi olduğunu iddia etmiştir.

Konu üzerine yapılan tez çalışmaları

Göl (2009) tarafından hazırlanan “*Fiziksel Çevrede Egemen İdeoloji ve Direnç*” başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasında öncelikle mimarlık ve erk ilişkisi ele alınmış, özellikle siyasi ideolojiler ve modernitenin getirdiği problemlere çözüm üretme eğilimlerinden bahsedilmiştir. Egemen ideolojinin izleri, “*anıtlar-semboller*”, “*yapı-yapı elemanları*” ve “*kent-kent parçaları*” ölçeğinde, özne-fiziksel çevre ilişkisi içinde, modern dönem sonrası örnekleri ile açıklanmıştır.

Yargıç (2009) tarafından hazırlanan “*Küreselleşen Kentlerde İkonik Yapıların Kentsel Kimlik Oluşumuna Etkileri Üzerine İrdeleme*” başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasında ilk olarak kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Küreselleşmenin kent imajı ve kimliği üzerindeki etkileri örnek yapılar üzerinden incelenmiştir. İkonik yapıların küresel kentlerin biçimlenirken izlediği genel eğilimleri saptayabilmek adına toplamda kırk üç kent ve yüz üç örnek üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Kentlerin ve örneklerin seçimi “*Küreselleşme ve Dünya Kentleri Araştırma Ağı*” (GaWC) kent sınıflandırmasına göre seçilip, mimari bir biçimleniş olarak ikonik yapıların, küresel kent ve kimlik oluşumundaki katkıları üzerinde durulmuştur.

Davarpanah (2012) tarafından hazırlanan “*A Query on the Impact of Place on the Formation of Iconic Buildings in Architecture*” başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasında mekân/yer nitelikleri etkileri altında ikonik binaların mimari karakteristiklerini araştırılmıştır. Kavramsal bölümde yer, mimari özellikler, mimarının sembolik boyutu ve binaların ikonik karakterlerine değinilmiştir. Örnek incelemesi ise üç ikonik bina (Sidney Opera Binası, Bilbao Guggenheim Müzesi,

Swiss Re Kulesi) üzerinden yapılmıştır. İkonik yapılar “*ikonik bina özellikleri*” ve “*imaj ve temsil*” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiş olup, önemli mimari özellikleri, ikonik yapı özellikleri, mekân-mimari etkileşimi, kütle konfigürasyonu, cephe ve kütle kompozisyonları ve imaj-temsil yetenekleri ile analiz edilmiştir.

Gast (2016) tarafından hazırlanan “*Iconic Rotterdam, a Marketed City*” başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasında öncelikle Hollanda’nın “*mimarlık şehri*” olarak bilinen Rotterdam hakkında tarihsel ve demografik bilgiler sunulmuştur. Tezin kavramsal kısmında ise “*kimlik oluşturma*”, “*kent imajı*”, “*kentsel dönüşüm*” ile “*ikonik mimarlık*” ele alınmıştır. Yakın zamanda geliştirilen ikonik mimari ve şehir pazarlama stratejileri ile ilgili olarak Rotterdam ve çevresindeki Rijnmond bölgesinde yaşayanların deneyimlerini ve davranışlarını ölçmek, yeni ikonik mimarinin bu kentin politikasında belirtildiği gibi Rotterdam sakinleri için değerli olup/olmadığını belirlemek adına bir anket çalışması yapılmıştır. Anket sonuçları göre; Rotterdam sakinlerinin kentin mimarisini beğendiği ve kentin sahip olduğu mimari ile kendilerini daha gururlu hissettiklerini göstermektedir. İlginç olan sonuçlardan biri de kent sakinlerinin yakınlarına Rotterdam’ı gezdirirken ikonik mimariyi en çok tanıtım amaçlı bir cazibe merkezi olarak kullandıkları görülmesidir.

Akbalık (2017) tarafından hazırlanan “*Küresel Coğrafyalarda Mimarlık Nesnelere ve Yıldız Mimarlar*” başlıklı doktora tezi çalışmasında kavramsal ve tarihsel bir arka plan değerlendirmesi yapılmış, 1945’ten günümüze yaşanan değişimler ve bunlara paralel giden yıldız mimar üretimleri ve söylemleri ele alınmıştır. Seçilen beş yıldız mimarın çalışmaları ve söylemleri üzerinden ağ haritalamaları yapılarak daha derinlikli bir kavrayış geliştirilmeye çalışılmıştır.

Telyakar (2018) tarafından hazırlanan “*Mekân ve Form İlişkisinde İkonik Bir Yaklaşım: Starchitecture Tasarım Anlayışı*” başlıklı yüksek lisans tezinde kavramsal olarak mekân ve yapı formu ilişkisi incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde mekân kurgusunun değişimi ve gelişimi üzerinde durulmuş, araştırma neticesinde günümüz durumu incelemesi yapılmıştır. Özellikle 1990 sonrasında oluşan salt cephe/kabuk/yüzey çalışmaları ile oluşturulan mimari incelenip, Neo-liberal dönemle birlikte ortaya çıkan kent kimliği problemleri ele alınmıştır. İncelenen örnekler “*starchitecture*” tasarım anlayışında kabul gören beş yıldız mimar ve onlara ait ikişer adet ikonik yapı seçilerek, “*form, fonksiyon, estetik ve kente kattığı sembolik değer*” üzerinden incelenmiştir.

Daha önce yapılan tez çalışmaları incelendiğinde “*erk ve mimarlık*” arasındaki ilişkinin, erkin sadece siyasal boyut olarak ele alınması araştırma eksikliğine yol açtığı görülmüştür. Mimarlığın ve dolayısıyla kentlerin biçimlenmesinde siyasal olduğu kadar dini ve ekonomik erk de önemli rol oynamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde erkin kaynağı bazen siyasal, bazen dini, bazen ekonomik olarak değişiklik gösterse de genel anlamda “*karar verme gücü*”ne kim sahipse toplumu “*yönetme gücü*”ne ve aynı zamanda “*yaptırım gücü*”ne de o sahip olmuştur. Tez çalışmalarındaki örnek incelemelerinde ise genellikle yıldız mimarlar tarafından üretilen ya da siyasal erk ideolojisi ile üretilen ikonik binalar incelenerek konuya yaklaşılmıştır. İncelenen ikonik binaların simgeselliği cephe ve kütle bazında irdelenmiştir. İkonik bina olma özellikleri tek tek ele alınmayıp, araştırma konusuyla ilgili olarak seçilen bazı kriterler üzerinden ayrı ayrı çalışmalarda incelemeler yapılmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında yapılan literatür araştırmaları çoğunlukla birincil kaynaklar (makaleler, kitaplar, sempozyum bildirileri ve tezler) üzerinden incelemeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda “*ikonik bina*” kavramının, küreselleşmenin getirisi olan neoliberal politikalar ekseninde, kentlerin markalaşması, kentlere imaj kazandırma kapsamı ve aynı zamanda mimarlık mesleği ortamında öne çıkan “*yıldız mimarlar*” (starchitects) tarafından üretilen bir simgesel ürün olarak ele alındığı görülmüştür (Çizelge 1). “*İkonik binalar*” üzerinde yapılan çalışmalarda çok fazla ele alınmamış olan “*erkin tasarım özelliklerine ve kent kimliğine etkileri*” bu tezin ana ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede ikonik binaların yapılmasına etki eden “*yaptırım gücü*”ne “*siyasal, dini ve ekonomik*” boyutları ile yaklaşılmıştır. Tasarım özellikleri ise, seçilen örnek binaların plan-cephe-kesitleri bazında incelenerek tasarım kriterleri ortaya konmuştur. Öte yandan mimari biçimlenmenin mekânsal bağlama dahil olması, yapıyı çevrenin oluşumuna ve gelişimine katkılarından dolayı da ikonik binaların kent üzerindeki etkileri incelenmiştir. Böylelikle bir binanın ikonik olabilme potansiyeli farklı bakış açıları ile “*erk, mimarlık ve kent*” üçgeninde ele alınmıştır. Değerlendirmeler yakın dönemde dünya ve Türkiye üzerinde inşa edilmiş seçilen örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Çizelge 1 Literatür Taramaları Değerlendirme Tablosu (Literatür okumaları neticesinde hazırlanmıştır)

ERKİN MEKÂNSAL TEMSİL ARACI OLAN İKONİK BİNALARIN TASARIM ÖZELLİKLERİNİN VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİNİN KONUSUNDA YAPILAN LİTERATÜR TARAMALARI					
YAZAR	ÇALIŞMA	YIL	MESLEK	DEĞERLENDİRME	
TOPLUM İLİŞKİSİ	Ahmet Kemal Bayram	İktidar Çözümlerinde Bir Mihen: Michel Foucault	2003	Siyaset Bilimci	Foucault, klasik yaklaşımlardan farklı olarak iktidar kavramını resmi veya toplumsal kurumlar ile sınırlandırmamaktadır. İktidar ilişkilerini nedir, nasıl uygulanır, nasıl işler soruları ile tarihsel ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde çözümlenmektedir.
	Leslie Sklair	İkonik Mimari ve Kapitalist Küreselleşme	2006	Sosyolog	İkonik mimari, genel olarak profesyonel mimarlar ve/veya kamu için ünlü olan ve kendine özgü sembolik/estetik önemi olan binalar ve mekânlar olarak tanımlanmaktadır.
	Henri Lefebvre	Mekânın Üretimi	2014	Sosyolog/ Felsefeci	Bir yapının, sarayın ya da anıtın tek başına inşası ancak mekânsal bağlama dahil olan ve bir doku olarak tasarlanmış mimari yapının “temsiller” gerektirdiğini ifade etmiştir.
	Nina de Gast	Iconic Rotterdam, a Marketed City	2016	Sanat Tarihçisi	İkonik mimarlıkla birlikte kimlik oluşturma, kent imajı, kentsel dönüşüm kavramları ele alınmıştır. Rotterdam kenti üzerinden anket çalışması yapılmış ve kent sakinlerinin ikonik kent mimarilerini beğendiği, bu mimari ile gururlu oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.
MİMARLIK İLİŞKİSİ	Charles Jencks	The Iconic Building	2005	Mimarlık Tarihçisi/ Peyzaj Mimarı	İkonik binaların buldukları kentsel doku ile bütünleşmediğini belirtmiştir. Jencks’s göre tasarımcılar ikonik bina ve çevre arasında çelişki yaratarak zıtlıklardan uyum yakalayabildiğini savunmaktadır.
	Halil İbrahim Alparslan	Erk ve Mimarlık	2008	Mimar	Tevrat’tan yaptığı bir alıntı ile, mimarlığın hem insanoğlu hem de (Tanrı tarafından) iktidarın ve gücünün göstergelerinden biri olarak görüldüğünü belirtmiştir.
	Berna Göl	Fiziksel Çevrede Egemen İdeoloji ve Direnç	2009	Mimar	Seçilen örnek yapıların anıtlar-semboller, yapı-yapı elemanları ve kent-kent parçaları ölçeğinde özne-fiziksel çevre ilişkisi içinde değerlendirilmiştir.
	Sayena Davarpanah	A Query on the Impact of Place on the Formation of Iconic Buildings in Architecture	2012	Mimar	Seçilen örnek ikonik binalar ikonik bina özellikleri ve imaj-temsil olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilmiş, önemli mimari özelliklerle, ikonik yapı özellikleri, mekân-mimari etkileşimi, kütle konfigürasyonu, cephe/kütle kompozisyonu ve imaj-temsil yetenekleri ile de analiz çalışması yapılmıştır.
	Edwin Heathcote	Age of the ‘Starchitect’	2017	Mimar	Günümüz yıldız mimar çağını bir modaya benzetmektedir. 1930’lar için modernizm, 1980’ler için postmodernizmin çağdaş kültür simgesi olduğu kadar yıldız mimarlık da bugünün çağdaş bir simgesi olduğunu ifade etmiştir.

	Esra Akbalık	Küresel Coğrafyalarda Mimarlık Nesnelere ve Yıldız Mimarlar	2017	Mimar	Yıldız Mimarlar Rem Koolhaas, Zaha Hadid, Frank O. Gehry, Norman Foster, Bjarke Ingels 'in çalışmaları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.
	Zeynep Telyakar	Mekân ve Form İlişkisinde İkonik Bir Yaklaşım: Starchitecture Tasarım Anlayışı	2018	Mimar	Seçilen örnek ikonik binaların analizleri Form, Fonksiyon, Estetik ve Kente kattığı Simgesel Değerler üzerinden değerlendirilmiştir.
	Beyza Onur Işıkoğlu	Gösterge-Mimarlık İlişkisi Bağlamında 'İkonik' ve 'Kitsch' Kavramlarını Yeniden Düşünmek	2020	Mimar	Jencks'in ortaya koyduğu ikonik yapıları oluşturan ölçütlere yer vermiştir. Bunlar; alışılmıın dışında ilginç biçimlenişlerde, büyük/fark edilir, yeni olan her şeyi kutsayan, markalaşmış, simgesellik ve şöret olgusuna sahip olmasıdır.
KENT İLİŞKİSİ	Kevin Lynch	The Image of the City	1990	Şehir Plancı	Çevresel bir imge, diğer şeylerden ayırarak ve bir varlık olarak kabul edilerek "kimliğini" ortaya koymaktadır. Gözlemci ve diğer nesnelere uzamsal ve dokusal ilişki kurarak "yapı" kapsamını oluşturmaktadır. Gözlemci ile uygulama açısından ya da duygusal olarak bir "anlam" içermelidir.
	Sinemis Yargıç	Küreselleşen Kentlerde İkonik Yapıların Kentsel Kimlik Oluşumuna Etkileri Üzerine İrdeleme	2009	Mimar	Seçilen örnek ikonik yapılar üzerinden küreselleşmenin kent imajı ve kimliği üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.
	Ezgi Orhan	Siyasi Yeniden Yapılanmanın Kentsel Sembollere Yansıması: Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı Örneği	2016	Şehir Plancı	İktidar ve mimarlık arasındaki ilişkiyi Mikenberg'in ifadesine göre kamusal alanların ve binaların siyasal iktidarın maddi ifadesi, kullanımını ve biçimi olduğunu belirtmiştir.

C. Tezin Araştırma Sorusu ve Hipotezi

Bu tez çalışmasının amacını belirleyen üç araştırma sorusu bulunmaktadır.

1. Erk ve mimarlık ilişkisi bağlamında, ikonik binalar otoritenin mekânsal temsiliyetinin bir göstergesi olabilir mi?
2. İkonik binalar yapım sistemleri, malzeme ve biçimleri ile mimarlık ve kent kimliği üzerinde etkili midir?
3. İkonik binaların erk simgeselliğinden farklı olarak tasarım özellikleri ve mimari biçimlenmeleri ile başka anlamlara sahip midir?

Yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılan **ilk hipotez**; ikonik binaların yapılı çevrenin biçimlenmesinde erkin temsili açısından bir araç olmasıdır. Tarihsel süreç içerisinde erk sahipleri kendini fiziksel çevre ile görünür kılmaktadır. Bunun bir parçası olarak da üretilen mimari unsurlar kendine özgü fikir ya da mesaj taşıyarak

erkin temsil aracı olmaktadır. Bu hipotez tez çalışması içinde “*erk ve mimarlık ilişkisi*” başlığı altında açıklanmıştır.

İkinci hipotez; ikonik binalar yapım sistemleri, malzeme ve biçimleri ile yapıyı çevreyi ve kent kimliğini etkiler. Kent yaşamının ve küreselleşmenin getirisi olarak ikonik binalar kentlerin birer imajları ve markaları haline gelmektedir. İkonik binaların kentlerle kurduğu bu ilişki ile hem buldukları kentin hem de ülkenin simgesi haline gelmektedirler. Bu hipotez tez çalışması içinde “*ikonik binaların kent kimliğine etkileri*” başlığı altında açıklanmıştır.

Üçüncü hipotez ise; ikonik binaların, sahip olduğu erk simgeselliğinin yanı sıra tasarım özellikleri ve mimari biçimlenmesi ile farklı anlamlar taşımaktadır. Bu binaların genel özellikleri çağdaş malzeme, yenilikçi teknoloji ve tekniklerle yapılması, sıra dışı biçimlere sahip olması, simgesel anlam taşımaları, bulunduğu kentle bütünleşmesi ve en önemlisi de kendisinden sonra yapılan binalar için ilham kaynağı olmasıdır. Bu hipotez de tez çalışması içinde “*ikonik binaların biçimlenme kriterleri*” başlığı altında açıklanmıştır.

D. Tezin Amacı ve Önemi

Mimarlık ve simgesellik erk sahiplerinin gücünü yansıtan dayanak noktalarıdır. Değişen güç ilişkileri ve toplum yaşamı, farklı dönemlerde farklı biçimlenişlerle simgesel binaların meydana gelmesini sağlasa da “*gücü mekâna yansıtmak*” olan temel amaç değişmemektedir. Bu bağlamda ikonik binaların mimari tasarım anlayışları ve meydana geliş süreçlerinin yanı sıra, ortaya koyduğu sosyal ve çevresel sonuçları da değerlendirmek gerekmektedir. Erk ve mimarlık ilişkisini anlamak için, ikonik binaların yapıyı çevrenin oluşumundaki etkilerini ve mekânsal temsiliyetlerini incelemek önem kazanmaktadır.

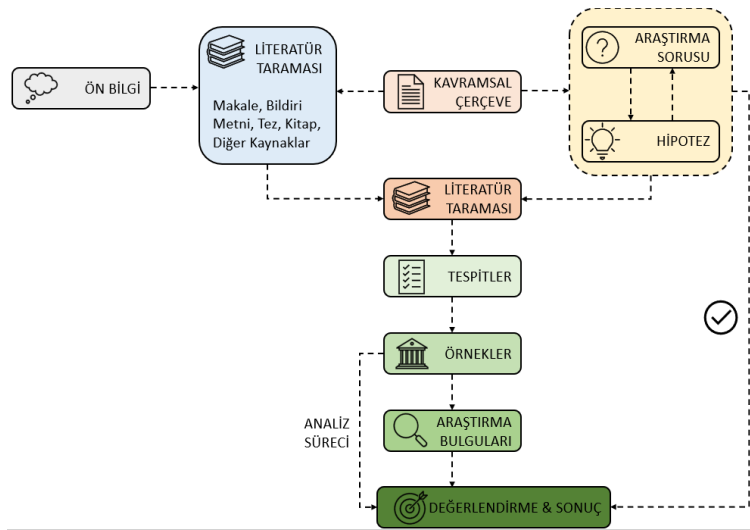
İkonik binalar, geçmişten günümüze erk sahiplerinin isteği veya beğenisine göre tasarlanmıştır. Bu binalar yapıldığı dönemin mimari üslubunu ve kendisinden sonraki mimari süreçleri de etkileyerek ilham veren yapılar olduğundan, insanların belleklerinde de yer edinmektedirler. Bu bağlamda tez çalışmasında, ikonik binalar üzerine çok sayıda çalışma yapan, Jencks ve Sklair gibi bilim insanlarının belirlediği “*ikonik bina olma özelliklerine*” göre ikonik binaların mimari biçimlenişlerini ve gelişen/değişen teknoloji kullanımının mimari biçimlendirmeyi nasıl yönlendirdiğini

incelemek amaçlanmaktadır. Gücün mekâna yansımaları olan bu binaların toplum, mimarlık ve kent üzerine olan etkilerini belirlemek hedeflenmektedir.

E. Araştırma Yöntemi

Tez kapsamında öncelikle, tarihsel süreç içerisinde erk sahiplerinin yapı çevreyi ve kendi ideolojilerini yansıtarak ikonik binaların mimari biçimlenmesini nasıl etkilediği konusuna betimsel içerik analiz yöntemi ile yaklaşmıştır. Buna göre erk ve mimarlık ilişkisi hakkında bir kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve bu bağlamda ikonik binaların biçimlenmesini etkileyen tasarım kriterleri betimsel analiz yöntemi ile belirlenmiştir. Belirlenen tasarım kriterleri, tezde seçilen örnek binalar üzerinden incelenmiştir. Çalışmada incelenen ikonik bina örneklerinden yurtiçinde bulunanlar yerinde incelenmiş, yurtdışında bulunanlar ise literatür araştırmaları ile veri elde edilmiştir. Toplanan veriler belirlenen tasarım kriterleri başlıkları altında tablolar ve şekiller kullanılarak görselleştirilmiştir.

İkonik bina örnekleri küreselleşme ile artan siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik değişim ve gelişmelerin kesişim noktalarına göre belirlenmiş olup, ağırlıklı olarak 20. yy.'dan itibaren dünya ve Türkiye üzerinde yapılmış ikonik binalardan seçilmiştir. Öncelikle incelenen örneklerin mimari künyesi oluşturulmuş, plan, kesit ve cephe bazında ele alınıp tasarım özellikleri üzerine inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda ikonik binaların sahip olduğu “işlev, biçim, malzeme, ölçek, yapım sistemi, yapılma nedeni” gibi kriterlerle birlikte, “günümüz mimarlığına yön verme ve kentsel kimlik oluşumuna katkıları” incelenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1 Araştırma Yöntemi Akış Şeması

F. Tezin Kapsamı ve İçeriği

Birinci bölümde, öncelikle tez çalışmasının konusu ve konunun belirlenme sürecinde yapılan literatür araştırmalarına yer verilmiştir. Sonrasında sırasıyla tezin araştırma sorusu/hipotezi, amacı/önemi ve araştırmanın yöntemi belirtilmiş olup, devamında kapsam ve içeriği hakkında bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde, kavramsal açıklamalar yapılmıştır. “*Erk, ideoloji, kimlik, ikon*” gibi kavramlar açıklanmıştır. Kimlik kavramı mimari ve kentsel boyutları ile ele alınmıştır. Öncelikle “*ikon*” kavramı açıklanıp, sonrasında mimarlıkta ikonik bina kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından ikonik binaların geçmişten günümüze geçirmiş olduğu gelişim ve değişimlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, ikonik binaların temsiliyet biçimi, ideolojiler vasıtasıyla mekân ölçeği, toplum ve fiziki çevrenin değişimi ile de kent ölçeği üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda erk ve mimarlık ilişkisi “*siyasal, dini ve ekonomik*” boyutları ile incelenirken, örneklerle pekiştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise ikonik binaların kent kimliği üzerindeki etkileri “*sosyal, kültürel ve ekonomik*” boyutları ile ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, erk ve mimarlık ilişkisi bağlamında ikonik binaların biçimlenmesini etkileyen tasarım kriterlerinin ne olduğu açıklanmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan on kriter sırasıyla “*erk etkisi (yaptıran), yaratıcılık, öykü, bağlam, simetri, sadelik, metafor, silüet, malzeme ve mühendislik*” başlıkları altında tanımlanmıştır.

Beşinci bölümde, ise seçilen örnek ikonik binalar tanımlanmış kriterler üzerinden analiz edilmiştir. Öncelikle çalışma kapsamı çerçevesinde incelenen örneklerin seçiminde esas alınan kriterler açıklanmıştır. Daha sonra ise 20. yy. ve sonrası dünya ve Türkiye üzerinde inşa edilmiş ve yapıldığı zamanı en çok etkileyen, günümüzde de belleklerde yer edinmiş ikonik bina örnekleri literatür taraması ile belirlenen kriterler doğrultusunda analiz edilmiştir. Analizler sonucunda değerlendirmeler yapılarak konu ile ilgili bulgular paylaşılmıştır.

Altıncı ve son bölümde ise, ikonik binanın mimarlık ve kent planlaması üzerindeki etkilerine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda; tarih boyunca erk sahiplerinin istekleri doğrultusunda tasarlanan ikonik binaların yapılı çevreyi değiştirirken aynı zamanda

toplum yaşamını da etkilediği görölmüştür. Günümüzde tasarımları ile hem mimarlığa hem de kent kimliğine yön verdiği izlenmiştir.

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Erk, ideoloji gibi kavramlar toplumsal çerçevede düşünülduğünde siyaset ve mimarlık ile yakından ilişkilidir. Yirminci yüzyılın önemli filozof ve sosyal bilimcisi olarak kabul edilen Foucault'a göre; çevre insan davranışlarını belirlemektedir. Foucault, çalışmalarında mekân olgusunu hep ön planda tutmasına karşın genel bir mekân teorisi geliştirmemiştir. Onun için mekân; erk ve bilgiyle ilgili söylemlerin gerçek erk ilişkilerine dönüştüğü yerdir ve ancak diğer söylemlerle birlikte önem kazanmaktadır (1982, akt. Rabinow, söyleşi, 1984: 12).

Mekânın siyasal olduğunu saptayan Lefebvre'ye göre (2014: 22) mekân üretiminde mekân temsillerinin önemli kapsamı ve rolü bulunmaktadır. Bu nedenle mekân temsilleri, siyasi iktidarın, hâkim ideoloji ve ekonomik düzenine göre biçimlenmiş, örgütlenmiş ve üretilmiş mekânlardır.

Tez çalışmasının bu bölümünde öncelikle “*erk, ideoloji ve kimlik*” kavramlarının açıklamasına yer verilmiştir. Bu bağlamda kimlik kavramı, mimari ve kentsel boyutuyla ele alınıp sonrasında, çağdaş mimarlık kültürü içinde önemli bir yeri olan “*ikon kavramı*”, “*ikonik mimarlık*” ve “*mimarlıkta ikonik bina*” ile ilişkili olarak incelenmiştir.

A. Erk Kavramı

Erk kavramının toplumsal yaşamda siyasi, ekonomi, dini, psikoloji gibi birçok alanda etkisi bulunmaktadır. Ancak toplumsal ilişkilerde pek çok tanımı ile karşılaşılsa da kapsayıcı bir tanımlama yapılamamaktadır.

“*Erk*” en geniş anlamı ile Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe sözlüğünde “*iş yapabilme gücü*”, “*iktidar*” olarak ifade edilmiştir. Toplum bilimindeki karşılığı ise “*bir kişinin/toplumun başka bir kişi/toplum egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği*” olarak tanımlanmıştır. Kısaca erk, “*güç sahibi olmak*”, “*sahip olduğu gücü kullanarak başka kişiler üzerinde disiplin kurmak*” ve “*otorite*” şeklinde özetlenebilir. Bu çalışmada erk, bir kişinin/grubun, bir aktörün uygulatma gücü ile belirtilmiştir (Sozluk.gov.tr, 2021).

Erk ve iktidar kavramları benzer anlamlara sahip olduğu düşünülendiğinden, bu iki kavram birbirinin yerine sıkça kullanılmaktadır. Nobel ödüllü yazar Canetti'ye göre (1998, akt. Bayram, 2003: 35) erkin iktidara göre daha görünür ve kolay algılanabilir olmasından dolayı farklı bir olgu olduğunu savunur. Bunun en güzel ifadesi “fiziksel güç (erk)” örneği ile açıklanmaktadır. Bu ifadedeki “güç (erk)” doğrudan ve ortada olan bir etkiyi, dolaysız ve zorlayıcı bir şeyi belirtmektedir. Zaman içerisinde erk bazen iktidara dönüşebilmekte, sıkıntılı dönemlerde bazen de iktidar yalın bir erk haline gelebilmektedir. İktidar ve erk arasındaki farklar, iktidarın erke göre daha dinamik, daha genel, daha kapsayıcı, daha ritüel ve daha geniş bir mekânda çalışmakta olduğudur. İktidar ilişkisinde emir alan ve emri uygulayan olmak üzere iki farklı taraf bulunmaktadır. Bu hiyerarşik ilişkiden farklı olarak erkte zorlama ya da cezalandırma olmadan başkasına söz geçirebilme yeteneği, toplumsal rıza bulunmakta, bu da erki meşru kılmaktadır. İktidarın etkinliğinin devamı için bu iki tarafın zorunlu olarak ilişki içerisinde olması gerekmektedir. Erk ise bireylerin davranışlarını etkileme yeteneğidir.

Sosyolojinin kurucularından ve siyaset sosyolojisi denince akla ilk gelen isim olan Weber, tarihsel süreç içerisinde toplumların “meşru iktidarı” anlama biçimini üç farklı kategoride toplamıştır (Çizelge 2). Bunlar; geleneksel otorite, hukuksal otorite ve karizmatik otoritelerdir (Weber, çev. Boyacı, 2012, akt. Altundağ, 2020: 33).

Çizelge 2 Weber'in Otorite Tipolojisi 1 (Karaca, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır)

WEBER'İN OTORİTE TİPOLOJİSİ	
Geleneksel Otorite	Geleneklerin kutsallığına dayanır. Yetki kral, soylu, yaşlı ve mülk sahibi gibi kişilerdedir.
Hukuksal Otorite	Yasalara dayanır. Yetki siyasal erk sahibi kişilerdedir.
Karizmatik Otorite	Kişisel özelliklere ve Tanrı tarafından verilen özelliklere dayanır. Yetki din önderleri ve devrimci gibi kişilerdedir.

İktidar ilişkisinden söz edildiğinde genellikle akıllara siyasi bir yapı, devlet yönetimi ya da toplumsal üst sınıf gibi olgular gelmektedir. Ancak Foucault'a göre iktidar ilişkisi sadece yönetsel anlamlarda değil her yerde bulunmaktadır. İki insan arasında, anne-baba-çocuk (aile içinde) arasında, bilen ve bilmeyen arasında gibi pek çok yerde bu ilişki karşımıza çıkmaktadır. Toplum içinde bulunan birçok iktidar ilişkisi, insanların birbirleri ile olan etkileşiminde küçük tartışmalara ve dolayısıyla mikro müdahalelere neden olmaktadır. Her erk ilişkisi aslında bir iktidar ilişkisi içermektedir (Foucault, çev. Ergüden, 2007 akt. Karaca, 2018: 20).

B. İdeoloji Kavramı

İdeoloji kavramında da erk kavramındaki gibi pek çok tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Tarihin tüm dönemlerinde insan toplulukları yaşayışlarını, insan-doğa-dünya ile kurdukları ilişkilerini ve ideal düzene ulaşmak için nasıl bir yol izlemeleri gerektiğine dair düşünceler üretmişlerdir.

İdeoloji kavramını Britannica Ansiklopedisi; pratik unsurların teorik olanlar kadar öne çıktığı bir sosyal ya da siyasal felsefe biçimi olarak tanımlamaktadır. Hem dünyayı açıklamayı hem de onu değiştirmeyi amaçlayan bir fikirler sistemi olarak belirtilmektedir (Britannica.com, 2021).

Eagleton'a göre (1996: 17) ideoloji; tek ve yeterli bir tanımlama yapılamayacak kadar anlam zenginliği bulunan bir terimdir. Tarihsel açıdan değerli pek çok farklı kavramı içinde barındıran, ancak kavramların hiçbiri birbiri ile bağdaşmayan bir metin olarak tanımlanmaktadır.

İdeoloji, toplumsal ve yönetsel ilişkileri bize açıklayan unsurdur. İdeoloji kavramı Grekçe “*eidōs (idea)*” ve “*logos*” kelimelerinin birleşimi ile meydana gelmiş yeni bir kavramdır. Türkçe’de ise “*düşünceler bilimi*” olarak tanımlanmaktadır. Aksakal, (2018: 97) “*Siyaset Sosyolojisi*” başlıklı çalışmasında “*ideoloji*” teriminin, ilk defa 1796-1798 yılları arasında Fransız filozof Destutt de Tracy tarafından yayımlanan “*Memorie sur la Faculte de Penser*” bildirisi ile ortaya atıldığını belirtmektedir. Bu nedenle ideoloji tarihi Destutt De Tracy ile başlar ancak bazı düşünürler ideoloji kavramının kökeninin İngiliz filozof Bacon tarafından kullanılan “*idol öğretisi*” olduğunu düşünmektedir (Giddens, 2005, akt. Altundağ, 2020: 14).

Bacon’ın bu öğretisi, toplumsal yaşamda insanın doğa ile arasında kurduğu ilişkiyi ve doğayı kontrol edebilmek için bilgiyi kullanarak üzerinde bir erk oluşturabileceğini açıklayan felsefi anlayıştır. Varoluş içerisinde insan yaşamı belli kalıplara göre şekillenebilir. İnsan bilgiyle doğayı kontrol altına alamamışsa diğer bir ifade ile doğa üzerinde bir güç sahibi olamadıysa, Bacon’a göre bunun nedeni dört farklı idoldür (Çizelge 3). Bu idollerden sırasıyla; *Soy idolü* (Idola tribus), *Mağara idolü* (Idola specus), *Pazar idolü* (Idola fori) ve *Tiyatro idolü* (Idola theatri) olarak bahsedilmektedir (Özbek, 2000 akt. Temirkaynak, 2008: 12).

Çizelge 3 Bacon’ın İdol Öğretisi (Temirkaynak, 2008’den yararlanılarak hazırlanmıştır)

BACON'IN İDOL ÖĞRETİSİ	
Soy İdolü	İnsan ırkının tamamında olan inançlardır. Bunlar abartma, çarpıtma gibi hatalı soyutlamalardır.
Mağara İdolü	Bireyin zihninde ortaya çıkanlardır. Mizaç, eğitim, alışkanlık ve çevre tarafından şekillenebilir.
Pazar İdolü	İnsanın diğer insanlarla olan ilişkilerinden kaynaklanır. Sözcüklerle atfedilen yanlış anlamlardan kaynaklanan hatalardır.
Tiyatro İdolü	Safsata ve yanlış bilgilerden kaynaklanır. Teoloji, felsefe ve bilim alanında inşa edilir, bilgin gruplar tarafından savunulduğu için toplum tarafından aynen kabul edilir.

İdeolojinin dünyayı/toplumunu anlama, siyasi iktidar ile toplum arasındaki ilişkiyi yorumlama ve düzenleme aracı olarak kullanılmasından dolayı, Fransız Devrimi sonrasında toplum yaşamına dahil olması şaşırtıcı değildir. İdeoloji kavramının ortaya çıkışı aslında 16. yy.'da Avrupa'da özellikle İngiltere'de tarımda başlayan değişimlerle birlikte olmuştur. Bu değişim ve gelişim hareketi geleneksel toplumlardaki yaşayış ve inanış biçimlerini derinden etkilemiştir. Kitleleri harekete geçiren, siyasal rejimleri, toplumsal sınıfı, üretimi ve dolayısıyla ekonomiyi değişim hareketi içine alması nedeniyle, 19. yy. "*ideolojiler çağı*" olarak bilinmektedir (Hekimoğlu, 2020: 10).

Bir bilimsel düşünce biçimi olarak ortaya çıkan ideoloji kavramı 18. yy. sonrasında bilimsellikten uzaklaşarak siyasallaşmaya başlamış ve 19. yy.'dan itibaren de farklılaşmış hali ile günümüze kadar gelmiştir. İdeoloji, toplumsal ilişkilerle yakından ilgili olduğundan, sosyal bilimlerin çerçevesinde siyasal düşünce olarak, inançlar ve değerler olarak, dil, sembol ve mitler olarak, seçkin gücü olarak dört farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Fakat toplumsal ilişkilerde bu dört yaklaşım birbiriyle bir bütünlük oluşturmasından dolayı ideolojiyi kesin sınırlar içerisinde ele almak kolay değildir (Hekimoğlu, 2020: 37). 19. yy.'da Avrupa'da üç farklı ülkede, üç farklı alanda yaşanan devrimlerle birlikte (İngiltere'deki Sanayi Devrimi, Fransa'daki Siyasal Devrim ve Almanya'daki Felsefe Devrimi) toplumda siyasal, ekonomik, dini ve bilimsel alanlarda "*ideolojilerin*" doğmasına neden olmuştur (Temirkaynak, 2008: 30).

Türk siyaset bilimci ve sosyolog Mardin'e göre (2016: 17-20) ideoloji, toplumu oluşturan insanların sanayileşme, kentleşme ve modernleşme ile "*kitle toplumu*" haline gelmesi ile önem kazanmış, sadece belli bir kişinin fikri, inancı ya da tutumu olmayıp, daha çok "*idare edilenlerin*" arasında yaygın, yönlü, sınırlı, belirsiz fikirler kümesidir. Siyaset bilimciler ideolojileri, Marx, Rousseau ve Locke gibi filozofların

düşüncelerinin yozlaşmış biçimleri olarak yorumladığı için, uzunca bir süre insanların aklını karıştıran kural dışı etkenler olarak nitelendirilmiştir. Günümüzde ise siyasal bilimlerin toplandığı önemli bir dal haline gelmiştir.

Marksist Fransız felsefeci Althusser, ideolojinin geniş anlam yelpazesine sahip olduğunu benimsemiş olsa da toplumsal yaşam ile ilgili daha dar bir anlamda tanımlama yapmaktadır. İdeolojinin tarihi olmadığını savunan Althusser'e göre bütün ideolojiler diğerlerine göre farklılık gösterse de bir özne inşa eder. Bu nedenle ideolojiyi; *“insanları toplumsal bir özne olarak belirleyen ve bu öznelere toplum içindeki egemen üretim ilişkileri ile olan pratiklerin düzenlenmesinin bir şeklidir”* diye tanımlamaktadır. Toplumun; ekonomik, siyasal ve ideolojik pratiklerden oluştuğunu belirtirken, bu pratikleri insan emeği, üretim araçları ve bir ürünün iletişim süreci etkilemekte olduğunu açıklamaktadır. İdeoloji, egemen iktidarla özdeşleşmekten, ona karşı muhalif olmaya kadar olan tüm siyasi biçimleri kapsamaktadır. Bu nedenle ideoloji bir bireyin, toplumla olan ilişkilerinin bir temsili olduğu söylenebilmektedir (1969, akt. Eagleton, 1996: 41).

C. Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı genel ifadesi ile TDK Türkçe sözlüğünde, *“herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özellikler bütünü”* olarak tanımlanmaktadır. Toplum biliminde ise, toplumsal bir varlık olan insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü olarak ifade edilmektedir (Sozluk.gov.tr, 2021).

Siyaset bilimci, Profesör Tok'a göre kimlik, bir kimsenin veya nesnenin özünü oluşturan, özelliğini veren şeydir ve bunları herhangi bir kimse/nesne değil, özel bir kimse/nesne yapan şeydir (2003, akt. Karaca, 2018: 275). *“Kimlik”* özeldir ve tekrar üretilemez. Çünkü kimlik, bir kimseyi/nesneyi başka kimselerden/nesnelere farklı kılar. İlk bakışta dahi bu farklılıklar görülebilir ve söz konusu olan kimse/nesne başkaları tarafından bu farklılıklar vasıtasıyla tanınır veya hatırlanabilir. Daha önce görmemiş kişilerin bile zihinlerinde imgeler yaratan güçlü bir ayırmadır (Lynch, 1990: 8-13).

Siyaset bilimci Connolly'e göre kimliğin oluşabilmesi için farklılığa ihtiyaç duyulmaktadır ve bu farklılığı ötekiliğe dönüştürerek benzer niteliktekileri belirlemektedir (1995, akt. Özgül, 2017: 386). Bu nitelikler ortak akılla şekillenir. En

genel olan ortak akıl “toplumsal” olandır ve bunu oluşturan en önemli unsur da “kültür”dür.

Kimlik kavramı toplumsal, siyasal, kültürel alanlarda ele alınan disiplinler arası bir kavramdır. Bu nedenle birçok disiplinde farklı alt başlıklara ve farklı tanımlamalara sahiptir. Bu tez çalışmasında “kimlik” kavramı fiziksel çevre-insan etkileşimi açısından ilişkilendirilmiş ve alt başlıklar olarak “mimari kimlik” ve “kentsel kimlik” üzerinden tanımlamalar yapılmıştır.

1. Mimari Kimlik Kavramı

Kimlik kavramını tanımlarken “bir nesneyi/kimseyi diğerlerinden farklı kılan ve özel yapan bir ayırım” olduğu ifade edilmiştir (Tok, 2003, akt. Karaca, 2018: 275). Bu tanımlamadan yola çıkarak basit bir ifade ile “mimari kimliğin” bir yapının ya da mimari ürünün sahip olduğu özellikler olarak tanımlayabiliriz.

Hacıhasanoğlu’na göre bir yapının “mimari kimlik” kazanabilmesi için; mimari üsluba, doğru malzeme kullanımına, doğru teknikte uygulanmasına, yapıldığı çevreye karşı duyarlı ve uyumlu olması, kültürel ve kentsel etkileşime sahip olması gerekmektedir. Toplum bilimindeki “kimlik” tanımlamasının aksine mimari ve kentsel kimlikler zaman içinde değişebilir, böylece makro ölçekte kentin karakterini etkileyerek değişmesine neden olabilmektedir (1996, akt. Aköz Çevrimli ve Beyhan, 2020: 285).

Mimari tasarımın temeli fiziksel mekânlar yaratmaktır. Tarih öncesi çağlardan itibaren toplumlar kendi mekânlarını yaratmışlardır. Kimi zaman bu mekânlar yaşam alanı olarak, kimi zaman da ibadet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 2). Zaman ilerledikçe, insan yaşayışları değişmiş ve kullanım gereksinimleri de değişim göstermiştir. Tarih öncesinde en temelde barınma ihtiyacı için mekâna ihtiyaç duyulurken, antik çağlarla birlikte toplum yaşayışının değişmesi sonucunda mekân ihtiyacı çeşitlenmiş, kamusal yapılar ve tapınaklar da inşa edilmeye başlanmıştır.

Lefebvre’e göre (2014: 27-28), mekân üretiminde farklı toplumsal ve yaratıcı düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle toplum kimlikleri oluşurken aynı zamanda toplumun üretim biçiminde ve kültüründe oluşan değişim, o toplumun mekân üretimine de etkili olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal ilişkilerin değişmesi ve gelişmesi, yeni mekânların yaratılmasını ihtiyaç doğurmaktadır. Yeni mekânlar da toplumlar arasında yeni ilişkilerin kurulmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda

mekân ve toplum arasında diyalektik bir ilişki olduğunu ve “mekânın” toplumsal bir ürün olduğunu belirtir.

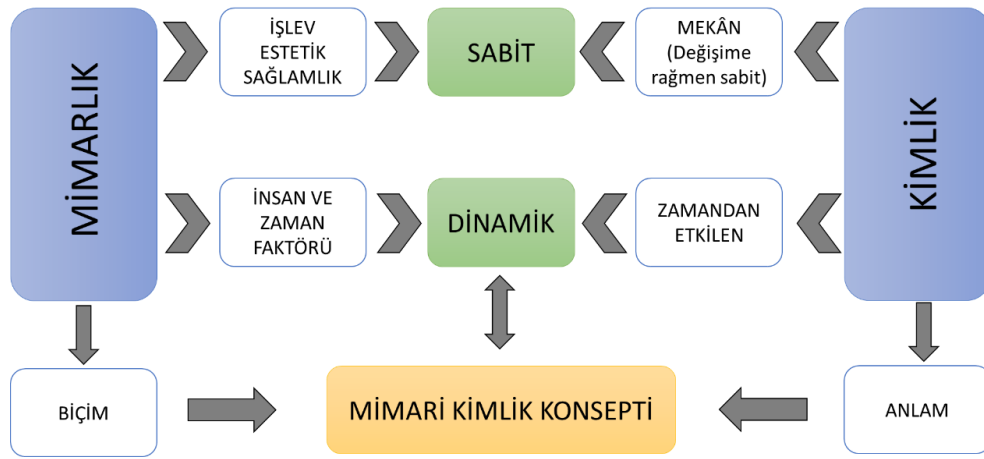
Şekil 2 Tarih Öncesi Mimari Örnekler [URL-1], [URL-2]

Thompson’a göre mimari; toplumların yaşam tarzını yansıtır ve tanımlar. Bu nedenle insanlara ve kentlere kimlik vermenin en iyi yolunun “mimarlık” olduğunu düşünmektedir. Mimari kimliği belirleyen etmen sadece mimar değildir. Yapılı çevrenin bağlamsal koşullarının yanı sıra inşa edilmiş biçimlere toplum tarafından etki eden Sosyo-kültürel yorumlar gibi birçok yerel faktör mimari kimliğin oluşum ve tasarım süreçlerini etkilemektedir. Kimlik oluşum sürecinin asla sıfırdan başlamadığı kabul edilir. Thompson’a göre sürecin temeli, her zaman daha önce oluşturulmuş sembolik imgeler ve ilham kaynaklarına dayanmaktadır (1996, akt. Samir, Arayıcı, 2015: 2).

Çoğunlukla insan/çevre/davranış bağlamında ve kültürler arası çalışmaları bulunan Polonyalı mimar Rapoport’a göre (2005: 12-14) mimari biçimlenmeye ve kimliğe toplumun sahip olduğu kültürel özellikler etki etmektedir. Toplumların kültür ve yaşam modelleri, geleneksel mimarinin biçimlenmesi ve mekânsal oluşumların belirleyicisi olmuştur. Bu etmenlere ek olarak iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenler önem teşkil etmektedir

Correa’ya göre (1983: 10) çevre ve iklim özellikleri mimari kimlik oluşumunda önemlidir. Dolayısıyla kimlik arayışı bize sadece çevremize değil, kendimize ve içinde yaşadığımız topluma karşı da çok daha büyük bir duyarlılık kazandırabileceğini belirtmektedir. Modern mimarlığın benimsemiş olduğu ve Amerikalı mimar Sullivan tarafından ortaya atılan “*biçim işlevi izler*” sloganını, Correa “*biçim iklimi izler*” sloganı olarak değiştirir. Correa’ya göre iklim; biçimi belirlemede iki farklı düzeyde yardımcı olur, bunlardan birincisi doğrudan etki ve diğeri ise kültür kalıplarını belirleyerek daha derin bir şekilde olan etkidir.

Mimari kimlik oluşturmak için “*zaman ve mekân*” iki ana referans noktası olarak düşünülmektedir (Şekil 3). Zaman tarihle, mekân ise coğrafya ile bağlantılıdır. Zaman kavramı, mimari kimliği hem sabit hem de dinamik yönde etkiler. Kimlik her zaman sabit bir mimariye sahip olsaydı, tarihsel süreç içerisinde dengeli bir şekilde devamlılığı olurdu. Mimari kimlik de insan kimliği gibi zaman zaman sabit ve dinamik yönleri sahip olmuştur. Gelenek kavramıyla ilişkilendirilen zaman ve geçmişe dayanan mekân kavramları, mimari kimliğin bağlamsal arka planının fiziksel olarak oluşmasını sağlar. Ancak günümüz koşullarında tasarımlar küreselleşme perspektifinde, yerel değerleri ve kimliği azami ölçüde ya da hiç dikkate almadan yapılmaktadır.

Şekil 3 Mimari Kimlik ve Kimlik Arasındaki İlişki (zaman ve mekâna göre) (Samir ve Arayıcı, 2015: 2'den yararlanılarak hazırlanmıştır)

Von Meiss (1990), mimari kimliğin sembolik anlam taşıyabileceğini vurgularken, işlevin, biçimin, sosyo-kültürel yapının, kullanıcıların veya mimarın kendisini ifade etme biçimi olabileceğini belirtir. Vale ise (1992), mimarın bir iletişim biçimi olarak erki yansıttığını ifade etmiştir. (akt. Polat, 2011: 14-15). Polat hazırlanmış olduğu doktora tezinde, mimari kimlik ile ilgili olarak farklı kuramcılar tarafından geliştirilen tanımlamalardan yola çıkarak mimari kimliğin oluşmasını etkileyen unsurları altı başlık altında toplamıştır. Bunlar;

- Zaman (süreç içinde inşa edilme, değişim ve uyum, süreklilik ve birlik)
- Sosyo-ekonomik yapı (kültür, ekonomi, siyasal yapı, teknoloji vb.)
- Doğal ve yapılı çevre (iklim, konum, coğrafi faktörler)
- Tasarım süreci ve yaklaşımları (kullanıcı gereksinimleri, mimar profili, işlev, biçim vb)

- Kullanıcı hakları ve gereksinimleri (mekânsal davranış, deneyim, yönetim)
- Sembolik anlamlar (toplumsal, kültürel değerlerin, çoğulculuğun, varoluşun, erkin vb. temsili) (Polat, 2011: 30-31).

Yukarıda belirtildiği gibi mimarlık ve şehir planlama disiplinlerinin yanı sıra sosyal bilimlerden, coğrafyaya, ekonomiden, güzel sanatlara, hukuktan, gösterge bilimine kadar pek çok farklı disiplin mimari kimliğin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bir yapının mimari kimliği ancak tüm disiplinlerin oluşturduğu boyutlar ve bileşenler üzerinden okunabilmektedir. Bu çalışmada ikonik binaların, erkin mekânsal temsiliyet aracı olarak mimari biçimlenmesine ve kullanılma potansiyeline sembolik anlam üzerinden yaklaşmıştır.

2. Kentsel Kimlik Kavramı

Bir kentin, diğer kentlerden farklılaşması, özel niteliklere sahip olması “*kent kimliği*” ile ifade edilir. Tıpkı kişilerin, mimarının sahip olduğu gibi kentler de ayırt edici özellikleri sayesinde birer kimlik kazanır. Kentin sahip olduğu doğal ve yapılı çevreyle beraber, içinde barındırdığı toplumun kültürü de kent kimliğini etkilemektedir.

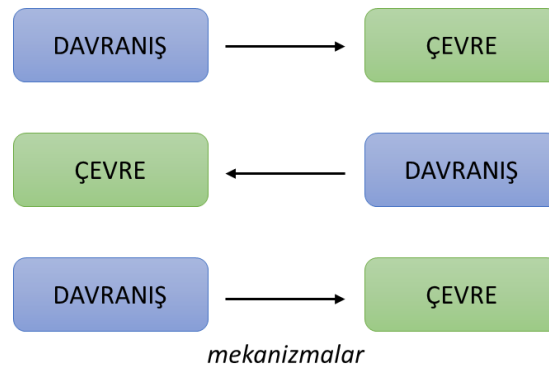
Keleş’e göre; (2005: 14) bir kentin kimliği, sahip olduğu doğal ve tarihsel kültürün birikimi ile orantılıdır. Kent kültürüne katkıda bulunan “*kalıcı kültür öğelerinin*” (fiziksel, anıtsal ve görsel) korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi ile kentler kendilerine özgü kimlik kazanmaktadır.

Lynch’e göre; (1990: 8-13) bir mekânın diğer mekânlardan ve yerlerden farklı olarak algılanması ve tanınabilmesi “*mekân kimliği*” ile elde edilmektedir. Kent, mimari bir yapı gibi uzayda yer kaplayan fakat ölçeği daha büyük olan ve uzun zaman içinde algılanabilir olan bir yapıdır. Kentler de coğrafyası, topoğrafyası, mekânsal biçimlenişleri, ekonomik, üretim-tüketim ilişkileri, sosyo-kültürel ilişkiler vasıtasıyla birbirlerinden farklılaşarak kolektif bellek ve kolektif üretim sayesinde biçimlenmektedir. Böylece “*kimlik*” kazanmış olur.

Rapoport (2005:10) geliştirdiği Çevre-Davranış Çalışmaları (EBS) ile insanların ihtiyaçlarına cevap veren çevreler tasarlamayı genel yaklaşım olarak ele aldığı “*Culture, Architecture, and Design*” başlıklı kitabında, çalışma alanını temelde üç soruyla tanımlanmaktadır.

- İnsanın sahip olduğu biyo-sosyal, psikolojik ve kültürel özellikler (birey ya da grup ait üyeleri), yapılı çevrenin tasarımında hangi özelliklerini etkiler/ etkilemelidir?
- Hangi ortamların, hangi yönlerinin, hangi insan grupları üzerinde, hangi koşullar altında (hangi bağlamda) ve ne zaman, neden ve nasıl etkileri vardır?
- İnsanlar ve çevreler arasındaki bu iki yönlü etkileşim göz önüne alındığında, onları birbirine bağlayan mekanizmalar olmalıdır. Bu mekanizmalar nelerdir?

İlk soru, yapılı çevrenin tasarımına etki ettiği düşünülen ve bilinen tüm insani özellikleri sorgulamaktadır. Sorunun cevabında ise insan evrimi, biyoloji, psikoloji, sosyal ilişkiler, kültürel nitelikler ve diğer birçok konu hakkında bilgiye ulaşılmaktadır. İkinci soru ise, çevrenin insanlar üzerindeki etkilerinin tasarıma yansımaları üzerinedir. Bu sorunun ortaya çıkışı, insanların kendilerini etkileyen ortamlara yerleştiği yanlış düşüncesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Ancak tüm insanlar ve canlılar çoğunlukla kendi çevrelerini kendileri seçer. Yaşam alanı seçimi çevrenin canlılar üzerindeki etkisinin en önemli bir göstergesidir. Bu seçim uygun olan ortam (çekici) ve uygun olmayan ortam (itici) olarak iki farklı şekilde nitelendirilmektedir. Üçüncü soruda bahsedilen mekanizmalar (Şekil 4) doğrudan veya dolaylı etkili olabilir. İnsan-çevre arasındaki dolaylı etkileşim mekanizmasında çevre, sosyal bir durumu yorumlamak için kullanılan ipuçları sağlar ve insanlar üzerindeki etkileri bu durumun tanımından kaynaklanır. Eğer ipuçları fark edilir ve anlaşılırsa, yani yeterince açık ve kültürel olarak uygunsa, sosyal bağlamlar doğru değerlendirilebilir ve davranış buna göre ayarlanabilir (Rapoport, 2005: 10-11).

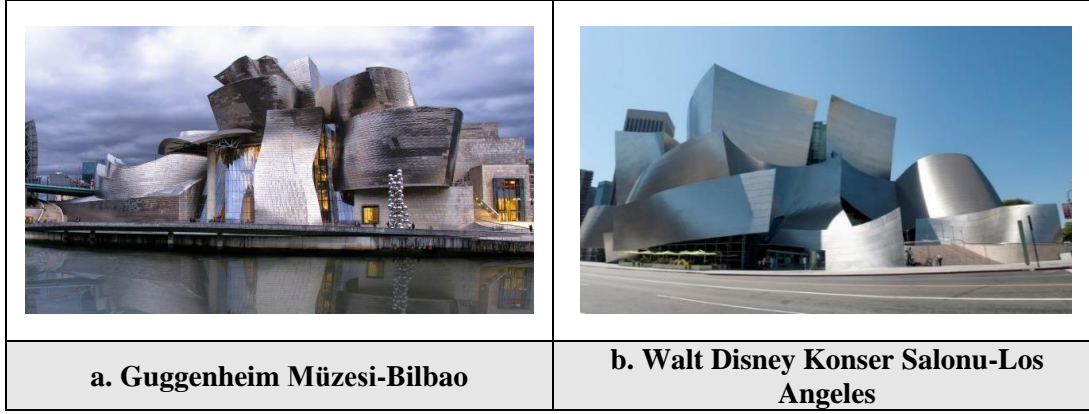
Şekil 4 Davranış ve Çevre Arasındaki İlişki (mekanizmalar) (Rapoport, 2005:10'dan yararlanılarak hazırlanmıştır)

Hague, kent kimliği yaratmanın şehir plancılar ve konseyler için giderek daha önemli hale geldiğini belirtmektedir. Çünkü kent kimliği, insanların birbirleri ile ilişki kurabileceği bir mekân yaratmakla ilgilidir. Kent kimliği, o kentte yaşayanlar tarafından hissedilen aidiyet duygusu ve anlamlarla tanımlanır. Bu hisler insanların kentle arasında bir bağlılık, ortak tarih ve kültür duygusu olduğu anlamına gelmektedir (2005, akt. Gast, 2016: 22).

Norberg-Schulz, Antik Roma mitolojisinde kullanılan ve “*yerin/mekânın ruhu*” anlamına gelen “*genius loci*” kavramından yola çıkarak, her mekânın farklı bir ruhu olduğunu düşünmektedir. Kentsel mekân, çevresel etkenlerin (renk, doku, biçimleniş vb.) etkisi ile tanımlanır ve farklılaşır. Kentin sahip olduğu iklim koşulları, güneşlenme süresi, gece-gündüz süresi ve mevcutta bulunan yapıları gibi fiziki özelliklerin kent dokusu üzerinde yarattığı (renk, ışık, gölge gibi) değişikler kentin ruh kazanmasına neden olur ve insanlar üzerinde bir bellek oluşmasını sağlamaktadır. Çevresel etkiler ve fiziki özelliklerden başka kentte yaşayan insanların kültürü ve yaşayış biçimi de kent kimliğini etkilemekte, belleklerde yer edinmesini sağlamaktadır (1979, akt. İlgar, 2008: 8).

“*Kent kimliği*” kavramı, Lynch, Rapoport, Norberg-Schulz vb. çeşitli kuramcılar tarafından geliştirilmiş, genellikle “*biçimlenişe*” odaklanılmıştır. Ortak anlayış olarak kent kimliği; kentin sahip olduğu görsel etki, doğal özellikler ve yapıları çevrenin oluşturduğu somut üründür.

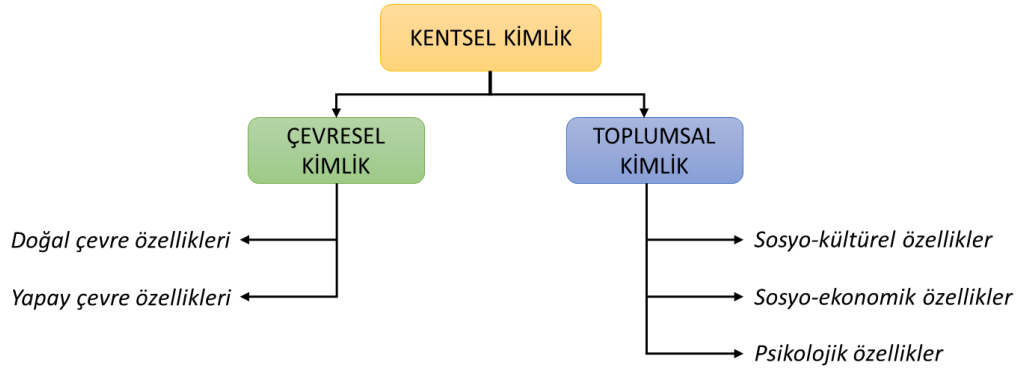
“*Kent kimliği*” de tıpkı mimari kimlik gibi değişmeye ve gelişmeye açıktır. Zaman içerisinde toplumların yaşam biçimi, birbirleri ile olan ilişkileri, siyasi ve ekonomi gibi etkenler değişim gösterebilmektedir. Antik dönemde kent kimliğini belirleyen en önemli faktör topoğrafya iken, Ortaçağ döneminde bu tarım faktörüne dönüşmüştür. Sanayi devrimiyle birlikte kentler üretimin ve sermayenin toplandığı yerler olmuş ve kırdan kente yaşanan büyük göçler neticesinde de “*büyük kentler*” kavramı oluşmaya başlamıştır. Günümüzde ise küreselleşmenin getirisi olarak kentler hem toplumun hem de siyasetin odak noktası haline gelmiştir. Kentlere bir kimlik kazandırmak ya da zayıflayan kent kimliklerini canlandırmak için çeşitli ölçeklerde (mega) projeler tasarlanmaktadır. Bu durum büyük/küçük ölçekli tüm kentlerde popüler hale gelmiştir. Mega projelerin ürünleri olan “*ikonik binalar*” farklı coğrafyalardaki kentlerin birbirine benzemesine de neden olmuştur (Sklair, 2006: 31) (Şekil 5).

Şekil 5 Benzer İkonik Bina Örnekleri [URL-3], [URL-4]

Kimlik arayışları her çağda süreklilik göstermiş ve toplumların geçirdiği belli dönemlere göre de kent kimliği farklılaşmıştır. Bu durum toplum yaşamında yaşanan sosyal, kültürel, siyasi, dini, ekonomik ve teknolojik değişimler ve gelişmelerin neticesidir. Yaşanan her değişim ve gelişim hem kent hem de mimari kimliğe yansımıştır (Sklair, 2017: 128).

Siyaset bilimci Güleç Solak (2014: 36) hazırlamış olduğu doktora tezinde, kentsel kimliği oluşturan bileşenler ile ilgili, daha önce farklı kuramcılarının araştırmalarına istinaden bir tablo hazırlamıştır (Şekil 6).

Şekil 6 Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler (Güleç Solak, 2014: 36'dan yararlanılarak hazırlanmıştır)

Yukarıda belirtilenlere göre kentsel kimliğin oluşumuna katkı sağlayan etmenleri çevresel ve toplumsal olarak iki ana başlık altında ele almak gerekmektedir. Lynch'in belirttiği gibi (1990) kentler büyük ölçekli mekânlardır. Bu mekânların kimliği kullanıcıları olan toplum tarafından şekillenirken aynı zamanda değişim geçirmesine de neden olur. Herkes yaşadığı mekânı farklı deneyimler ve dolayısıyla farklı algılar. Bu çalışmada ikonik binaların yapılı çevrenin oluşumuna katkıları incelenirken toplumsal boyutlar (sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan) üzerinden

yaklaşmış ve tez çalışmasında III. Bölümde “*ikonik binaların kent kimliğine etkileri*” ile açıklanmıştır.

D. İkon Kavramı ve Mimarlıkta İkonik Bina

“*Mimarlık*” kavramı için Türk mimarlık ve yapı sektörünün önemli ismi olan mimar Hasol (2005: 323) mimarlık sözlüğünde birkaç tanım kullanmıştır. Bu tanımlamalardan biri; “*insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama, inşa etme sanatı*”dır. Kısacası “*yapı sanatı*” olarak belirtilen mimarlık kavramı toplumların kültürüne, ihtiyaçlarına, ekonomik ve teknolojik gelişimine bağlıdır

M.Ö. 1. yy.’da yaşamış, ilk mimarlık kuramcısı ve antik çağın mimarlık felsefesi olarak nitelendirilen “*De Architectura*”nın yazarı Romalı mimar Vitruvius Pollio kentleri ve ülkeleri kusursuz yapılarla oluşturmak için başarılı mimarlar ve *Utilitas, Firmitas, Venustas* (işlevsellik, sağlamlık, güzellik) etmenleri ile mümkün olabileceğini belirtmiştir (Vitruvius, çev. Dürüşken, 2020: 14).

Yukarıda ifade edilen “*mimarlık*” kavramı üzerinden “*ikonik mimarlık*” için basit bir tanımlama yapmak gerekirse; simgesel anlam taşıyan, kendine özgü bir mimari üslubu, sistemi ya da stili temsil eden yapı tasarımıdır.

İkonik mimarlık, mekânlara, binalara ve hatta bazen tasarımcılarına şöhret kazandırır, özel simgesel anlam katar ve böylelikle toplumsal belleklerde yer edinir. Aynı zamanda fiziksel çevre ve toplum yaşamı arasındaki etkileşim biçimini oluşturmaktadır. Bu nedenle ikonik binalar, kendilerine ait özellikler barındırır ve mekân-toplum arasında ilişki kurma potansiyelinden kaynaklı mekân temsili de sağlamış olur.

Sklair’a göre (2006: 48) ikonik mimarlık tarihsel bağlamı içerisinde incelendiğinde, küreselleşme öncesi (yaklaşık 1960’lar öncesi) dönemlerde üretimi ve temsili, esas olarak siyasi ve dini erk sahipleri tarafından yönlendirildiğini belirtmektedir. Küreselleşme ile bu durum ekonomik erk sahiplerinin yönlendirmeleri ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle mimaride ikonikliğin anlam ve temsil yoluyla güç mücadelelerine bir kaynak olduğunu savunmaktadır.

Bir başka makalesinde Sklair (2017: 129) ulusötesi kapitalist sınıfın “*tüketim toplumu*” kültürünü-ideolojisini yaymak için ikonik mimariyi iki farklı şekilde harekete geçirdiğini iddia etmektedir. Bunlardan birincisi, kendi başına sanat eseri

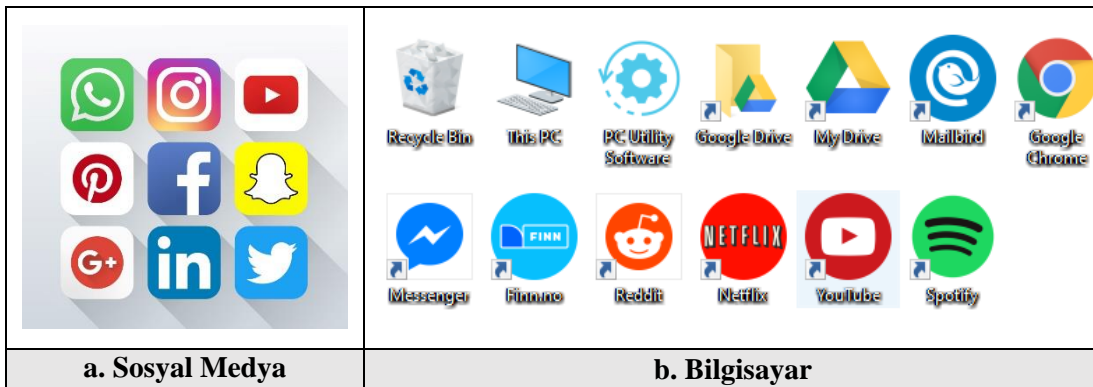
olarak kabul edilenler “benzersiz ikonlar” ve diğeri ise benzersiz ikonların unsurlarını kopyalayanlar “başarılı tipik ikonlar”dır. Tüketim toplumu felsefesi; eğitim, hukuk, ceza adaleti, aile hayatı, cinsellik, sosyal hizmetler ve sağlık gibi tüm büyük toplumların kurumlarını ticari fırsata dönüştüren ve her şeyi metalaştıran, sınırsız maddi büyümenin temelidir. Bu nedenle ikonik mimari, tüketim kültürünün bir meyvesi olarak kabul edilebilir.

Jencks’e göre (2005: 18-19) küreselleşme ile binaların “ikon” adı alması, “ikon olma” durumunu farklılaştırmış ve böylece mimarlıkta ikoniklik süreci başlamıştır. Bunda en büyük pay 20. yy.’da Frank Gehry’nin İspanya’nın Bilbao kenti için “ikon” bina olan “Guggenheim Müzesi Bilbao’yu” tasarlamasıdır. Müze, kentin yeni bir görünüm kazanmasını, kente gelen turist sayısının artmasını ve kent ekonomisinde gelişim ve istikrar oluşmasını sağlamıştır. Bir ikonik binanın kente ve çevresine sağladığı bu etkiler için popüler bir tabir olan “Bilbao etkisi” ifadesi doğmuştur.

Bir başka çalışmasında Jencks (2006: 4) ikonik mimarinin uzun bir geçmişi olduğunu belirtir. Eski çağlarda simge yapılar katedraller veya kent yönetim binalarıydı. Bu binalar, Hristiyanlık gibi ortak anlamları temsil ederken aslında toplumsal kimliği ifade etmişlerdir. İkonik mimari, zaman içinde ortak bir anlama sahip anıtsal binalardan, dikkat çekmeyi amaçlayan ikonik binalara dönüşen tasarım anlayışıdır.

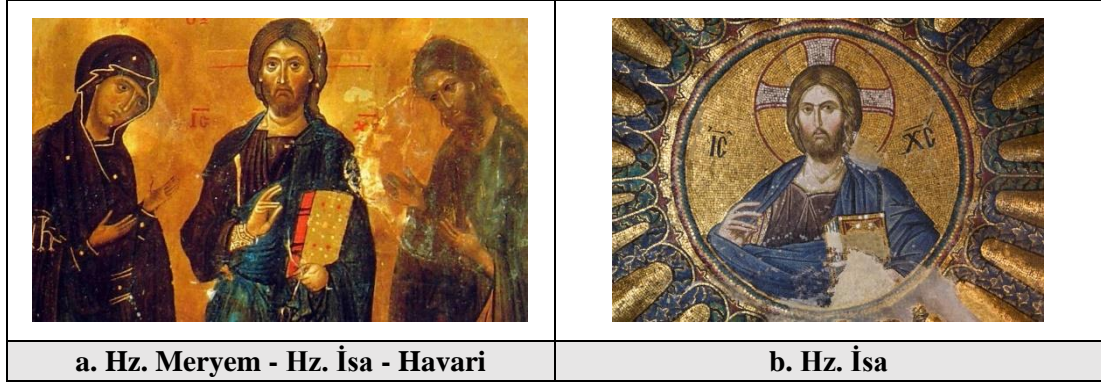
1. İkon Kavramı

“İkon” kavramı “simge, görsel temsil, tasvir” anlamlarına gelen Grekçe “eikon” kelimesinden gelmektedir (Jencks, 2005: 22). TDK Türkçe sözlüğünde ise “grafiksel arayüzlerde herhangi bir programı simgeleyen küçük resimler” olarak tanımlanmaktadır (Sozluk.gov.tr, 2021) (Şekil 7).

Şekil 7 İkon Örnekleri [URL-5], [URL-6]

Hasol; (2005: 220) mimarlık sözlüğünde “ikon” kavramını “*Ortodoks Hristiyanlığında (özellikle Yunan ve Rus) kiliselerde Hz. İsa, Hz. Meryem ve azizlerin tasvirlerine verilen ad*” olarak tanımlamaktadır (Şekil 8). Hristiyanlıkta kutsal sayılan kişilerin yaşamlarından kesitleri İncil ve Tevrat’a göre betimleyen tasvirler, insanların hem tapınmasına hem de dini öğrenmesine yardımcı olmaktadır.

Şekil 8 Ortodoks Kiliselerinde Bulunan “İkon” Örnekleri [URL-7]

Amerikalı düşünür Peirce’a göre ikon kavramı göstergebilim ile ilişkilidir. Bir nesnenin sahip olduğu niteliksel benzerlikleri belirten bir göstergedir. Kendine özgü bir yapısı olmasına karşın belli ortak yönleriyle temsil ettiği nesnenin yerini alır. Peirce’e göre, haritalar, diyagramlar ve mimari unsurlar “ikon” olarak nitelendirilir ve ikonlar temsil ettikleri nesnelere mevcutta bulunsun ya da bulunmasın temsil etmeye devam ederler (1955, akt. Yılmaz, 2009: 63).

Günümüzde “ikon” kavramı dini ifadesinden çok, “*temsil eden*” ve “*simge*” anlamlarında kullanılmaktadır. İkon her zaman görsel bir ifade de olmayabilir. Bir kavram, bir kişi ya da bir olguya benzerlik ilişkisi kurarak işaret edebilir. Bu benzerlikler genellikle kavramın/kişinin/olgunun temel niteliğini yansıtan en iyi örnektir. İkonunda “*simge ve temsil ettiği anlam*” mutlaka bulunmaktadır. Simgesel anlamı en üst düzeyde belirtmek için ise “*ikonik*” kavramı tanımlanmıştır. “*İkonik*” kısaca ikonlaşmış bir kavramın/kişinin/olgunun kendi türü içindeki temsilcisi haline gelmesi şeklinde özetlenebilir.

Popüler kültürde müzikten, sinemaya, önemli kişilerin söylediği bir sözden, giydiği bir kıyafete ya da bir kent için önemli bir binaya kadar pek çok şey için “ikon” kavramı ilişkilendirilmektedir. Örneğin “*Michael Jackson*” 80’ler pop-müziğinde ikonik bir sanatçıdır. Gerek yaptığı müzik gerekse sahne performansı ve giydiği kostümler etkin olduğu dönemlerdeki diğer sanatçılardan farklılaşmasına neden olmuştur. Hayatta olmasa da hâlâ ikonik bir sanatçı olarak kabul edilmektedir. Sinema

dünyasında ise “Back to the Future” üçlemesi bilimkurgu ve zaman yolculuğu kavramını farklı bir şekilde yansıtan ikonik bir film serisidir. “Eiffel Kulesi” ise mimarlık dünyasında ikonik bir yapıdır. Adını inşa ettiren Gustave Eiffel’den alan yapı, ilk yapıldığında Paris halkı ve sanat otoritelerinin tepkisini çekse de zamanla işlevsellik kazandırılarak kullanılabilir bir yapıya dönüşmüştür (Sirel ve Sirel, 2021: 85). Dünyanın en çok tanınan yapısı olan kule, artık sadece Paris’in değil Fransa’nın bir sembolü haline gelmiştir (Şekil 9).

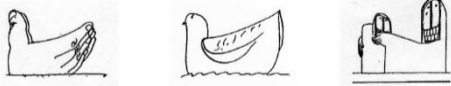

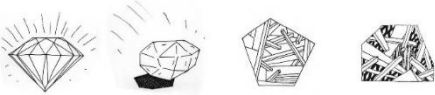

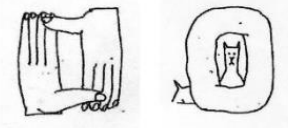

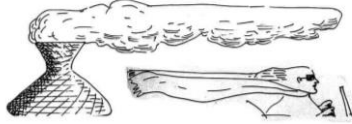

Şekil 9 Popüler Kültürde İkon Örnekleri [URL-8], [URL-9], (Sirel arşivi, 2019)

2. İkonik Bina Kavramı

Sklair (2017: 132) “ikonik bina” kavramını; “mimarlıkta ikonik binanın bir kültür ve/veya bir zaman için sembolik özel bir anlam taşıyan ve bu anlamın estetik bileşeni olduğunu, bunun tersinin de bu özellikler arasında belirli bir akışkanlığı ima ettiği” şeklinde tanımlamaktadır.

İkonik binaların en belirgin özelliği görsel olarak ziyaretçilerine bir nesneyi, bir kavramı ya da bir olguyu hatırlatmasıdır. Genel olarak ikonik binaların biçimlenişlerinde görsel benzerlikler ya da mecazlardan (metafor) yararlanılır (Çizelge 4). Bu nedenle mimarlık kuramcıları, tarihçiler ve eleştirmenler birçok ikonik binanın tasarımlarının yaratıcı metaforik analizini sunarlar (Jencks, 2005: 22-23).

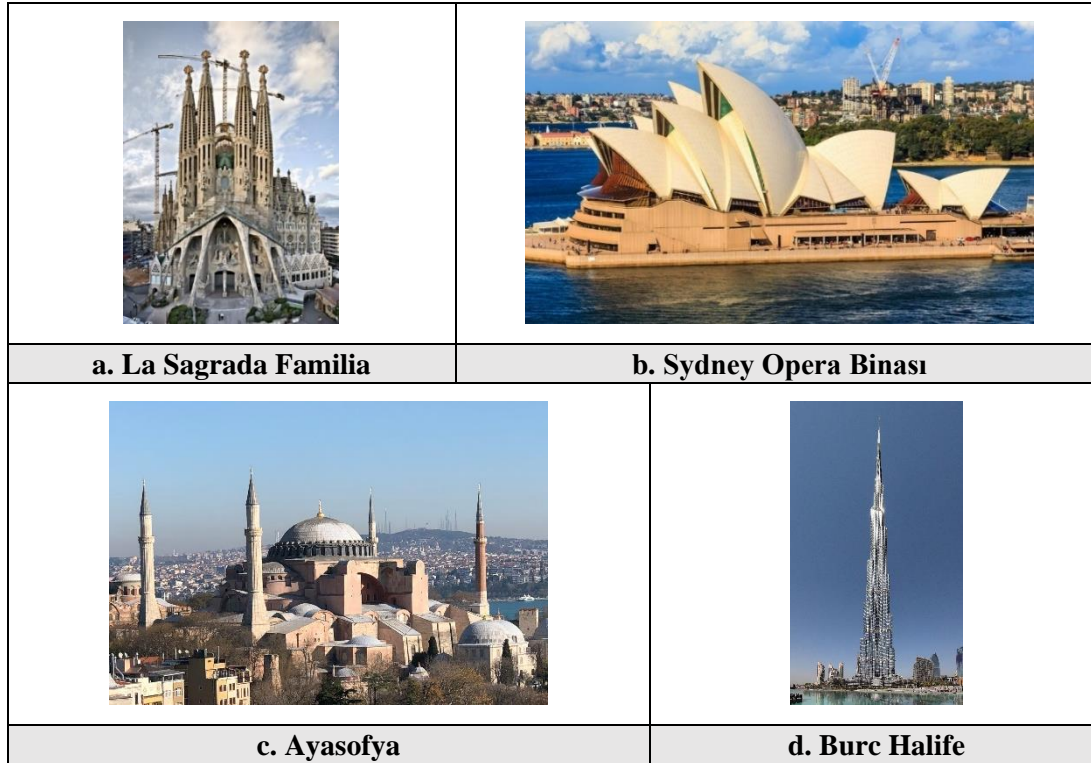
Çizelge 4 Doğa ve Kozmos Metaforları (Son dönem binalarının altında yatan ikonolojinin bazılarını oluşturmaktadır) (URL-10'den yararlanılarak hazırlanmıştır)

İKONİK BİNALARIN METAFORİK ANALİZLERİ			
Bina Adı	Bina Görseli	Mimarı	Metaforlar
Ronchamp Şapeli		Le Corbusier	
Bilbao Guggenheim Müzesi		Frank O. Gehry	
Casa da Musica		Rem Koolhaas	
Walt Disney Konser Salonu		Frank O. Gehry	
İskoç Parlamento Binası		Enric Miralles & Benedetta Tagliabue	
Swiss Re		Norman Foster	
CCTV Binası		Rem Koolhaas	
BMW Welt		Coop Himmelb(l)au	
Zayed Ulusal Müzesi		Norman Foster	
Pekin Ulusal Stadyumu		Jaques Herzog & Pierre de Meuron	

İkonik bir bina, çevresindeki diğer binalardan farklılaşan bir biçim ve stile sahiptir. Bu nedenle kentte göze çarpan bir etki bırakarak diğer binalardan ayrılıp, öne çıktığı fark edilmektedir (Davarpanah, 2012: 19-21).

Tarihçi ve yazar Reichold'a göre ikonik binalar insan yaşamına mimariyi dahil etmiştir. Bunun nedeni bu binaların mekânın karakterini yansıtması ve çevresinin benzersiz özelliklerini temsil etmesinden dolayıdır. İkonik binalar, mekân ve toplum arasında olağanüstü bir ilişki kurmaktadır (1999, akt. Davarpanah, 2012: 9).

Tarih boyunca tasarımcılar biçim ve malzemeyi kullanarak sembol binalar inşa etmişlerdir. Bu binalar eşsiz tasarımları, taşıdıkları anlamları/değerleri, kullanılan teknoloji ve malzemeleriyle ikonikleşmişlerdir. Bu unsurların yanı sıra yapılış amaçları ve sahip oldukları sosyo-kültürel nitelikler ikonik binaların bulunduğu yeri temsil eden, simgesi haline gelen bir özellik kazanmıştır (Şekil 10).

Şekil 10 İkonik Bina Örnekleri [URL-11], [URL-12], (Sirel arşivi, 2018), [URL-13]

İkonik binalar oluşturdukları güçlü simgesellikle toplumsal belleklerde yer edinmişlerdir. Günümüz mimarlığının en önemli unsurları olarak kabul edilen bu binalardan bazıları buldukları kentlerden daha fazla popülerlik kazanmış, kent simgesi haline gelmiştir. Medya etkisi ile tasarımcılarına da popülerlik kazandırmış, aynı zamanda modern mimarlık terimi olan “yıldız mimar” (*starchitect*) kavramının da doğmasına neden olmuştur.

İkonik binalar, geçmişten günümüze bilim insanlarının ve eleştirmenlerin ilgisini çeken konulardan biridir. Küreselleşme ile birlikte kentlerin hem ekonomik hem de turizm açısından canlanmasına katkıda bulunmak, markalaşma açısından bir kent imajı oluşturmak ve aynı zamanda yapıli çevrenin kalitesini arttırarak toplumun yaşam memnuniyetini sağlamak gibi bir çok etmen ikonik binaların yapıliş amaçlarına örnektir. Tez çalışmasının bu kısmında mimarlıkta ikonik binanın ne olduğu açıklanmış ve kavramsal olarak konuya yaklaşılmıştır. İkonik binalar ve bu binaların örnekler dahilinde, geçmişten günümüze nasıl gelişim ve değişim gösterdiği ile ilgili bilgiler bir sonraki bölümde detaylıca incelenmiştir.

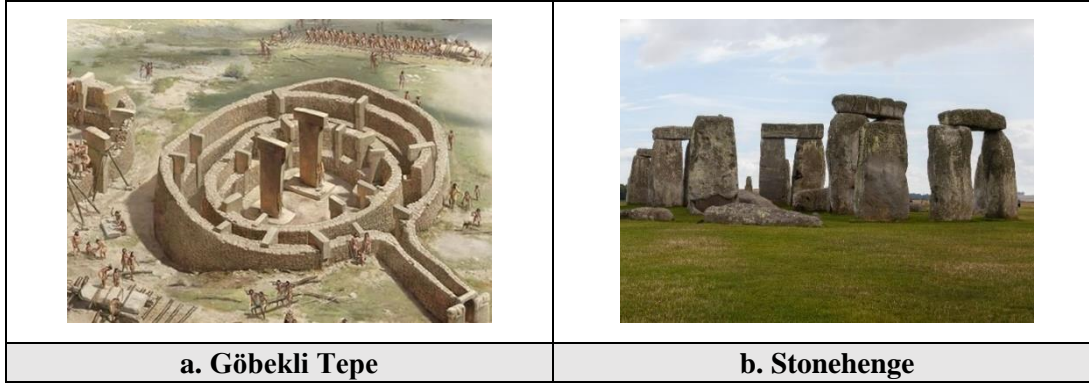
3. Geçmişten Günümüze İkonik Binaların Değişimi ve Gelişimi

Mimarlık, tarih boyunca toplumların kültür belleği olmuştur. Tarih öncesinden günümüze kadar inşa edilmiş mimari yapılar, Read'in (1965) dediği gibi "*onu üreten toplum kültürünün değer ve inanç kayıdır*". Tarih öncesi devirlerde avcı-toplayıcı özelliklere sahip olan insanoğlu ilk barınma alanlarını *organik malzemelerden* üretmiş (ağaç dalları, deri parçaları vb.) ve bu nedenle kalıcı ve sabit bir *barınma mekânı* oluşturamamıştır. Daha sonra geliştirdiği tarımsal faaliyetlerle birlikte yerleşik hayata geçerek, birbirleriyle sosyal bağ kurup sembolik imgeleri ve nesnelere şekillendirmeyi öğrenmişlerdir. Böylece inşa etmeyi öğrenerek fiziki mekânlar oluşturmaya başlamış ve uygarlığın doğmasına neden olmuşlardır (Roth, 2018: 165).

Antik dönem öncesinde insan toplulukları değişen yaşam koşullarına göre uygun mekânlar yaratmaya başlamıştır. Daha sonra ölüm kavramını ve doğa koşullarını anlamaya çalışmasıyla birlikte ilk *dinsel yönelimler* gerçekleşmiştir. İlk kalıcı eserlerini mezar yapıları ve tapınma alanları inşa ederek "*anıtsal mimari*"nin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Günümüzden çok erken dönemlerde inşa edilen (yaklaşık 11.600 yıl önce) Göbeklitepe ve (yaklaşık 5.100 yıl önce) Stonehenge dünya üzerinde ayakta kalabilen en eski iki anıtsal yapı olarak bilinmektedir (Şekil 11).

Antik dönemde siyasi yapılanma din erkine dayanmaktadır. Kralların siyasi meşruiyetlerini dinsel temellere dayandırması ve kendilerini *tanrı-krallık* olarak görmesi mimarının de bu birliktelik etrafında şekillenmesine neden olmuştur (Bolat ve Ayaz, 2021: 21). Bu anlayış, Sümerlerden, Mısır'a, Hititlerden Roma'ya kadar uzanmaktadır. Antik dönem uygarlıklarının anıtsal mimarisi genellikle "*tapınaklar*" ve "*anıtsal mezarlar*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen çok tanrılı bir inanç sisteminde hem kutsal kabul edilen tanrıları hem de yönetim iradesini yüceltme,

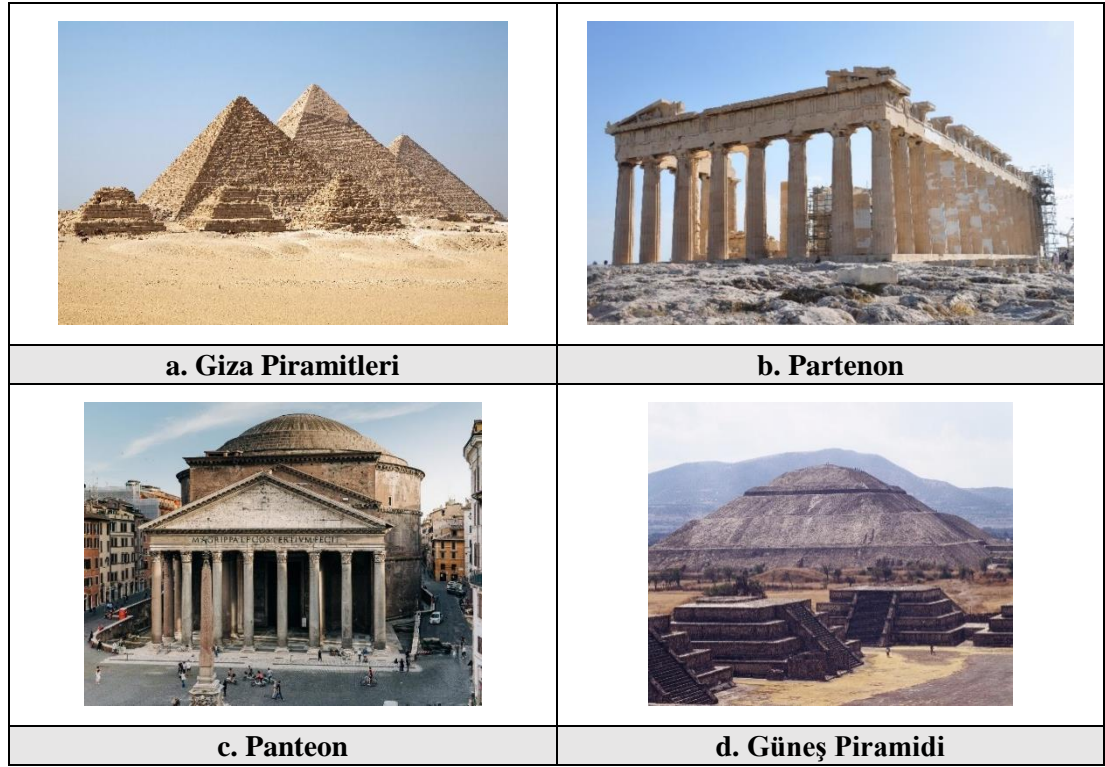
gökyüzü ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilmiştir. Neredeyse tüm kadim uygarlıklarda en büyük tanrılar en yüksekte yer alan simgelerdir. Bu nedenle Mezopotamya coğrafyasında tapınak mimarisi, savunma veya saray mimarisinden daha önce gelişmiştir. İnşa edilen zigguratlar ve piramitler firavunların *büyükliklerini* yansıtmaktan ziyade göklerdeki tanrılara erişme arzusunu da yansıtmaktadır (Yılmaz, 2017: 71).

Şekil 11 Antik Dönem Öncesi İkonik Bina Örnekleri [URL-14], [URL-15]

Aynı durum Antik Yunan ve Roma uygarlıkları için de geçerlidir. Genellikle taş malzeme ile oluşturulan keskin *geometrik biçimlenişler*, geniş hacimler ve kalın masif duvarla anıtsal mimarinin temel öğeleri yaratılmıştır. Antik Yunan ve Roma mimarisinin temeli “*Dor-İyon-Korint*” adı verilen üç klasik mimari düzen ile oluşmaktadır. Kökenleri mitoloji ile ilişkili olan bu düzenler *oran*, süsleme ve birlik açısından kesin kurallara sahiptir. Bu inşa geleneği ve kuralları ile simgesel ve kültürel güce sahip pek çok başarılı bina inşa edilmiş ve kendisinden sonra gelen yaklaşık iki bin beş yüz yıllık bir dönemi etkilemeyi başarmıştır. Benzer mimari düzenleri kullanma, ortak inancı paylaşma gibi pek çok benzerlikler olmasına rağmen Antik Yunan ve Roma mimarileri birbirinden oldukça farklıdır. Kentlerin “*ızgara plan*” yapısı doğrultusunda kurulması, yapı biçimlenişleri ve bezemeleri, kemer ve kubbenin ağırlıklı olarak kullanılması gibi etmenler iki mimarinin birbirinden farklılaşmasına neden olmuştur (Melvin, 2006: 19-25). Antik Roma mimarisinde toplumsal yapılara önem verilmeye başlanmış, böylelikle yapı tiplerinin çeşitlenmesi ile “*mimari plan*” unsuru önem kazanmıştır. Romalı mimarlar önceleri *mermerden* ziyade *tuğla* kullanırken daha sonra ise yeni ve esnek bir malzeme olan “*betonu*” keşfetmişlerdir (Roth, 2018: 259). Betonun keşfi ve halihazırda kemer-kubbe kullanımı ile de daha geniş açıklıkları geçmeyi başarmışlardır. Antik dönemde inşa edilen “*Giza piramitleri*”, “*Partenon*”, “*Panteon*” ve “*Güneş Piramidi*” gibi yapılar büyüklükleri

ve biçimlenişleri ile inşa edildikleri uygarlıkların hem anıtsal hem de kültürel simgesi haline gelerek klasikleşmişlerdir (Şekil 12).

Şekil 12 Antik Dönem İkonik Bina Örnekleri [URL-16], (Alpin Gümüş arşivi, 2015), [URL-17], [URL-18]

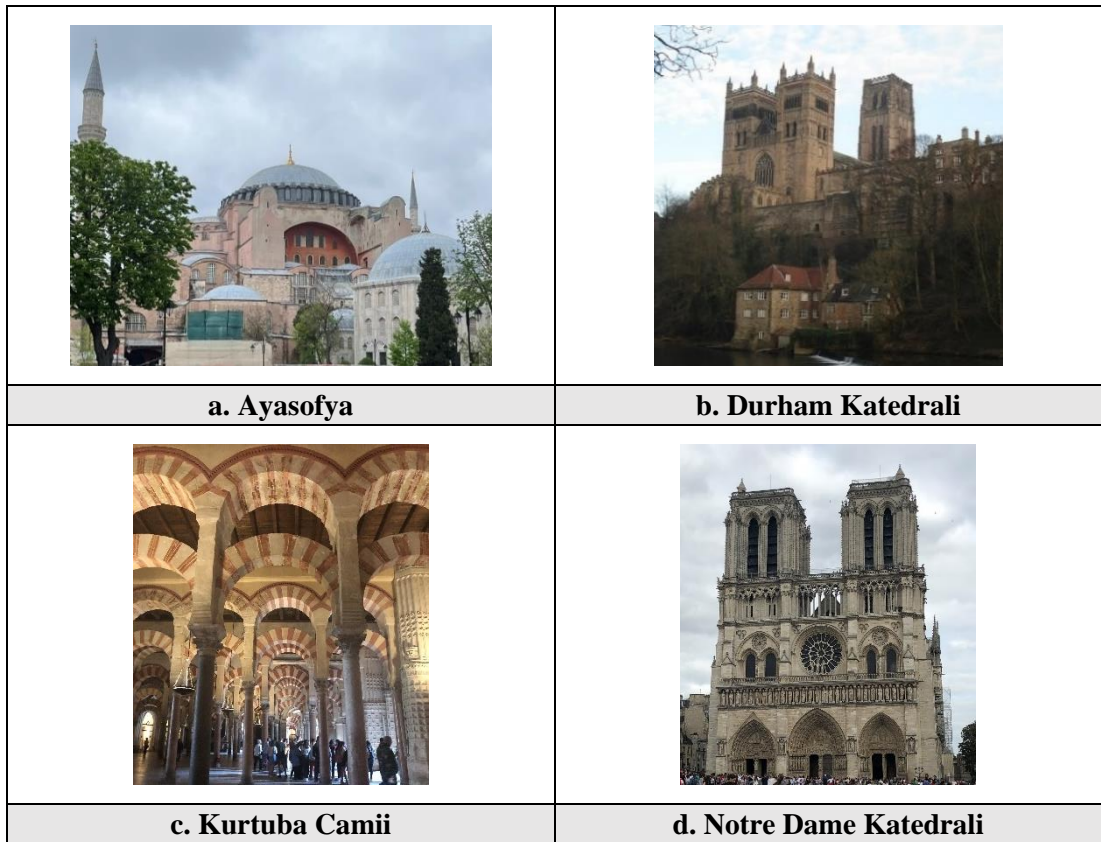
İlk çağlar boyunca etkili olan din erki tanrı-kral birlikteliğine dayanırken, antik dönemin sonunda Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile değişim göstermiştir. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölündüğü kabul görse de güç merkezlerinin değişimi 313 yılında I. Constantinus'un devletin (Doğu Roma İmp.) resmi dini olarak Hristiyanlığı kabul etmesi ile gerçekleşmiştir (Roth, 2018: 284). Devlet dini haline gelen Hristiyanlık, kralların meşruiyetlerini siyasi kimliklerinin yanı sıra *dini kimlikler* ile de sağlamaya başlamıştır (Altundağ, 2020: 37). Tek tanrı inancı toplumsal yaşamı değiştirdiği gibi mimarinin de değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde daha önce kullanılan pagan tapınakların toplu ibadetlere uygun olmadığı kabul görmüştür. Bu nedenle Roma İmp.'da geniş bir iç mekân sağlayan yeni *büyük* kubbeli ibadethaneler yaratılmıştır. Ayasofya (Şekil 13a) ve San Vitale gibi kubbeli kiliseler erken dönem Hristiyanlığında inşa edilen önemli yapılardır (Melvin, 2006: 33). Daha sonra üst örtüde kullanılan sistemin değişmesi, iç mekân ve plan *geometrisinin değişmesine* neden olmuştur. Hristiyanlıkta kutsal olan "*teslis inancı*" öğretisi mekâna yansımış, mimari plan ve kesitlerde üçlü kompozisyon kullanılmaya

başlanmıştır (Yakan, 1999: 35). Bizans dönemi özgün plan şemasından (merkezi planlı bazilika) ve yataylıktan uzaklaşarak, Antik Roma mimarisinden miras kalan kemer sistemi ile düşey çizgilerle yükselen yeni bir plan şeması (haçvari bazilika) ortaya çıkmıştır (Roth, 2018: 326-327). Durham Katedrali Romanesk dönemin en başarılı örneklerinden biridir (Şekil 13b). Bu dönemde kilise ve manastır mimarisi kadar, özellikle Haçlı seferleri ve feodalizmin getirisi olarak kale mimarisi de gelişmiştir. Kuleleri ve anıtsal görünümleri ile yapılar kaba ancak güçlü bir dinamik etki kazanmıştır (Roth, 2018: 319).

Kentlerin gelişmesi ve dolayısıyla yeni sermaye sınıfı olan burjuvanın etkinliğinin artması ile yeni kentsel mimari de ortaya çıkmıştır. Böylelikle dini yapılardan ziyade konut ve kamusal mimaride de gotik üslup kullanılmaya başlanmıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 33). Gotik üslup, Romanesk üsluptan yapısal olarak da ayrılmaktadır. Gotik binalar düşeyde gelişmiştir. Romanesk katedrallerinin neredeyse iki katı yükseklikte inşa edilen bu üsluptaki binaların çok yüksek olmasındaki amaç; Tanrı'ya daha yakın olabilmek ve yücelik etkisini arttırmaktır. Bu çağda katedrallerin dış cephesinde *süsleme* olarak kullanılan "*fantastik yaratıklar*" (gargoyle) ise "*kötülüklerin kilisenin dışında*" olduğunu belirten simgesel bir mesaj taşımaktadırlar (Yılmaz, 2017: 72). Binaların yükseklikleri arttıkça artan bina yükü sorununu çözmek için de yükü yaymayı sağlayan dayanma kemerleri kullanılmıştır. İslami yapı tekniklerinin geliştirilmesi ile ortaya çıkan "*sivri kemer ve kaburgalı tonoz çatı*" gibi *yapı elemanları* strüktür, görünüm ve işlev arasındaki ilişkinin radikal bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Sağır duvarların yerine açıklıklar ön plana çıkmıştır. Özellikle renkli vitray pencereler kullanılarak iç mekânda ışık oyunları yaratılmış, kiliselere mistik bir hava kazandırılmıştır (Melvin, 2006: 38-39). Notre Dame Paris Katedrali gerek dış cephe gerekse iç mekândaki mimari öğeleriyle gotik etkiyi en iyi yansıtan örneklerden biridir (Şekil 13d).

Öte yandan İslamiyet, 6. yy.'da Arap yarımadasında ortaya çıkıp, kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İslamiyet'te dini, siyasi ve askeri erk tek bir kişide birleşmiş, Hz. Muhammed İslam coğrafyasının yeni lideri haline gelmiştir. Yeni inanç sistemi bilinen diğer inanç sistemlerinden farklı ibadet ritüellerine sahip olduğundan yeni mimari mekânlara ihtiyaç duyulmuştur (Roth, 2018: 307). Müslümanların ibadet mekânı olan "*cami*" genellikle ibadet mekânı, avlu ve minare olmak üzere üç ana kısımdan oluşmaktadır. Cami mimarisi kare ve daire gibi temel geometrik şekillerden oluşmaktadır. Camilerin mimari kimliğini oluşturan, farklı kültürlerden etkilenme

yoluyla benimsenen “*kubbe*” ve “*minare*” öğeleri, yapıyı meydana getirmenin dışında simgesel anlam da taşımaktadır. Minareler, çan kuleleri gibi yapının yükselen öğesidir. Fonksiyonellik olarak benzer, simgesellik bakımından farklı anlam taşımaktadır. İslam sembolizminde tepe noktasındaki “*alem*” ile de yapının göğe en yakın öğesi konumundadır (Yılmaz, 2017: 72). Kubbe de Müslümanların Avrupa kıtasındaki etkileşiminden öğrenilmiş ve göksel sembolizmin benimsenmesi ile İslam mimarlığının vazgeçilmez unsuru konumuna gelmiştir (Roth, 2018: 308). Ortaçağ Avrupa’ında inşa edilen ve gotik mimariyi de etkileyen Kurtuba Camii, dünyanın ayakta kalan en eski ve en büyük camilerinden biridir (Şekil 13c).

Şekil 13 Ortaçağ Dönemi İkonik Bina Örnekleri (Alpin Gümüş arşivi, 2023), (Gümüş arşivi, 2012), (Sirel arşivi, 2020), (Sirel arşivi, 2018)

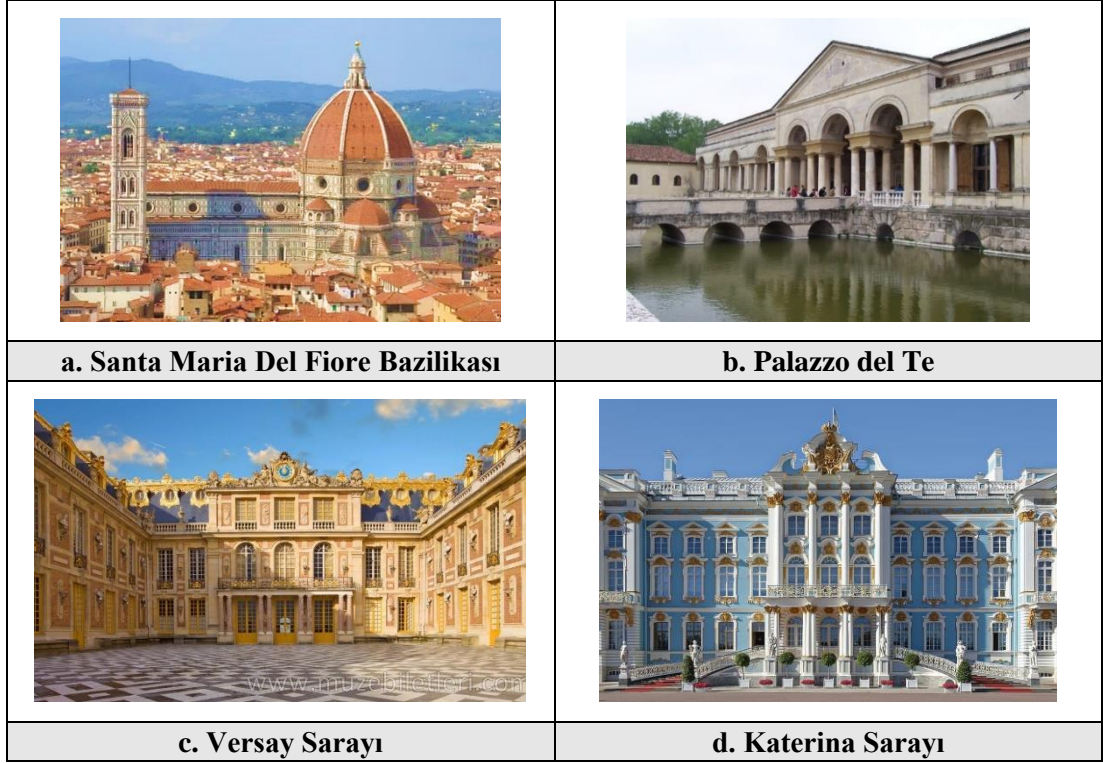
Rönesans dönemi, 15. ve 16. yy.’larda Ortaçağ ve Aydınlanma dönemi arasında bir geçişi temsil eden ve modernliğin başlangıcı olarak kabul gören tarihsel bir dönemdir. Özellikle Avrupa’da *bilim*, teknoloji ve ekonomide yaşanan gelişmeler toplumların siyasal, dini ve sosyal açıdan değişmesine yol açmıştır (Roth, 2018: 367-368). Bu dönemde “*yeniden doğuş*”, Ortaçağ’daki kilise otoritesinden seküler otoriteye, dini anlayışlardan uzaklaşıp, daha maddi bir dünya görüşü benimsemeye, kiliseye ait olan gösterişli mimarinin saraylara doğru evrilmesi ile başlamıştır

(Altundağ, 2020: 36). Vitruvius'un "*Mimarlık Üzerine On Kitap*" adlı eseri bu dönem mimarisinin oluşumunda büyük ölçüde etkili olmuştur. Antik dönem mimarisini temel alan Rönesans mimarlığı *perspektif, uyumlu oranlar, aksiyal simetri, denge ve düzgün geometri* etkisi ile kendine özgü bir mimari dil oluşturmuştur (Roth, 2018: 371-372). Rönesans döneminin başlangıcı olarak kabul gören Santa Maria del Fiore bazilikasının kubbesi, binaya verdiği ihtişamın yanı sıra kent silüetine de etki eden önemli bir örnektir (Şekil 14a).

Rönesans dönemine damgasını vuran klasik antik çağ mimarisi, 16 yy. itibari ile terk edilmeye başlanmış, yerine hümanizmin sade, oranlı ve akla dayanan ilkelerinin bozulması ile biçim ve ayrıntı bakımından bambaşka bir mimari anlayış ortaya çıkmıştır (Melvin, 2006: 50). Palazzo del Te gerek iç mimarisi gerekse de dış cephesi ile farklılaşan mimarinin önde gelen örneklerinden biridir (Şekil 14b). Daha sonra bu anlayışı benimseyen mimarlar *ışık-gölge kontrollü, kavisli, abartılı süslemelerle* kaplanmış mekânlar yaratarak mimariyi renkli kaplama sanatına dönüştürmüşlerdir (Roth, 2018: 453). Bu *abartılı ve gösterişli* sanat anlayışı 17. ve 18. yy.'da Avrupa'daki bağımsız devletlerin sanatı haline gelmiştir. Sanat tarihçisi Burckhardt tarafından bu durum "*sanat eseri olarak devlet*" diye tanımlanmıştır. Bu dönemde her şeyde olduğu gibi sanat, mimarlık ve politika da egemen güçlerin çevresinde gerçekleşmeye başlamıştır. Merkezi odaklı düşünce üzerinden tasarımlar simetrik etki ile güçlendirilmiş, Barok mimarinin temsiliyeti ile de daha büyük ölçekli yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Tasarımcılar ve krallar bina kompozisyonu ve perspektifte görsel şaşırtmacalar yaparak *büyük ölçekli* binaların daha etkileyici olduğunu fark etmişlerdir. Dönemin sonlarında büyük, gösterişli ve simetrik bir biçimde tasarlanan Versay ve Katerina Sarayları (Şekil 14c-d) kralın/çarın mutlak egemenliğini pekiştiren yapılar olmuştur (Melvin, 2006: 58-59).

Ortaçağ dönemine hâkim skolastik düşüncenin yıkılması ve Rönesans dönemindeki Reform hareketleri ile toplum yapısının değişimi "*Aydınlanma hareketini*" başlatmıştır. Bu nedenle Aydınlanma dönemi 17. yy.'ı da içine alan ve 18.-19. yy.'ları kapsayan uzun bir süreçtir (Temirkaynak, 2008: 6). Özellikle Avrupa'da aydınlanma, modernite ve sanayi devrimi etkisiyle feodal sistem bozulmuş, *kapitalist* bir üretim anlayışı ortaya çıkmıştır (Altundağ, 2020: 54). Mimari anlamda ise barok ve rokoko üsluplarının aşırı süslemeciliğinin mimarlığı yozlaştırdığı düşüncesi ile Modern öncesi dönemde tekrar klasik *antik biçimlenişlere* yönelinmiştir. *Rasyonel düşüncenin* etkisi ile kare ve üçgen gibi *temel geometrik* formlar

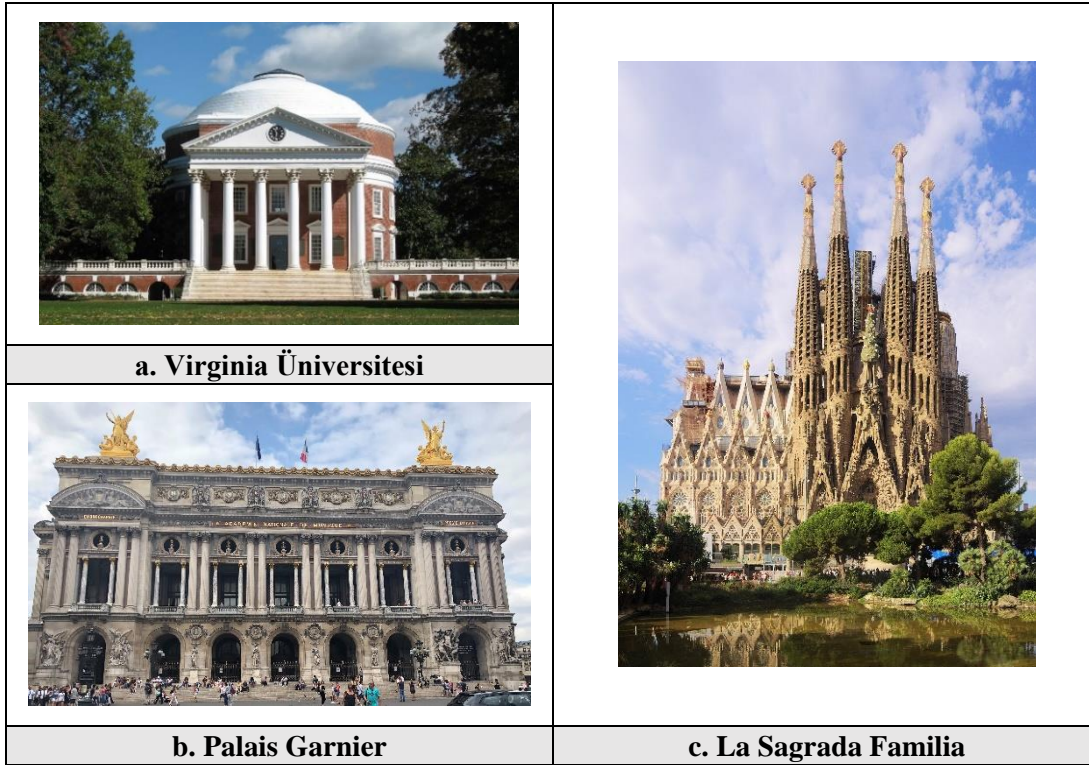
kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde rasyonel yaklaşım ve arkeoloji alanındaki keşifler, mimarlığın geleneksel biçimlere bağlı kalmaksızın, *eklektik* ve revivalist olarak yaklaşılmasına araç olmuştur (Melvin, 2006: 72). Bu üslupta inşa edilen Virginia Üniversitesi'nin kütüphane binası, biçimlenişi ile Antik Roma tapınağı olan Panteon'u çağrıştırmaktadır (Şekil 15a).

Şekil 14 Rönesans Dönemi İkonik Bina Örnekleri (Alpin Gümüş arşivi, 2015), [URL-19], [URL-20], [URL-21]

Jeanniére'e göre; modern döneme geçişte dört temel eşik belirleyici olmuştur. Bunlar bilimsel, siyasal, kültürel ve teknik alanlarda yaşanan devrimlerdir (1994, akt. Güleç Solak, 2014: 80). Fizik ve matematik alanındaki buluşlar ile bilimsel, Fransız Devrimi ile siyasal, Aydınlanma süreci ile kültürel ve Sanayi Devrimi ile teknik alanlarda yaşanan büyük değişimler, yenilikçi anlayışları meydana getirmiş ve toplumların tüm yönlerden şekillenmesini sağlamıştır (Hekimoğlu, 2020 :310). Bu doğrultuda 18 yy.'ın sonunda başlayan sanayileşme süreci ekonomik ve siyasal açılardan mimariyi de etkilemiştir. Sanayileşen kentlerde planlama önem kazanmış, hızlı ve çok sayıda barınma ve kamusal alanlarının üretilmesi gerekliliği doğmuştur (Roth, 2018: 494-495). Sanayileşme ile ortaya çıkan gereksinimler sonucunda farklı işlevlere (liman, gar, büyük mağaza, müze vb.) sahip yapı türleri ortaya çıkmıştır. 19. yy.'da özellikle seri üretimin artması ile farklı yapı malzemeleri ve yapım sistemleri

kullanılmaya başlanmıştır (Biol, 2006: 2). Yaşanan toplumsal ve siyasal değişimlerle birlikte yeni bina tiplerinin ortaya çıkması, kent dokusunun radikal bir şekilde değiştirilmesine neden olmuştur. Paris, Londra, Viyana ve Şikago gibi kentlerde inşa edilen *simgesel* binalarla yeni kent kimlikleri yaratılmıştır (Melvin, 2006: 86). Paris Opera Binası bu dönüşüm projeleri çerçevesinde inşa edilen önemli simgesel binalardan biridir (Şekil 15b). 19. yy.'ın başlarında klasik üsluplarla şekillenen sanat ve mimarlık, dönemin sonuna doğru teknolojik gelişmelerin etkisi ile klasik üsluplardan uzaklaşan, daha *yalın* ve *doğadan* ilham alan biçimlenişlere evrilmiştir. Bu benimseyiş sonraki yıllarda modern mimarlığın temel ilkelerinden biri haline gelmiştir (Biol, 2006: 4). Doğadan ilham alan organik biçimlenişi ile La Sagrada Familia kilisesi modern mimarlığa öncülük eden örneklerden biridir (Şekil 15c).

Şekil 15 Modern Dönem Öncesi İkonik Bina Örnekleri [URL-22], (Sirel arşivi, 2018), [URL-23]

20 yy.'ın başlarında yaşanan I. Dünya Savaşı ve hemen arkasından dönemin ortalarında yaşanan II. Dünya Savaşı, mimarlığın işlevini farklılaştırmış ve pek çok mimarın da kariyerine ara vermesine neden olmuştur (Roth, 2018: 566-568). İki savaş arası dönemde otoriter ve totaliter ideolojiler (özellikle Almanya, İtalya, Sovyet Rusya, İspanya, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerde) toplumsal yaşamda etkili olmuş, tarihsel ve ulusal simgeler mimari uygulamalara da yansımıştır (Şekil 16b). Türkiye'de

de 1930'lu yıllardaki bazı uygulamalar bu doğrultuda gerçekleşmiştir (Hekimoğlu, 2020: 294). Bu dönemde öne çıkan etkin güç *ulus-devlet* anlayışı olmuş, mimarlık ve kentsel planlama da siyasi bir araç haline gelmiştir. Devlet otoritesi, geometrik biçimlenişler ve cephe kurgusu ile ifade edilmeye çalışılarak anıtsal ölçekli simgesel yapılar inşa edilmiştir (Güller ve Ünlü, 2016: 49).

Öte yandan 20. yy. başlarında eklektik ve klasik mimari üsluplara *karşıt*, basit biçimlenişleri ve sadeliği ön plana çıkaran çeşitli mimari yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. “*Modern mimarlığın*” temel yaklaşımları *asimetri*, yenilikçi malzemelerin (*cam, çelik ve brüt beton* gibi) kullanımı ve klasik üsluplara bağlı kalmaksızın *özgün* tasarımlar olmuştur. Sanayileşmenin getirisi olarak hızlı, ekonomik ve işlevsel üretim gerçekleşmiştir (Biol, 2006: 8). Artan nüfus ve yeni iş kolları gereksinimleri daha küçük arsalarda daha yüksek binaların inşa edilmesine neden olmuş ve çevresinden yüksek yapıların bir araya geldiği yeni kent merkezleri (ticari) oluşmaya başlamıştır. Yapıldığı dönemde dünyanın en yüksek binası olan Chrysler Binası gerek mimari üslubu gerekse de strüktürü açısından modernist örneklerden biridir (Şekil 16a). Çelik strüktür ile yükselen binalar 20. yy. mimarlığının karakterini kurgularken, Sullivan tarafından ortaya atılan “*biçim, işlevi izler*” (form, follows function) sloganı mekân organizasyonu açısından da dönemi karakterize etmiştir. II. Dünya savaşı sonrası dönemde ise mimarlar yıkılan çok sayıda binayı yeniden inşa etmenin zorluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada, mimari biçimlenişlerin simgeselliğinden ve *heykelsi* gücünden yararlanılarak yeni bir anıtsal mimari yaratılmıştır. Benzersiz cephe kurgusu ile tasarlanan binalar, biçimin işlevden daha önemli olduğu varsayımını ortaya koymuştur (Roth, 2018: 586). Sidney Opera Binası'nda, işlev ve bağlam “*biçime*” dönüşerek, yapıyı ikonik mimarının ilk örneği haline getirmiştir (Şekil 16c).

20 yy.'ın ikinci yarısında modern mimariye *karşıt*, eklektik, *klasik yapı elemanlarını süsleme elemanı olarak kullanan* ve bir yapıyı işlevsel ya da biçimsel özelliklerinden bağımsız simgesel/anlamsal temsiller yoluyla ifade eden bir mimari anlayış ortaya çıkmıştır. Jencks'e göre; bu yaklaşımın temel amacı modern mimarının çerçevesi katı ilkeleri yani mekânsal ve işlevsel paradigmaları kırmaktır (1970, akt. Haddad, 2009: 494). AT&T Binası, çatısındaki üçgen alınlığı ve “*oculus*” ile klasik antik mimariye gönderme yaparken, rengin ve sembolizmin yeniden mimariye dahil olmasını sağlayan post-modern bir örnektir (Şekil 16d). Post-modernizm, günümüzde de hâlâ etkilerini gösteren bir mimari üsluptur.

Şekil 16 Modern Dönem İkonik Bina Örnekleri [URL-24], [URL-25], [URL-26], [URL-27]

Modernleşme ile, Sanayi Devrimi'nde temelleri atılan ve toplumsal yaşamı önemli ölçüde etkileyen bir hareket olan “*kapitalizm*” ulusal sınırları aşarak daha geniş coğrafyaları etkilemeye başlamıştır. 20. yy.’ın son çeyreğinden itibaren başlayan ve günümüzü de içine alan bu süreç “*küreselleşme*” olarak tanımlanmaktadır. Giddens’a göre; küreselleşme, siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değişimin ve gelişimin dünya çapında hissedilmesidir. Bu durum modernitenin bir getirisidir (Giddens, çev. Aktar, 2006, akt. Altundağ, 2020: 112). Küreselleşme ile *küresel sermaye* de etkin güç haline gelmiş ve toplumların siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan gelişiminde belirleyici bir unsur olmuştur (Güller ve Ünlü, 2016: 50).

Küreselleşme çağında mimari üretim, dini veya siyasi seçkinlerin yönlendirdiği bir şekilde değil, kapitalist şirketler ve kurumsal seçkinlerin liderliğinde gerçekleşmektedir (Sklair, 2017: 9). Küreselleşmeye yön veren büyük devletler de siyasal ve ekonomi politikalarını bu doğrultuda geliştirmişler, ulusötesi şirketlerin de desteğini almışlardır (Altundağ, 2020: 112). Geçmişten daha fazla önem kazanan kentler hem küresel sermayeyi kendine çekmek hem de ulusal bir kent imajı yaratma yarışına girmişlerdir. Pompidou Kültür Merkezi de Paris’te oluşturduğu güçlü kent imajı ve yenilikçi mimarisi ile kent planlamasının önemli bir örneğidir (Şekil 17a). Mimarlıkta teknolojinin benimsenmesi *dekonstrüktif* ve yüksek teknoloji ürünü olan uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tasarımda *dijitalleşmenin* getirisi olarak estetik ve *yenilikçi* mimari biçimler rahatlıkla uygulanabilir hale gelmiştir. Bina

yükseklikleri artmış ve daha *geniş açıklıklar* az sayıda taşıyıcı ile çözümlenmiştir. Farklı biçimlenişleri ve yükseklikleri ile bu simgesel binalar kentlerin silüetlerinden ayrılarak çok daha fark edilir hale gelmeye başlamıştır. Dalgalı metal cephesi, kentin eskimiş bölgesine yeni bir soluk getirmesi ve oluşturulan kent imajı ile kentin ekonomisine sunduğu katkılarıyla, Guggenheim Müzesi-Bilbao mimarlık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur (Şekil 17b).

Şekil 17 Çağdaş Dönem İkonik Bina Örnekleri [URL-28], [URL-29], [URL-30], [URL-31]

20. yy.'ın sonlarına doğru tasarımcılar doğal çevre ile uyumlu, yerel malzeme ve tekniklerin kullanımına yönelik farklı tasarım yöntemleri geliştirmeye başlamıştır. Özellikle 21. yy.'la beraber sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin bir arada düşünüldüğü, doğa ile toplum arasındaki dengenin korunumuna önem veren “*sürdürülebilirlik*” kavramı, rasyonel bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu sayede doğal kaynaklar verimli kullanılmış, işlevine ve konumuna en uygun biçimde çevreci binalar tasarlanmaya başlanmıştır (Melvin, 2006: 138-139). Swiss Re Binası, yapıldığı dönemde kendisinden önce yapılmış olan tüm simgesel binaların hepsinden çok daha fazla ekolojik, metaforik ve ikonik bir örnektir (Şekil 17d).

Bugün içinde bulunduğumuz 21. yy.'ın ikonik mimarisinde ise, iç ve dış mekân basit duvar elemanları ile ayrılan geleneksel bir cephe anlayışına sahip değildir. Yapısal unsurları çevre ile uyumlu, hareketli ve akışkan biçimlenişlere sahip, yenilikçi malzeme kullanımı ile çağdaş bir mimari dil oluşturmaktadır. Aynı zamanda küreselleşme ile çağdaş kent imajı oluşturmak ve kentlerin tanınırlığını arttırmak için bu tür yapılar inşa edilmektedir. Haydar Aliyev Kültür Merkezi, akışkan biçimi ve yumuşak, eğrisel yüzeyleri ile Bakü kenti için oluşturulan çağdaş bir kent imajı örneğidir (Şekil 17c).

E. Bölüm Sonucu

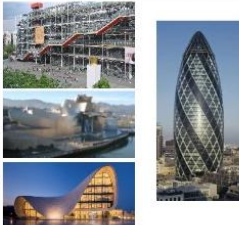
Tez çalışması kapsamında oluşturulmaya çalışılan kavramsal çerçeve, büyük çoğunluğu sosyal bilimlerden yürütülen araştırmalarla netleşmiştir. Özellikle “*siyasal sosyoloji*” ve “*kent sosyolojisi*” gibi disiplinler, toplum-mekân-kent ilişkisini şekillendirmek ve sorunları anlamaya çalışmak için bir yaklaşım olarak ele alınmıştır.

Toplum-mekân-kent arasında kurulan ilişkinin, etkileşim açısından “*erk*” kavramını akıllara getirdiği görülmüştür. Gerçekten de tarih boyunca “*mimari*” erk göstergesi olarak kullanılmış ve hâlâ kullanılmaya devam etmektedir. Erk sahiplerinin siyasetlerini ve ideolojilerini meşrulaştırma, kendilerini sonsuz kılma gibi amaçlarla kentsel alana müdahaleler gerçekleştirildiği söylenebilmektedir. Yapılı çevre, erk ve ideolojinin etkisi altında şekillenirken, bu durumda “*kimlik*” kavramını tartışmak önem kazanmaktadır. Üretilen mimari ürünler sahip olduğu biçim, işlev, üslup, yapım sistemi vb. gibi özelliklerle birlikte taşıdıkları zamansal, mekânsal ve sembolik anlamlar ile “*mimari kimliğe*” sahip olmaktadır. Bu yapılar inşa edildikleri çevre ve toplum ile kurduğu bağlamsal uyum büyük ölçekte bir kimlik kazanımına neden olmaktadır. Kazanılan “*kentsel kimlik*”, toplumsal kültür, sosyo-ekonomik yapı ve çevresel etmenler ile kurulan ilişki sonucunda ikonik yapıların kendine özgü ve farklılaşan bir değer oluşturduğu görülmüştür.

Antik çağlardan günümüze toplumlar mimarlık ile, fiziksel mekânlar yaratırken estetik ve işlevselliği de göz önünde bulundurmışlardır. Ortaya çıkan mimari ürünlerin tasarım anlayışları, biçimlenişleri ve meydana geliş süreçleri, tarih boyunca siyasal, toplumsal ve ekonomik etkilerden dolayı değişkenlik göstermiştir (Çizelge 5). Sanayi Devrimi öncesinde geleneksel malzeme ve yapım sistemleri kullanılarak “*anitsal binalar*” inşa edilmiştir. Sanayileşme sonrasında malzeme ve yapım sistemlerinde

başlayan değişim mimariyi de etkilemiş, böylece boyutsal, biçimsel ve işlevsel bakımdan farklılaşan “*ikonik binalar*” inşa edilmeye başlanmıştır. Özellikle küreselleşme sonrasında bu etkilerin daha fazla hissedildiği sonucu karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak; çağdaş mimarlığın en önemli unsuru olarak kabul edilen ve mekânsal temsil aracı olan ikonik binaların biçimlenişi tarihsel süreç içerisinde “*erk, ideoloji ve kimlik*” kavramlarının etkisi altında olduğu görülmektedir.

Çizelge 5 İkonik Binaların Değişim ve Gelişim Kronolojisi (Roth, 2018 ve Melvin, 2006'dan yararlanılarak hazırlanmıştır)

İKONİK BİNALARIN DEĞİŞİM VE GELİŞİM KRONOLOJİSİ						
DÖNEMLER	İKONİK BİNALAR	GÖRSELLER	BASKIN GÜÇ	MİMARİ ÖZELLİKLER		
3500 3050	A. ÖNCESİ DÖNEM	Göbeklitepe M.Ö. 11000 Stonehedge M.Ö.2400-2600		İnanç + Doğa	<ul style="list-style-type: none"> Doğal Malzeme Anıtsallık Barınma ve inanç üzerinden bina üretimi 	
	ANTİK DÖNEM	Piramitler M.Ö.2680-2560 Parthenon M.Ö.447-432 Güneş Piramidi M.S.1-250 Pantheon M.S.118-126		Tanrı-Kral	<ul style="list-style-type: none"> Büyüklik Sağlamlık Düzgün Geometri Yapıda oran sistemi Yeni malzemeler Mimari plan kullanımı 	
1300	ORTA ÇAĞ DÖNEMİ	Ayasofya 532-537 Kurtuba Camii 785-987 Durham Katedrali 1093-1132 Notre Dame Katedrali 1163-1345		Din	<ul style="list-style-type: none"> Geometride farklılaşma Süsleme kullanımı Mimari eleman kullanımı Dini kimlik ve semboller Büyük ve gösterişli binalar 	
	RÖNESANS DÖNEMİ	Santa Maria del Fiore Bazilikası 1418-1436 Palazzo Te 1524-1534 Versay Sarayı 1661-1678 Katerina Sarayı 1723-1756		Bilim	<ul style="list-style-type: none"> Perspektif Hacim Gölge/ışık etkisi Aksiyal Simetri ve düzgün geometri Abartılı süsleme/bezeme Kavisli geometri 	
	1900	MODERN ÖNCESİ DÖNEM	Virginia Üniversitesi 1822-1826 Palais Garnier 1859-1874 Sagrada Familia 1882-....		Ekonomi	<ul style="list-style-type: none"> Rasyonel geometri Yalın formlar Antik dönem üslupları İşlevsellik Simgesellik Eklektizm
		MODERN DÖNEM	Chrysler Binası 1928-1930 Casa de Fascio 1932-1936 Sidney Opera Binası 1956-1973 AT&T Binası 1980-1984		Siyasi	<ul style="list-style-type: none"> Karşıtlık Asimetri Heykelsi yapı Özgün biçimlenişler İşlevsellik Brütalizm Çelik-cam kullanımı Antik biçimlerin dekoratif öge olarak kullanımı
ÇAĞDAŞ DÖNEM		Pompidou Centre 1971-1977 Guggenheim Müzesi Bilbao 1993-1997 Swiss Re Binası 2001-2004 H. Aliyev Centre 2007-2012		Küresel Sermaye + Siyasi	<ul style="list-style-type: none"> Yükseklik Geniş açıklık Dekonstrüksiyon Yeni malzemeler Saydamlık Dijitalleşme İkonlaşma 	

III. MEKÂNSAL TEMSİLİYET BAĞLAMINDA İKONİK BİNALARIN ERK-MİMARLIK İLİŞKİSİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ

A. Erk ve Mimarlık İlişkisi

Toplumsal yapılanma temelde yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki gruba ayrılır. Erk ve mimarlık ilişkisi, genel olarak toplumsal yapılanmayı kontrol eden gücün ekseninde kurulmaktadır. Mimarlık çoğu kez, hem erk sahiplerinin kendi devamlılığını sağlamak hem de toplumdan gelen talepleri sağlayabilmek adına araç olarak kullanılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yönetenler ve yönetilenler arasında kurulan ilişki “*sınıf, din, kültür, soy, ırk, servet, askeri güç ve eğitim*” gibi konular üzerinden şekillenmiştir. Bu kategoriler toplumlara ve yaşanan döneme göre farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda, tez çalışmasında erk ve mimarlık arasında kurulan ilişkiler “*siyasal, dini ve ekonomik*” boyutları ile ele alınmıştır.

1. Siyasal Erk ve Mimarlık

Siyasal erk kapsam bakımından diğer erk türlerinden farklıdır. Siyasal erk bütün bir kenti ya da bir ülkeyi kapsamaktadır. Toplumsal ilişkileri düzenleyen, kanun çıkarma ve bu kanunlar dahilinde toplumu yönetme gücüne sahip olan unsur “*iktidardır*”. Bu nedenle siyasal erk, dini ve ekonomik erke göre üstünlük gösterir. İktidar kavramı, toplumsal ilişkiler ve olaylarının odak noktasında olup, toplum yaşamının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir (Bayram: 2003, 33-36). Dolayısıyla tarih boyunca çeşitli düşünceler geliştirilmiş ve yorumlamalar yapılmıştır.

İktidarı elinde bulunduran siyasal erk sahipleri, stratejik olarak mekânlar üzerinde politika üretme hakkına sahiptirler. Bu nedenle iktidarlar, ideolojileri doğrultusunda mekânlara farklı bir kimlik kazandırma çabasına girer. Böylelikle siyasi iktidarın ideolojisi mimari ve kentsel ölçeklere yansır ve mekânlar/yapılar üzerindeki etkisi süreklilik göstermiş olur (Lefebvre, 2003). Mekânsal yansımalar değişen zamanla birlikte siyasi iktidarın kurmuş olduğu güç ilişkilerinin bir parçası olarak görülebilir. Bu güç ilişkisi ideolojik sembollerle geniş bir perspektiften sunulmaktadır.

Mekânlar siyasi erk sahipleri için basit bir metafordan ibaret, hiçbir anlam taşımayan yerler değildir. Aksine kendi ideolojilerini ve siyasi iktidarlarını vurgulamak için kullandıkları en çarpıcı nesnel ve görünür araçlardır (Öncü ve Weyland, 2005: 31).

Siyasal erkin ilk ortaya çıkışı, geleneksel toplumlarla birlikte olmuştur. Yukarıda daha önce bahsedildiği gibi, tarımsal üretimle birlikte ilk kez toplumsal sınıflar ortaya çıkmış ve bu ilk kez Mısır uygarlığında görülmüştür. İlk çağlarda tüm toplumu yönetme erki krallar, din adamları ve soylular gibi üst sınıfı oluşturan kişilerin elindeydi (Hekimoğlu, 2020: 9). Nobel ödüllü filozof Russell; eski uygarlıklarda krallar ve din adamlarının var olduğunu ve bazen bu iki işlevin tek bir kişide bulunduğunu belirtir (2002, akt. Altundağ, 2020: 35). Kurulan ilk şehir devletlerinde krallar iktidarlarını meşrulaştırmak ve vurgulamak amacıyla mimariyi anıtsal bir araç olarak kullanmışlardır. Bazen de büyük anıtlar devletin kuruluş dönemlerinde, gücünün zirvesine ulaşmadan önce inşa edilmiştir. Örneğin Antik Mısır'da inşa edilen üç büyük piramitten en büyüğü, erken dönem hanedanı olan Keops tarafından inşa edilmiştir. Keops'tan sonra daha güçlü hanedanlar iktidara gelmiş olsalar da güçlerini anıtsallaştırmak istemeyip, kaynaklarını farklı işler yaparak kullanmak istemişlerdir. Antik Mısır'dakine benzer nedenlerle inşa edilen örnekler Meksika (Teotihuacan), Peru (Moche) ve Japonya'da (Kofun) da karşımıza çıkmaktadır (Muratovski, 2012: 47).

Mimari yapılar ve kentsel mekânlar siyasi iktidarların ideolojisini, topluma vermek istediği mesajı ve bilgisini yansıtan siyasal sembollerdir. Tarihi ve siyasal alanlar olmanın yanı sıra siyasal iktidarın veya devletin gücünü sembolize eder. Toplumların ürettiği bu mekânlar tarih boyunca değişim göstererek yeniden üretilmişlerdir. İktidar bu mekânlarla birlikte siyasal ve sosyal ilişkilerin bir arada üretilmesini sağlamıştır (Lefebvre, 2014).

Lefebvre'e göre (2014) mekânsal pratikler toplumsal ilişkileri de düzenler. Mekân kendi başına bir iktidar veya güce sahip değildir. Fiziki mekânlar tarihsel bir ürün olması kadar toplumsal bir üründür ve hem tarihi hem de doğal bileşenlerle birlikte siyasal bir süreç içerisinde biçimlendirilmektedir. Örneğin Konstantinopolis, kurucusu İmparator I. Constantinus'dan sonra da kültürel ve mimari anlamda gelişimine ve biçimlenmesine devam etmiştir. Başkent oluşu, Roma İmparatorluğu'nun Doğu-Batı diye ayrılması gibi dönüm noktalarında dahi kent kültürel, sosyal ve dini açıdan önemini yitirmemiştir. Kurulduğu tarihten itibaren doğal afetler, yangınlar, isyanlar gibi birçok etken kentin yeniden imar edilmesine

neden olmuştur. Ancak I. Justinianus'un iktidar döneminde Konstantinopolis'te boyutsal ve ideolojik anlamda dönemin siyasi ortamını yansıtan, bugün bile hâlâ ayakta kalabilmiş yapılar inşa edilmiştir. I. Justinianus 532 yılında çıkan "*Nika Ayaklanması*" sonrasında neredeyse yarısı yıkılan kentin, mimarının propaganda gücünü kullanarak yeniden inşa etmiştir (Ousterhout, 2008 akt. Salikoğlu, 2019: 3). Bu ayaklanma sırasında özellikle imparatorluk otoritesini temsil eden binalar zarar görmüş ve bu simgesel yapılar ayaklanma sonrasında çok daha büyük boyutlarda inşa edilerek, kendisine meydan okuyanlara mimari ile karşılık vermiştir. Zarar gören binalar arasında "*Ayasofya, Aya İrini, Zeuksippos Hamamları ve Büyük Sarayın ana kapısı olan Khalke*" de bulunmaktadır. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra kentte büyük imar faaliyetlerine başlanılmıştır. Bu imar faaliyetlerinin belki de en önemlisi ve kapsamlısı "*Ayasofya'da*" gerçekleşmiştir. Binanın içinde kullanılan imgeler, tasvirler ve I. Justinianus'un ikonlarının işlendiği mozaikler, iktidarlarının meşruiyetinin mimari kanıtı olmuştur. Ayasofya gerek boyutları gerekse daha önce yapılmamış büyüklükteki kubbesi ve yapım tekniği ile dini bir yapıdan ziyade siyasal, sanatsal ve mimari bir eser haline gelmiştir (Salikoğlu, 2019: 32-36).

Türk siyaset bilimci Kışlalı, devlet yönetim sistemlerini üç başlık altında incelemiştir. Kışlalı'ya göre yönetim sistemleri tekilci (totaliter), çoğulcu ve geri kalmış ülke sistemleri olarak sınıflandırılmaktadır (2010, akt. Koç ve Öymen Gür, 2019: 42). Mimarlık hem tekilci yönetim toplumlarda hem de demokratik toplumlarda ideolojik yansıma ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu durumun genellikle tek yönlü, zorlayıcı ve baskıcı bir şekilde gerçekleştiği düşünülmektedir (Tanyeli, 2014: 30). Tekilci yönetim anlayışına sahip toplumlarda, yönetimde olduğu gibi mimari de tek bir liderin ya da grubun belirlediği çerçevede şekillenmektedir. 1930'lu yıllarda Avrupa'da parlamentoları tarafından seçilerek eş zamanlı olarak iktidar olan liderler; Sosyalist İtalya'da Mussolini, Nazi Almanya'sında Hitler ve Sovyet Rusya'sında Stalin'dir. İktidarlık dönemlerinde her üç lider de mimariyi siyasal propaganda aracı olarak kullanmışlardır (Çalışlar, 1999: 56-57). Tekilci yönetimlerin ve liderlerinin ortak bir mimari üsluba sahip olduğu söylenemese de bu üç lider aynı dönemlerde tarihselci, eklektisist ve klasisist mimari üslup benimsemişlerdir. Her üçü de mimarlığı araçsallaştırmış, iktidar ideolojilerini mimari üzerinden topluma ve kentlere yansıtmaya çalışmıştır (Tanyeli, 2014: 31). Napolyon Bonapart, Paris'i Ortaçağ kimliğinden uzaklaştırarak dönemin en etkileyici kenti olmasını sağlamış ve Fransız İmparatorluğu'nu yüceltmek amacıyla kentsel çalışmalarda bulunmuştur.

Ardından III. Louis Napolyon da benzer nitelikte uygulamalar gerçekleştirmiştir. Hitler, her iki imparatorun yaptıklarından çok daha fazlasını Berlin için yaparak kenti gücün bir sembolü haline getirmeye çalışmıştır. İmparator Augustus'un Roma'sını taklit ederek Roma'yı düzenli ve güçlü bir kent olarak yeniden şekillendirmek isteyen Mussolini ve Kızıl Meydan'ı, Sovyet Sarayı'nı, Moskova'yı neoklasik üslupla yeniden şekillendiren Stalin'den de benzer şekilde uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Muratovski, 2012: 48). Üç lider de iktidarlarının gücünü, mimarinin kalıcılığı ile göstermek istemişlerdir.

Yakın bir zamanda, Avrupa'da yaşanan II. Dünya Savaşı sonrası, benzer baskıcı yönetim anlayışı farklı milletlere de yansımıştır. Özellikle 1945-56 yılları arasında Macaristan'da da savaşın yenilgisinin getirisi olarak artan bir Sovyet baskısı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bunun sonucunda siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda gelişmeler tek parti diktatörlüğünün kontrolüne geçmiştir. Totaliter bir yönetim anlayışı ile şekillenmeye başlayan Macar mimarlığı önceleri modernizm ile yorumlanmakta iken, sonrasında mimarlar bu üsluptan uzaklaşmak zorunda bırakılmıştır. Sovyet baskısı altında kalan ülkelerde bu dönemde "*Stalin Kentleri*" olarak nitelendirilen pek çok kent kurulmaya başlanmıştır (Arkitera.com, 2022). Bunlardan bazıları; Macaristan'da "*Sztálinváros*" (Dunaújváros), Bulgaristan'da "*Stalin*" (Varna), Ukrayna'da "*Stalino*" (Donetsk), Polonya'da "*Stalinogród*" (Katowice) ve Rusya'da "*Stalingrad*" (Volgograd), "*Stalinogorsk*" (Novomoskovsk), "*Stalinsk*" (Novokuznetsk)'dir.

II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin kısıtlayıcı siyasal gücünden etkilenen diğer iki ülke de Kore ve Romanya'dır. Savaş sonrasında Kore, Rusya ve Amerika'nın etkisi ile siyasal ve ekonomik açıdan birbirinden bağımsız iki ülkeye ayrılmıştır. Özellikle Kuzey kısımda iktidara gelen Kim İl Sung, ülkenin başkenti Pyongyang'ın kendi ideolojisi doğrultusundan yeniden inşasını başlatmıştır. Romanya'da ise benzer yönetim anlayışı ile iktidara geçen Nikolay Çavuşesku da siyasal ve ideolojik araç olarak kültürü kullanmıştır. Çavuşesku'nun Sung'un ideolojisinden etkilenmesi ve her iki ülkenin de Sovyetler Birliği etkisinde olması nedeniyle ülke başkentleri "*Stalin Mimarisi*" ile şekillenmiştir. Ayrıca iki liderin iyi ilişkilerde bulunması coğrafi açıdan uzak iki kent olan Pyongyang ve Bükreş'in benzer mimari bir karaktere sahip olmasına neden olmuştur (Arkitera.com, 2022).

Adolf Hitler de Josef Stalin gibi adını vermemiş olsa da beş kentte büyük çaplı kentsel dönüşüm hareketleri başlatmıştır. "*Führer kentleri*" adı verilen bu beş kent;

Linz, Berlin, Münih, Hamburg ve Nürnberg'dir. Hitler mimarisi, grid kent planları, aksiyal simetri ve devlet binalarının hiyerarşik olarak konumlanması ile bir düzen oluştururken ve böylece istenen sosyal ve siyasal hakimiyetin sağlanması hedeflenmekteydi (Arkitera.com, 2022). Kısıtlayıcı siyasal güç toplumsal yaşamı etkilediği gibi mimarlık üzerinde oldukça hissedilir şekilde baskın olmuştur. Bu üç yönetim anlayışında (Mussolini, Hitler, Stalin) modernist yapı yapmak neredeyse yasaklanmış, baskıya dayanamayan mimarlar da ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır (Tanyeli, 2014: 31).

Çoğulcu yönetim anlayışına ve geri kalmış ülke sistemlerine sahip toplumlarda da bazen bu tür uygulamalarla karşılaşmaktadır. Çoğulcu yönetim anlayışının diğerlerinden farkı, yasalarla korunan eleştiri ve muhalefet hakkının var olmasıdır. Böylelikle özgürleştirici politikalar üretilerek çeşitlilik artırılmış olup, mimarinin gelişimine olumlu yönde katkı sağlanmaktadır (Burian, 2009 akt. Koç ve Öymen Gür, 2019: 46). Bu yönetim anlayışı ve mimari arasında kurulan ilişkiye en güzel örnek 19. yy.'da Amerika'da Thomas Jefferson dönemi olarak gösterilebilir. Ülkesinin bağımsızlığının kazanmasını sağlayan Amerikan başkanı, Antik Yunan ve Roma mimarisi ve dolayısıyla Rönesans mimari üsluplarının demokrasi ile bağıntılı olduğunu iddia ederek Amerika'nın ulusal mimari anlayışının bu olması gerektiğini savunmuştur. Güçlü bir devlet adamı olan Jefferson'ın döneminde inşa edilen pek çok yapı klasik dönem öğelerine sahiptir (Koç ve Öymen Gür, 2019: 46).

Demokrasinin daha az olduğu ya da aksadığı toplumlarda yaşanan siyasal ve ekonomik süreçler mimari biçimlenişlere de yansımaktadır. Geri kalmış ülke sistemlerinde ise yaşanan askeri yönetim dönemleri mimarinin gelişmesini veya bir üslubun oluşumu sağlanamamıştır. Bu dönemlerde silah en büyük meşruiyet aracı olarak düşünüldüğünden, mimarlık meşruiyet aracı olarak kullanılmamaktadır. Bu durumun getirisi olarak mimari de zarar görmüştür (Koç ve Öymen Gür, 2019: 51). Türkiye'de yaşanan demokrasi aksaklığı, bu kategori için uygun bir örnek oluşturmaktadır. 1923'te kurulan devlette, demokrasi öncelikle tek partili sonrasında ise parlamenter sistem üzerinden yürütülmektedir. Erken Cumhuriyet yıllarında (tek partili sistem) çağdaş ülkelerin model alındığı mimari bir anlayış ile önce başkent Ankara'nın planlanmasına bir yarışma sonucunda Jansen'in öneri planı ile başlanmış, modern binalarıyla birlikte kent tasarlanmıştır. Modern karakterin yanı sıra ülkede sürekli olarak ulusalcılık üslubu modernizmle çatışma halinde bulunmuştur. Bu görüş, mimarinin serbest mimarların görüşü veya tercihi şeklinde değil, devlet tarafından

tanımlanan ve yönlendirilen bir şekilde olmuştur. Ulusal mimari, ülke topraklarında geçmiş dönemlerde kullanılan üslupların canlandırılması yönünde gelişmiştir. Bu nedenle Türkiye’de her siyasi dönemde kullanılan mimari üslup Osmanlı ve Selçuklu mimarisinden izler taşımaktadır (Koç ve Öymen Gür, 2019: 50).

Siyasal iktidarın dolayısıyla devletin gücünü sembolize etme konusunda dünya üzerinde pek çok kent ve pek çok mimari eser örnek verilebilir ancak yıllar boyunca yaşadığı çeşitli imar hareketleri ile bu durum için en iyi örnek Paris kentidir. Fransa İmparatoru III. Louis Napolyon, iktidarını sağlamlaştırmak ve bir iç savaş olması halinde kentin güvende olmasını sağlamak amacıyla kentin yeniden tasarlanmasını istemiştir. Bu nedenle Georges-Eugene Haussmann’ı kentin valisi olarak atamıştır. 1855-1870 yılları arasında Vali Haussmann, eski Paris’i “*modern bir başkent*” olarak yeniden tasarlamak hedefiyle kentte köklü değişimler gerçekleştirmiştir. 19. yy.’da bir sanayi kenti olmanın problemleri ile boğuşan Paris, modern bir kente dönüşümün ilk örneğidir (Sirel ve Sirel, 2021: 36). Yapılan büyük ölçekli imar hareketi ile, dağınık sokaklar düzeltilmiş, ızgara planlı bir kent şeması oluşturulmaya çalışılmış, geniş, ağaçlı bulvarlar ile düzenli ve aydınlık bir kent yaratılmıştır (Altundağ, 2020: 109). Bu bağlamda “*Palais Garnier*” (Paris Opera Binası) bu dönemde inşa edilen önemli ve sembol binalardan biridir. Paris kenti için bir diğer örnek de 1969 yılında göreve gelen Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou ile verilebilir. Sanatla ilgili olması ve kendisinden sonra ismiyle hatırlanacak olan sembol bir bina yaptırma isteğiyle, kentin tarihi “*Beaubourg bölgesinde*” modern bir kültür ve sanat merkezi yapılmasını istemiştir. Modern ve renkli tasarımı ile kentin sembollerinden olan “*Pompidou Kültür Merkezi*” kentin merkezinde, fiziksel ve sosyal açıdan zayıf olan bir alana inşa edilmiş ve aynı zamanda bu bölgenin kalkındırılmasını sağlamıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 156). Bir başka Fransa Cumhurbaşkanı olan ve 1981 yılında göreve gelen François Mitterrand, Louvre Kraliyet Sarayı ile başlayan kentin tarihi aksının, kentin dışında yeni kurulmakta olan iş bölgesi (*La Défense*) ile bağlantısını sağlayacak simgesel bir anıt yaptırmak istemiştir. Tarihi kentin bitip, modern kentin başladığı noktada bir “*buluşma noktasını*” sembolize eden “*La Grande Arche*”, aynı zamanda “*Arc de Triomphe’un*” (Zafer Takı) biçimsel ve anıtsal olarak benzeri olarak nitelendirilmektedir (Sirel ve Sirel, 2021: 204). Modern dönemde siyasi iktidarın Paris kentine müdahalesi, 2007 yılında cumhurbaşkanı seçilen Nicolas Sarkozy döneminde de görülmüştür. “*Grand Paris*” projesi ile diğer siyasi iktidarlar gibi kente müdahale

ederek, kendi varlığını ölümsüz kılma çabasında olmuş, kentin değişimini ve mimarlığı bir araç olarak kullanmak istemiştir (Altundağ, 2020: 144).

2. Dini Erk ve Mimarlık

Tarihsel süreç içerisinde toplum yaşamı gibi erk kavramı ve erkin dayandığı iktidar anlayışı da değişkenlik göstermiştir (Bayram, 2003: 43). Dini erk, merkezine tanrı ya da dini alan iktidar anlayışıdır. Tarih öncesi devirlerden itibaren kurulan ilk devletlerde dahi din siyasi yapılanma içinde önemli yer tutmuş, bu nedenle toplum yaşamında siyasal erkin meşrulaştırılmasında dinin etkisi büyük olmuştur (Bolat ve Ayaz, 2021: 17).

Din, toplumların hem bu dünyadaki hem de ahiret yaşamlarındaki hayatlarına sonsuz mutluluk ve huzur vadederken aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarına da etki etmiştir. Bazı toplumlarda ise toplum yaşamındaki örf ve adetleri derinden etkilemiştir. Semavi dinlere inanan toplumları sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan etkilerken, Konfüçyanizm ve Budizm gibi daha çok felsefi öğretilerden oluşan dinlere inanan toplumları da yaşamlarında düzenlediği genel ahlaki kurallar sistemi ile hem kültürel hem de tarihsel anlamda derinden etkilemiştir (Bolat ve Ayaz, 2021: 18).

Alman din bilimci Wach'a göre; (1987: 12-13) din ve toplum arasındaki ilişkinin temeli karşılıklı etkileşimdir. Tüm dinler aslında etkisi altına aldığı toplumdan doğmuştur. Teoride din, toplum yaşamını düzenleyici bir unsurken pratikte ise eskiden beri var olan toplumun yaşayışına belli bir oranda etki ederek yeniden biçimlendirmektedir. Din ve toplum arasındaki karşılıklı etki Antik dönem öncesinde insanların doğada açıklayamadıkları olaylar karşısında içgüdüsel olarak inanç sistemi geliştirmesi ile başlamıştır. Tapınma ve ibadet ihtiyaçları için inandıkları güce atfedilen mekânlar oluşturmuşlardır. Bunun neticesinde tarihin en eski tapınma alanları olarak bilinmekte olan "Göbeklitepe" ve "Stonehenge" gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Tanrı, tanrılara beslenen sevgi ve kuvvetli inanç ve bunların tersinde getirisi olan korku, toplumu ibadet etmeye ve ibadet edilene hizmet etmeye yönlendirmiştir (Çalışlar, 1999: 10).

Dinin toplumsal örgütlenmelerdeki etkisi öncelikle kabile ve aile gibi en küçük birlikler üzerinden sağlanmıştır. İlkçağ uygarlıklarında bu şekilde devam etmiş, daha sonra antik dönem uygarlıkları ile inanılan tanrı figürü yönetim iradesine sahip olan kişi ile somutlaştırılmaya başlanmıştır. Özellikle Mezopotamya uygarlıklarında devlet yönetiminin tanrı adına yapıldığı kabul görmüş ve kurulan tanrı-kral birlikteliği ile

devletlerin teokratik yönetim anlayışını benimsemesine neden olmuştur. Benzer birliktelik Anadolu, Antik Yunan, Uzak Doğu'da Japonya, Güney Amerika'da İnkay uygarlıklarında etkili olmuştur. Dini erk ile hükümdar, siyasal iktidarını meşrulaştırarak güçlenmesine neden olmuştur (Bolat ve Ayaz, 2021: 22). Kazanılan ilahi ve siyasi güç mimariye de yansımıştır. Tapınma ve ibadet etme amaçlı inşa edilen yapılar büyüklük, kütle ve sağlamlığa dayalı, sonsuz güvenlik ve yıkılmazlığın garantisi olarak toplumlar tarafından değer görmüştür. Bu simgesel özellikler antik dönemde inşa edilen tüm dini yapılar için geçerlidir. Yirmi yedi yüzyıl ve otuz bir hanedan ile şekillenen Antik Mısır mimarisi, anıtsal mimarinin temel öğeleri olan piramitleri yaratmıştır (Roth, 2018: 217). Piramitler ibadete yönelik yapılar değildir. İnşa tekniği ve sahip olduğu simgesellik ile tanrı-kral yönetici firavunun ölümsüzlüğünü yansıtan ve Antik Mısır kültürünün oluşumu sağlayan anıt mezarlardır (Çalışlar, 1999: 11-12).

Benzer anlayış Antik Yunan kültüründe de görülmektedir. Antik Yunan'da inanç sistemi Olympos dağında bulunduğu düşünülen baş tanrı Zeus ve onun etrafındaki diğer tanrılarla birlikte yarı-tanrı olarak kabul edilen tanrılara dayanmaktadır. Siyasal yapılanma Antik Mısır'da olduğu gibi din erkine dayanmakta, iktidar sahipleri soylarını yarı-tanrılarla ilişkilendirerek siyasal meşruiyetlerini sağlamaktadır (Bolat ve Ayaz, 2021: 22). Bu durum kent planlamasına ve mimarisine de yansımaktadır. Kentlerin merkezine konumlanan tapınaklar ve stadyumlar kralla ilişkilendirilen ve tanrı-kral birlikteliğini somutlaştıran yapılar olmuştur. Stadyumlar, kralların kendi adına oyunlar düzenlediği ve çeşitli kutlamaların yapıldığı yer iken, agoralar ise sosyal ve ticari hayatın bir arada yürütüldüğü mekânlardır (Güller ve Ünlü, 2016: 46). Antik Yunan uygarlığında inşa edilen pek çok anıtsal yapıya göre, M.Ö. 5. yy.'da inşa edilen "*Partenon*" günümüze kadar gelebileni ve en bilinen simgesel binadır. Bu bina, Antik Yunan mimarisinin en önemli eseri ve simgesidir. Antik Yunan'ın tapınak mimarisi, idealist biçimleniş ve net bir şekilde ifade edilen yapıya sahip, madde ve özün eşsiz bir sentezini temsil etmektedir (Roth, 2018: 247).

Din, devletleri hukuk, eylem, şekil ve içerik bakımından çok çeşitli yönlerden etkilemekte ve yönlendirmektedir. İlkçağ dönemlerinde gelişmiş ve kurumsallaşmış bir yönetim anlayışı olmadığı için cismi ve tinsel iktidar birleşmiş, hükümdarlık tanrısallıkla bağdaştırılmıştır (Wach, 1987: 21). Bu durum çok tanrılı dinlerin siyasal iktidar ve ekonomik hayat üzerinde etkili olamayışını açıklamaktadır. Paganizm ve çok tanrılı inanıştan (politeist), tek tanrılı (monoteist) inanışa geçilirken din de siyasal

bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle Ortaçağ'da din ekonomik ve siyasal iktidar üzerinde etkin bir güç haline gelmiştir (Altundağ, 2020: 37). Hristiyanlığın ortaya çıkışından yaklaşık 300 yıl sonra bir Pagan imparatorluktan, Hristiyan imparatorluğa evrilen Roma İmparatorluğu, doğuda kurulan Bizans İmparatorluğu ile mimarlık ve kent planlaması üzerine önemli eserler vermiştir. Hristiyan inancının yasak olduğu dönemlerde ilk inananların dini ritüellerini yerine getirebilmek için belirli yapılara sahip olduğu söylenememektedir. Ancak konutlarında özel mekânlar yaratarak ibadetlerini gerçekleştirmişlerdir. 313 yılında I. Constantinus'un devletin resmi dini olarak Hristiyanlığı kabul etmesi ile dini yapıların, ibadetlerin toplu bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak, gösterişli yapılar olması gerektiği kabul edilmiştir. I. Constantinus Yeni Roma'yı (Konstantinopolis) tüm pagan geleneklerinden uzak, yeni bir yönetim ve din anlayışı çerçevesinde kurmuştur. Bu nedenle eski pagan tapınaklarının, büyük insan topluluklarını içine alabilecek genişlikte olmayışı ve iç mekânlarının pagan tanrıları ve Roma imparatorlarına ait simgelerle dolu olmasından dolayı yeni din olan Hristiyanlık için bir ibadethane olamayacağı düşünülmüştür (Roth, 2018: 283-285).

İlk kiliselerde kullanılan mimari biçim, Roma döneminde imparator için yapılan ve "*adalet sarayları*" olarak kullanılan "*bazilika*"dır. Yunanca hükümdar anlamına gelen "*basileus*" kelimesinden türeyen "*bazilika*", devletin hükümdarı imparator için inşa edilirken, artık manevi hükümdar Hz. İsa için inşa edilmeye başlanmıştır. İlk çağlardan beri toplumlar için hükümdar tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilirken, bu defa hükümdar hem tanrının hem de Hz. İsa'nın temsilcisi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu olgu, bir nevi imparatorun bazilikalarla birlikte gücünü göstermesi anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda, imparatorun siyasal gücünün ve kilise üzerindeki kontrolün (dini gücü) iç içe geçtiği bir yönetim anlayışı olan "*sezaropapizm*" ortaya çıkmıştır (Roth, 2018: 287-295). Bizans İmparatorluğu ile ortaya çıkan "*sezaropapizm*" anlayışı tüm Ortaçağ boyunca kiliselerin siyasal gücü elinde tutmaya çalışmasına ve aynı zamanda sosyal, ekonomik ve düşünsel tüm gelişmeleri kontrol etmesine neden olmuştur (Bolat ve Ayaz, 2021: 27). Bu dönemde bazilika plan şemasının çok sayıda insanın bir arada toplu halde ibadet etmesine olanak sağlayamadığı düşünülmektedir. Bu nedenle Roma mimarisinin büyük kubbeli yapıları örnek alınarak yeni ibadethaneler tasarlanmaya başlanmıştır. Miletli fizikçi İsidorus ve Trallesli matematikçi Anthemius, Ayasofya'nın inşası için görevlendirildiğinde tasarladıkları kubbe ile hem yeni bir plan tipi geliştirmişler hem

de kütle kompozisyonunu yapı ile bütünleşik hale getirip, yapıya anıtsal bir görünüm kazandırmışlardır. Bu yeni plan tipi, kiliselerde imparatorun siyasi gücünü temsil ettiği düşünülse de dairesel geometrik mekân Tanrı'nın mükemmelliğine ve birliğine odaklanan yeni bir ilahi güç anlayışını temsil etmekteydi. 6. yy.'ın başından itibaren San Vitale ve Ayasofya gibi büyük kubbeli kiliseler inşa edilmiş, klasik detay uygulamalarıyla birlikte bu yeni kiliselerin duvarları dinsel motifli mozaiklerle kaplanmaya başlanmıştır (Melvin, 2006: 32-33). Ayasofya da Panteon gibi iç mekânda küreyi kucaklayarak kutsallığını ve sembolik gücünü arttırmıştır. Devrim niteliğinde olan karmaşık kubbe yapısı ve tonoz sistemi yapıyı güçlü bir simge haline getirirken, daha sonraki dönemlerde İslam dünyasındaki cami tipolojisini etkilemiştir (Efe ve Özen Eyüce, 2019: 6).

Bizans İmparatorluğu ile 380 yılında devletin resmi dini olarak kabul edilen Hristiyan inancı, imparatorların yasal dayanağı olmaya başladığı yukarıda belirtilmiştir. Ancak 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Avrupa kıtasında siyasal açıdan bir boşluk oluşmaya başlamıştır. Bu boşluk kiliseler ve din adamları tarafından doldurulup, Ortaçağ'da Avrupa'nın pek çok ülkesinde kral ve kraliçelerin papanın elinden taç giymesi ve onun kutsaması/onayını alması karşılığında meşruiyetlerini kazanmasına neden olmuştur (Bolat ve Ayaz, 2021: 25). Kentlerde Hristiyan inancın gücü artıp imparatorun gücü azaldıkça, yeni siyasal liderler din adamlarıdır. Bu yeni organizasyon kentlerin dini kimlik ve sembolleriyle özdeşleşmesine ve kent simgesi olarak da kent ile özdeşleşen bir aziz kültürünün oluşmasını sağlamıştır (Altundağ, 2020: 51). Ortak kültürü olan yerel birimler de bir merkez etrafında toplanarak "*kutsal merkezleri*" meydana getirmiştir. Örneğin Ifé (Ilé), Delphi, Benares (Varanasi), Mekke ve Roma gibi kendilerine özgü kültürü olan bu kentler ulusların ve ülkelerin siyasi merkezleri ile rekabet eder hale gelmişlerdir (Wach, 1987: 19).

Daha önce tez çalışmasının kavramsal çerçeve bölümünde Weber tarafından din ve toplum birlikteliğindeki siyasal örgütlenmenin dini literatürdeki karşılığının "*karizmatik otorite*" olarak ifade edildiği açıklanmıştı. Buna göre dini liderlerin toplum üzerinden kazandığı saygınlık ve prestij, ilahi lütuf (karizma) ve mesleki icraat prensibi üzerinden teşkil edilmektedir. Büyük din kurucuları karizmatik gücün en büyük örneklerini oluşturmaktadır (Wach, 1987: 42). Bunlardan biri de İslam dünyasında Hz. Muhammed'in hem din hem de devlet kurucusu olması üzerinden örneklenebilir. Siyasal erk İslamiyet'te de tıpkı Hristiyanlıkta olduğu gibi meşruiyetini

dinden almakta, ancak bu defa hükümdar “*yeryüzünün halifesi ve Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi*” kabulüyle gerçekleşmektedir (Bolat ve Ayaz, 2021: 32). 6. yy.’ın sonlarında Arap yarımadasından hızla yayılan İslam dininin etkisi ile Müslüman mimarlar, geç klasik ve Hristiyan mimari biçimlerini kullanarak “*İslam mimarisini*” oluşturmuştur. İslam kültürü Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da ve sonrasında da İberya yarımadası yoluyla Avrupa’ya yayılmaya başlamış, Avrupa kıtası ile uzun yıllar mimarlık, bilim ve matematik alanlarında önemli ölçüde zengin bir etkileşim gerçekleşmiştir.

İslam mimarlığının temelini “*cami*” oluşturmaktadır. Ancak İslam, inançla birlikte toplum yaşamını da biçimlendiren bir din olmasından dolayı mimarisi sadece ibadethaneler ile sınırlı kalmamıştır. Bu üslupta ilerleyen dönemlerde caminin yanı sıra saraylar, türbeler, hamam ve çeşmeler gibi pek çok farklı yapıda eserler verilmiştir. Camiler kiliselerden farklı olarak, kutsal olan şeylerin temsil edildiği yer değil, sadece Müslümanların ibadet etmesini sağlayacak bir mekândır (Melvin, 2006: 34). İslam anlayışında Allah ve Hz. Muhammed’in tasvir edilmesi yasak olduğu kadar hayvanların ve insanların resimlerine karşı da bir yasak bulunmaktadır. Bu nedenle İslam mimarisinde cami süslemelerinde soyut geometrik biçimler ve kutsal kitap olan Kur’an’dan alıntıların Arapça hatlarla sunulması söz konusudur (Roth, 2018: 307-308). İslam mimarlığından önce heykel, mozaik, resim vb. sanatlar gelişim gösterirken, sonrasında dinen tasvir yasağı bulunması bu sanatların gelişmemesine neden olmuştur. Mimari anlatım ve ifade tarzı ile Hristiyan Batı dünyası ve Müslüman Doğu dünyası kısmen de olsa ayrılmaktadır. Çünkü Hristiyanlık sanatında her şeyin tanrıya (hakikate) ulaşması gerektiği düşünülürken, İslam sanatında ise tanrının (hakikatin) her şeyde görünmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2017: 73).

İslam coğrafyası genişledikçe İslam mimarisi de çeşitli kültürlerin etkisi ile gelişmeye başlamıştır. Hristiyanlıkta olduğu gibi İslamiyet’te de mimarinin anıtsallığından faydalanılmıştır. İslam sanatının özünü geometri oluşturmaktadır. Mimaride sadece süsleme unsuru olarak değil aynı zamanda planda ve biçimde de geometri sıklıkla kullanılmıştır. Osmanlı mimarisinde kare ve daire en çok kullanılan ana biçimlerdir. Platon’un felsefesine göre hayat dört temel unsur olan “*ateş, toprak, hava ve suyun*” birleşiminden oluşmaktadır. Bu felsefe ışığında kare (küp) toprağı, daire (küre) göğü temsil etmektedir. Osmanlı mimarisinde kare ve içine geçmiş olan daire sembolik olarak yeryüzünün ve gökyüzünün birlikteliğini yani siyasi ve dini iradenin birlikteliğini vurgulamaktadır (Yılmaz, 2017: 74). Bu bağlamda “*kubbe*”

İslam mimarisinde ayrı bir öneme sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi Ayasofya kubbesi ile İslam mimarisini etkilemiştir. Ancak “*kubbede merkezileşme*” İslam mimarisi ile geliştirilen tipolojilerle birlikte en önemli örneklerini vermiştir. Tarihsel süreç içerisinde kubbe cami mimarisi ile özdeşleşmiş, özellikle Osmanlı’da Mimar Sinan tarafından inşa edilen örneklerle de doruk noktasına ulaşmıştır.

Din ve din adamlarının otoritesi Yeniçağ’da Rönesans, Reform ve Aydınlanma dönemleri sonrasında bilimsel gelişim, Yakınçağ’da ise Fransız Devrimi sonrasında yaşanan anayasal değişim süreçleri ile zayıflamıştır. Günümüzde din ve devlet ilişkileri ayrılmış (laik) yönetim anlayışını benimsemiş ülkelerde dahi zaman zaman dinin etkisi devlet yönetiminde etkinliğini göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir. Yöneticiler önceki dönemlerdeki gibi kendilerini “*tanrının yeryüzündeki temsilcisi*” olarak nitelendirmeseler de iç ve dış ülke politikalarında siyasal iktidarlarını meşrulaştırmak ve toplum üzerindeki etkilerini arttırmak için “*dini*” ön plana çıkarmaktadırlar.

3. Ekonomik Erk ve Mimarlık

Ekonomik erk, toplum yaşamı içinde bir bireyin başka bir bireyin çıkarlarından yararlanması ya da üzerinden ekonomik yarar sağlaması olarak özetlenebilir (Arndt, 2011: 108). Siyasal ya da dini erkten farklı olarak toplum yaşamında temelde bulunan değil sonradan türeyen bir iktidar anlayışıdır (Russell, 2002, akt. Altundağ, 2020: 39). Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan gelişim ve değişim süreci, toplum yaşamının her alanında ekonomik ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur. Bu süreçte gücünü ekonomiden alan yeni bir toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır. Böylelikle sermaye önem kazanmış ve hem siyasi hem de dini iktidar anlayışlarında ekonomi temel dayanak haline gelmiştir (Marx, 2015: akt. Hekimoğlu, 2020: 30).

Ortaçağ, Antik çağlar ile Modern çağlar arasında geçişi sağlayan uzun bir dönemken, aynı zamanda bu dönemde yaşanan Haçlı Seferleri, Veba pandemisi ve Bizans İmparatorluğu’nun yıkılışı gibi iz bırakan gelişmeler neticesinde zorluklar dönemi de olmuştur. Özellikle Avrupa kıtası siyasal, dini, ekonomik ve demografik anlamda büyük ölçüde etkilenmiştir. Veba Pandemisi ile kilisenin otoritesi sarsılmış, feodalite gücünü kaybetmiştir. Ortaçağ Avrupa’sında yaşanan siyasal ve sosyal değişimler kent ve kilise örgütlenmesinin de yeniden biçimlenmesine neden olmuştur. İberya yarımadasında bulunan Müslümanların Avrupa kıtasındaki hakimiyetlerine son verilmesi ve Müslümanların elinde bulunan kutsal toprakların tekrar ele geçirilmesi

amacıyla doğruya doğru “*Haçlı Seferleri*” adı verilen çeşitli akınlar yapılmıştır. Papanın isteği ile gerçekleştirilen bu akınlar yaklaşık olarak iki yüzyıl sürmüştür. Bunun sonucunda özellikle Akdeniz’de ticaret ağının temelleri oluşturulmuş, ticaretle uğraşmaya başlayan şehir halkı zenginleşmiş ve “*burjuva*” sınıfı doğmuştur. Feodalitenin zayıflaması, burjuva sınıfının yükselmesi ile kent kültürü gelişmiş, Floransa, Paris, Marsilya, Londra, Frankfurt ve Nürnberg gibi kentler ticari merkezler haline gelmiştir (Roth, 2018: 338-340). Kentlerin gelişmesi ve dolayısıyla yeni sermaye sınıfı olan burjuvanın etkinliğinin artması ile farklı bir tasarım anlayışı olarak kentsel mimari de ortaya çıkmıştır. Böylelikle dini mimariden ziyade konut ve kamusal mimari de gelişmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere’de Gotik üslup ile özdeşleşen parlamento binası, ülke çapında inşa edilen belediye binası, mahkeme binası ve okul gibi kamu yapılarının tasarımını etkilediği gibi uluslararası ölçekte de birçok yönetim binasının tasarımını da etkilemiştir (Sirel ve Sirel, 2021: 33). Gotik mimari, Romanesk mimarideki gibi manastır ya da hac kiliselerinin değil, kentli piskoposlar, zengin tüccarlar ve zanaat loncaları tarafından desteklenen kent katedrallerinin mimarisi olmuştur (Roth, 2018: 340). Geç Ortaçağ kentlerinde inşa edilen bu üsluptaki anıtsal katedraller Hristiyan inancının temsiliyeti olduğu kadar aynı zamanda kent ekonomilerinin gelişimi açısından da önemli olmuştur.

Bizans İmparatorluğu’nun yıkılması ile doğudaki bilim adamları ve sanatçılar batıya göç etmiş, yeni bir sanat akımının oluşmasına neden olmuştur. Haçlı Seferleri ile doğunun bilim ışığı batıyı aydınlatmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda 15. yy.’dan itibaren toplum, bilim ve sanatta yeni bir anlayış, canlanma hareketinin yaşandığı, Rönesans dönemi başlamıştır. Bu dönemde toprağın önemi ticaretin gelişmesi ile azalırken, ticaretle uğraşan tüccar sınıf zenginleşmiş ve soylu sınıf da fakirleşmiştir. Soyluların elinde bulunan ekonomik erk de tüccar sınıfı ile paylaşılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda ticaretle uğraşan sınıf siyasal iktidardan pay alarak bir takım ayrıcalıklar elde etmiştir. 200 yıl sonra ise (1789 Fransız Devrimi ile) siyasal iktidardan daha fazla pay almaya başlamışlardır (Altundağ, 2020: 39). Tam da bu noktada Floransa’da nüfus sahibi olan Medici ailesi, özellikle Cosimo de’ Medici başta olmak üzere, dönemin en yetenekli ve ünlü mimar, ressam, heykeltıraş ve zanaatkârlarını himayesi altına alarak en büyük “*sanat hamiliğini*” üstlenmiştir. Mediciler 14.-17. yy. arasında Floransa’da yaşamış, sahip olduğu güç ile başta Floransa olmak üzere Venedik, Milano, Cenova ve Roma gibi kentleri siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan etkileyen tüccar bir ailedir. Mediciler bugünkü

bankacılık sistemini oluşturduğu kadar aynı zaman da yaptırdıkları yapılar, heykeller ve resimlerle Rönesans döneminin de şekillenmesini sağlamışlardır (Şahin, 2012). Mediciler döneminde Floransa’da inşa edilmiş “*Santa Maria del Fiore Katedrali*”, “*Vecchio Sarayı*”, “*Uffizi Galeri*”, “*Pitti Sarayı*” gibi binalar kent mimarisi ile birlikte kültürünün de biçimlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Benzer durum 19. yy. Barselona’ında da yaşanmıştır.

Güell ailesi, uzun yıllar Barselona’da yaşamış, sanayi, ekonomi ve siyasi alanlarda etkin rol oynayan, Katalan tüccar bir ailedir. Güell’lerin sanat hamiliği, Eusebi Güell’in, 1878 yılında Paris’te düzenlenen Dünya Fuarı’nda Antoni Gaudi tarafından bir eldiven firması adına tasarlanan camekânı beğenmesi ile başlamıştır. Bunun sonucunda Eusebi Güell, kariyerin başlangıcındaki genç mimar Antoni Gaudi’yi himayesi altına alarak hem iyi bir işbirliği hem de iyi bir dostluk kurmuştur. Gaudi, Güell’ler ile kurduğu bu güçlü ilişki sayesinde Barselona’da inşa ettiği “*Palau Güell*”, “*Park Güell*”, “*Güell Pavilyonları*”, “*Colonia Güell Kilisesi*” gibi binalar ile kentin mimarisine damga vurmuş ve aynı zamanda prestij de elde etmiştir (Lavanguardia.com, 2016).

Dini otorite etkisinin toplumsal yaşam üzerinde zayıflamaya başlaması ile rasyonel düşünce sistemi gelişme göstermiştir. Özellikle “*Aydınlanma çağı*” olarak bilinen ve 17. yy.’dan itibaren başlayan dönem, “*Modernizmin*” temellerini oluşturmaktadır (Roth, 2018: 463). Pozitif düşünce ve teknik gelişmelerin ışığında 18 yy.’da yaşanan Sanayi Devrimi, toplumların teknik, sosyal ve kültürel açıdan değişmesine neden olmuştur. Bu dönemin başlangıç noktası ise buharlı makinaların 1765 yılında James Watt tarafından tasarlanıp, kullanımına başlanması kabul edilmektedir (Biol, 2006: 2). Sanayi devrimi ile üretimde makinalaşma artmış ve ulaşım imkanları gelişmiştir. Daha önce geleneksel sistemle üretim yapan kırsal nüfus, tarımda makinaların kullanımının yaygınlaşması ve kentlerde kurulan fabrikalarla birlikte yeni iş olanaklarının ortaya çıkması ile yoğun bir şekilde kentlere göç etmiştir. Bu yoğun göçler sonucunda kentlerde banliyöleşme ve bunun getirisi olarak da belirgin toplumsal sınıf farkları oluşmuştur (Altundağ, 2020: 57). Sanayi Devrimi ile değişen üretim şekli sermayenin önemini arttırmış güçlü bir sanayi ve ticaret burjuvasının gelişmesini sağlamıştır. Kentleşme, gelişen teknoloji ile yeni malzeme ve yapım teknikleri kullanılarak sermayenin mekâna yansımaları olmuş ve modern dünyanın bir simgesi haline gelmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi’nin İngiltere’de başlaması, ilk sanayi kentlerinin de burada ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun

sonucunda Manchester kenti sanayileşmenin sembolü haline gelmiş, ardından Londra ve Liverpool gibi kentlerde yaşanan sanayileşme ile fiziksel ve toplumsal değişimler görülmeye başlanmıştır (Güleç Solak, 2014: 189). Benzer şekilde Avrupa’da Paris, Frankfurt ve Amerika’da Chicago, New York gibi kentler Sanayi Devrimi ile değişip gelişirken, bugün de küresel ölçekte önde gelen sanayi ve finans merkezleri olmuşlardır.

Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen ve değişen yapım teknolojisi toplumları ekonomik açıdan etkileyerek yeni mimari anlayışların ve yapı tiplerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. 19. yy.’ın ortalarından itibaren bugün kısaca “*Expo*” olarak bilinen ve ulusların çeşitli yenilikçi tasarımlarının sergilendiği bir organizasyon olan “*Dünya Fuarı*” düzenlenmeye başlamıştır. Bu organizasyon ulusların yakaladığı teknolojik ve kültürel gelişmelerle birlikte ülkelerin markalaşması açısından oldukça önemlidir. Organizasyona ev sahipliği yapan ülkeler arasındaki rekabet mimari alana da yansımıştır. Bunun sonucunda başta 1851 Londra için yapılan “*Cyrstal Palace*” (Kristal Saray) ve 1889 Paris için yapılan “*Eyfel Kulesi*” ve “*Galleries des Machines*” (Makinalar Galerisi) olmak üzere pek çok fuar yapısı ikonikleşerek mimarlık kültürüne katkıda bulunmuştur (Sirel ve Sirel, 2021: 80).

Kapitalizmin sistem olarak doğuşu Sanayi Devrimi ile gerçekleştiği söylenebilir. Ancak ticaretin gelişmesi ile sermaye büyük önem kazanmış ve bunun getirisi olarak ekonomik faaliyetlerde kâr elde etmeye yönelik yöntemler belirlemeye başlamıştır. 1776 yılında Adam Smith tarafından yapılan “*Ulusların Servetinin Mahiyeti ve Nedenleri Hakkında Bir Araştırma*” adlı çalışma ile liberal düşüncenin siyasallaşması ve kapitalist sistemin ilk defa kavramsallaştırılması sağlanmıştır. Bu çalışmada devlet ve birey arasındaki işbölümüne ait bir örnekleme yapılırken, iş bölümünün de en az bireysel emeğin niteliği kadar önemli bir faktör olduğu kabul edilerek kavramsallaştırma yapılmaktadır. Ayrıca ulusların zenginleşmesinin, iş yapan insanların oranı ile iş yapma becerisinin niteliğine bağlı olduğu savunulmaktadır (Akbalık, 2017: 7).

Liberal düşüncenin pratiğe yansımaları, bireyin öneminin vurgulanmaya başlanması ve her türlü yönetim iradesine karşı sınırlandırmaya yönelik mücadelelerle olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan “*Ortaçağ’da Avrupa’da din savaşları, 16 ve 17. yy.’da modern bilimin yükselişi, 16. – 19. yy. arasında feodalizmden kapitalizme geçiş, 1688 İngiliz Görkemli Devrimi, 1776 Amerikan Devrimi, 1789 Fransız Devrimi ve 18. yy. Sanayi Devrimi*” liberalizmin gelişmesinde etkili olmuştur. Tüm bu dönüm

noktaları yalnızca Avrupa kıtasında değil küresel anlamda ulusları siyasal ve sosyo-kültürel açılardan etkilemiştir. Bu etkiler ülkelerin sanayileşme düzeyine ve kapitalistleşme süreçlerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Tüm bu farklılıklara rağmen neredeyse tüm Avrupa'da liberal düşünceye sahip etkin burjuva sınıfları oluşmuştur. Sanayi Devrimi ve sonrasında ağırlıklı olarak ekonomi boyutu esas olan bu ideolojinin, 20. yy.'da artık siyasal bir boyut kazandığı da görülmektedir (Hekimoğlu, 2020: 53).

Ortaçağ'ın sonlarından itibaren güçlenen burjuva sınıfı ekonomik erki elinde bulundururken zamanla siyasal iktidardan pay almaya başlamıştır. Arkasına mutlak monarşiyi alan burjuva sınıfı, aristokrasiyi demokrasi ile, kilisenin gücünü de rasyonel düşünce sistemi ile devre dışı bırakmış, kendi sosyo-ekonomik düzenlerini kurmuştur. Aristokratların elindeki ayrıcalıklar bu sefer burjuvanın eline geçmiş ve toplumsal açıdan konumunu güçlendirmiştir. Burjuva sınıfının siyasal açıdan ayrıcalık kazanımı, Birleşik Krallık'ta Parlamenti oluşturulan "*Lordlar Kamarası'nın*" yanı sıra demokratik bir seçim ile oluşturulan "*Avam Kamarası*" ile örneklendirilebilir. Ülkenin yönetim biçimi monarşi olmasına rağmen yasama yetkisi "*güçlerin kaynaşması*" ilkesine bağlı olarak Lordlar ve Avam Kamaraları'ndadır. Bu yönetim anlayışı tüm dünyada "*Westminster Modeli*" olarak bilinmektedir. Bu bağlamda "*Westminster Sarayı*" kraliyetin ikamet ettiği bir adresken, iki meclisin de buraya taşınması ile İngiliz Parlamento binası olarak kullanılmaya başlamıştır. Bina farklı dönemlerde geçirdiği çeşitli tadilatlar ile büyüyerek biçimlenmiş gerek yönetsel gücün gerekse de mimarinin önemli bir simgesi haline gelmiştir (Sirel ve Sirel, 2021: 24).

Sanayi Devrimi'nden sonra artan hammadde ve sermaye ihtiyacının diğer bir getirisi olarak "*emperyalizm*" kavramı ortaya çıkmıştır. Uluslar zenginliklerini çoğaltabilmek adına başka uluslar üzerinde hakimiyet kurarak onların kaynaklarını ve iş gücünü kontrol edip, sömürgeleri haline getirmeye başlamıştır. Özellikle Batı Avrupa devletleri geliştirdikleri ticari ağla birlikte dönemin "*süper güçleri*" haline gelmeye başlamıştır (Bozkurt, 2020: 110). İngiltere, İspanya, Portekiz, Fransa gibi ülkeler deniz aşırı toprakları ile bugün bile geniş bir coğrafyaya egemen konumdadırlar. Sömürgecilik ile ekonomik süper güç haline gelen ülkeler Avrupa'da siyasal ve ekonomik açıdan dengeleri değiştirmiştir. Bunun sonucunda yaşanan toplumsal dalgalanmalar, sınıfsal ve ırksal ayaklanmalara dönüşerek I. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. Savaş sonucunda sömürge ülkeler

bağımsızlıklarını elde etmiştir. Yükselen milliyetçilik akımı toplumları sadece siyasal ve ekonomik anlamda değil kültürel anlamda da etkilemiştir. Özellikle Avrupa’da Almanya, İtalya, Rusya, İspanya gibi ülkelerde kurulan ulus-devlet oluşumu mimariye de yansımıştır. Tüm bu ülkelerde ortaya çıkan yeni mimari anlayışın ortak özelliği, devletin hem siyasal hem de ekonomik gücünü mekâna yansıtması olmuştur. Bu dönemde mimarlık ve kentsel planlama temsil aracı olarak kullanılmıştır (Güller ve Ünlü, 2016: 49). Savaş sonrasında savaşı kaybeden ülkelerin ağır savaş tazminatları ödemek zorunda kalması ve dünyayı etkileyen hammadde, pazar ve sermaye kaynaklarının kısıtlanması gibi nedenlerden dolayı küresel bir ekonomik kriz doğmuştur. 1929 yılında ortaya çıkan ve “*Büyük Buhran*” olarak adlandırılan bu ekonomik krizin etkisi, sanayileşmiş ülkelerde daha ağır hissedilirken diğer ülkelerde de yıkıcı etkilere neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında savaşan ülkelerin sorunları çözülememiş, ağır yaptırımlar içeren antlaşmalar ve ekonomik krize bağlı olarak değişen ideolojiler yeni bir Dünya Savaşı’na daha zemin hazırlamıştır (Bozkurt, 2020: 192).

1945 yılında sona eren II. Dünya Savaşı sonrasında büyük yıkımlar, kitlesel ölümler ve çeşitli göçler yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı’nda kentler tahrip edilmiş, önemli kültür varlıkları yıkıma uğramıştır. Ülkeler fiziki yıkımlarla kültürel açıdan, büyük göçlerle de sosyal açıdan etkilenmiştir. Tüm bu gelişmeler ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiş, sermayenin büyüdüğü ve küreselleştiği bir sürece girilmiştir. Avrupa’da yıkılan kentlerin yenilenmesi, kültür varlıklarının korunması ve ayağa kaldırılması birinci öncelik haline gelmiştir (Akbalık, 2017: 24). Örneğin 1894 yılında inşa edilen ve Almanya demokrasisini ve birliğini temsil eden Parlamento Binası “*Reichtag*”, II. Dünya Savaşı süresince yıkıma uğramış, Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Savaş sonrasında başlayan “*Soğuk Savaş*” yıllarında ise bina restore edilerek farklı işlevlendirme çalışması yapılmıştır. Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra 1992 yılında binanın yenilenmesi için bir tasarım yarışması açılmıştır. Yarışma sonucunda yıkılan kubbe yıldız mimar Norman Foster tarafından camdan modern bir şekilde inşa edilerek, demokrasinin işleyişi halka açık ve şeffaf olarak yürütüldüğü hissini veren bir mekân temsili sağlamıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 59-60).

Modernleşme süreci Aydınlanma çağı ile dar bir coğrafyada başlayıp, 20. yy.’da çok geniş coğrafyalara kadar yayılmıştır. Modern ve sanayileşmiş üretim anlayışı ulusların sınırlarını kaldırmış, gelişen teknoloji ve ekonomik güç ile tüm dünyayı

etkileyen bir “küreselleşme” hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Yakın geçmişten başlayıp günümüze kadar geçen süreç içerisinde egemen güç kapitalist sisteme dayalıdır. Sosyoloji ve ekonomi alanında çok sayıda çalışması olan ve aynı zamanda “İkonik mimari ve kapitalist küreselleşme” ile ilgilenen İngiliz Profesör Sklair, kapitalist küreselleşmenin itici gücünü “Ulusötesi Kapitalist Sınıf” olarak nitelendirmektedir. Çünkü dünyanın her yerinde kaynaklara sahip ve bunları yönetenlerin bu güçler olduğunu savunmaktadır. Sklair 2017: 4-5, yılında yazmış olduğu “The Icon Project-Architecture, Cities, and Capitalist Globalization” başlıklı kitabında; Mimarlık endüstrisinin ikonik yapıların üretimini ve pazarlamasını nasıl organize ettiğini ve şirketlerin yapılı çevreye nasıl giderek daha fazla hâkim olduğundan bahsetmektedir. Sklair'e göre İkon Projesi, kapitalist hegemonyayı sağlamlaştırmanın yanı sıra nerede yaşadığımız, ne tükettiğimiz ve nasıl düşündüğümüz üzerindeki ulusötesi kapitalist kontrolü güçlendirme mücadelesinde bir silah olmuştur. Günümüzde neoliberal politikalar ve buna bağlı olarak değişen güç dengeleri mimarlık ortamını daha rekabetçi bir hale getirmiştir. Geçmişte dini ya da kamusal binaların tasarımlarında anıtsal yaklaşımlar gözlemlenmekteydi. Ancak bugün kentlerin sahip olduğu küreselleşme perspektifi daha geniş bir yelpazede yeni simgeler yaratmaya yönelmiştir. Modernizmle birlikte gelişen malzeme ve tasarım anlayışı yeni bir mimari dilin oluşmasına yardımcı olmuştur. Dolayısıyla ekonomik ve kültürel sermayeyi kullanarak yeni simgeler yaratan, uluslararası üne sahip tasarımcılar birer “yıldız mimarlara” dönüşmüştür (Jencks, 2006: 8-9).

B. İkonik Binaların Kent Kimliğine Etkileri

Kent kimliğinin oluşumunu etkileyen iki ana unsur bulunmaktadır. Bunlardan biri “çevre” bir diğeri ise “toplum”dur. İkonik binalar sahip oldukları fiziki özellikleri ile (renk, doku, biçimleniş vb.) kentlerin birbirinden farklı kimlikler kazanmasını sağlamaktadır. Bir ikonik bina, kentin sahip olduğu “coğrafya, mimari, tarih, toplum geleneği, kültür düzeyi” özelinden bir kent imajı oluşturmaktadır. Küreselleşme ile kentler ikonik binaları araç olarak kullanarak kendi markalarını yaratmaktadırlar. Kentlerin markalaşması kültürel ve tarihsel gelişmenin yanı sıra ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma açısından da oldukça önemlidir. Toplumlar arasında kültürel ve ekonomik yapılar farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, tez çalışmasında ikonik

binaların kent kimliğine etkileri “sosyal, kültürel ve ekonomik” boyutları ile ele alınmıştır.

1. Sosyal Etkiler

Fiziksel çevre ve insan etkileşimi mekânsal algıyı oluşturan temel unsurdur. İnsanlar mekânları (fiziksel özellikleri dışında) duyuları vasıtasıyla somut olarak algılamaktadırlar. Mekânsal algı, kişilerin çevreyi değerlendirmesini sağlarken davranışlarını da şekillendirir ve etkiler. Her bir kent insanlar tarafından farklı farklı algılanıp, belleklerinde farklı imajlar oluşturmaktadır. Bu imajlar kent kimliğinin belirleyicisidir (Güleç Solak, 2014: 92-94).

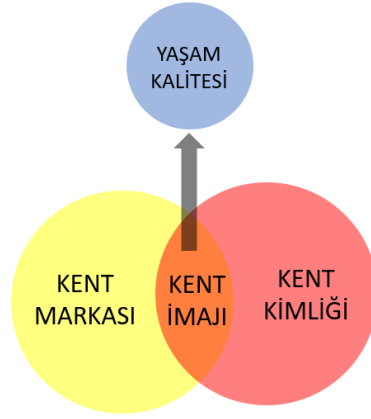
Lynch (1990: 46) kentsel ölçekte mekânsal algının oluşumunu etkileyen öğeleri beş başlık altında toplamıştır. Beş başlıktan dönüm noktası (landmark) “bir yerin başka yerlerden ayrılıp ya da insanlar tarafından tanınmasını sağlamaya yarayan özellikler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Bu yerlerin en belirgin yanı ise fiziksel özellikleri ile belleklerde yer edinebilir olmasıdır (Çizelge 6).

Çizelge 6 Kent İmgesi Kuramına Göre Kentin Öğeleri (Lynch, 1990’dan yararlanılarak hazırlanmıştır)

KENTSEL İMGE ÖĞELERİ				
				
Yollar (Paths)	Sınırlar (Edges)	Bölgeler (Districts)	Bağlantı Noktaları (Nodes)	Dönüm Noktaları (Landmarks)

Günümüzde kentlerin tanınırlığını arttırmak, sahip olduğu tarihsel ve doğal değerlerin yanında sosyo-kültürel ve ekonomik değerler de kazandırmak için bir pazarlama stratejisi çerçevesinde “kent imajları” markalaşma aracı olarak kullanılmaktadır. Genellikle “imaj, benzersizlik ve özgünlük” gibi değerler kentlerin markalaşmasını sağlayan üç temel değer olarak kabul görmektedir (Elhagla, vd., 2020: 804). İkonik olarak kabul edilen binaların da sahip olduğu birçok özelliğinin yanı sıra en temelde “benzersiz ve özgün” olması beklenmektedir (Keskeys, 2020). Ayrıca sahip oldukları ün, estetik/simgesel önem açısından da buldukları kentlere bir “imaj” kazandırmaktadırlar (Sklair, 2017: 131). İkonik binalar dönüm noktalarından (landmark) farklı olarak çevresi ile her zaman benzer nitelikte olmayabilirler. Ancak şaşırtıcı biçimlenişleri ve yenilikçi tasarımları ile fiziksel çevreyle çelişki yaratarak

zıtlıklardan uyum yakalayabilirler (Jencks, 2005: 145). Bu nedenle ikonik binalar bellekte yer edinebilirliği, simgesel anlam taşımaları, kentlerin kimliğini oluşturması ve kentlerin markalaşmasını sağlaması gibi özelliklerinden dolayı “kent imajı” olarak kabul edilebilir. Fuller Binası (Flatiron), Elbphilharmonie Hamburg, Park Güell ve Selimiye Camii gibi yapılar kent imajı için örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 18 Kent Markası, Kent Kimliği ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki (Rıza, vd., 2012: 295'ten yararlanılarak hazırlanmıştır)

İkonik binaların, yapılı çevrenin oluşumunu fiziki olarak etkilerken, yaşam kalitesini ve sosyal refahını da arttıran bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Rıza, vd., 2012: 295) (Şekil 18). Özellikle son yıllarda artan kentler arası rekabet nedeniyle ikonik binalar, kentlerin fiziki yapısı ve görünümü bozulmuş noktalarını canlandırmak, sosyal yapıyı iyileştirerek kentsel refahı sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu değişim ve gelişim hareketi ile kentsel mekânlar sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan kalkınırken soylulaşma yaşamaktadırlar (del Cerro Santamaria, 2020: 21). İkonik binaların kentsel dönüşümü, rekabetçiliği ve kalkınmayı başarılı bir şekilde gerçekleştirilebileceğini gösteren en başarılı ve prototip örnek Guggenheim Müzesi-Bilbao'dur. 1987 yılında Bask bölgesi hükümeti tarafından, Bilbao kentindeki eski bir sanayi bölgesinin kalkınması amacıyla, Frank O. Gehry'den bir müze tasarlanması istenilmiştir (Roth, 2018: 643). Arata Isozaki, Coop Himmelblau ve Frank O. Gehry'nin davetli olduğu, sınırlı bir yarışma sonucunda Guggenheim Müzesi-Bilbao'nun tasarımı belirlenmiştir. Hükümetin tasarımcılardan tam olarak istediği aslında Sidney Opera Binası'nın, bulunduğu kente ve ülkeye kazandırdığı başarının bir benzerinin Bilbao kenti ve dolayısıyla İspanya'ya kazandırılmasıdır. Tasarımı tuhaf bulunsa da diğer tasarımların arasında ekonomik anlamda en uygunu olmasından dolayı Frank O. Gehry'nin tasarımı tercih edilmiştir.

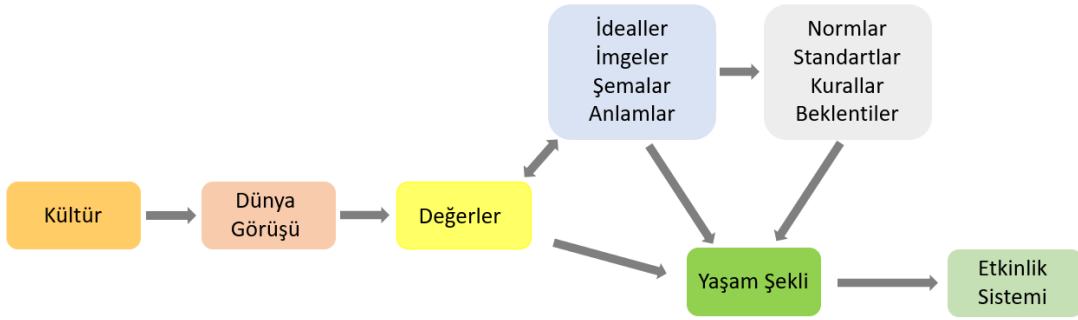
Kente kazandırdığı imaj ve gelişim ile 1997 yılında açıldığı ilk günden beri dünyanın en ünlü binası olmuştur (Jencks, 2005: 12).

Bir bölgenin fiziksel karakterini ve sosyal yapısını değiştirmek her zaman kullanım dışı kalmış alanlarda gerçekleşmemektedir. Özellikle tarihi kent merkezlerini yaşam alanı olarak kullanan alt-gelir gruplarının bu bölgelerde yoğunlaşması, çeşitli kentsel problemlerin doğmasına neden olmaktadır. Tarihi kent merkezlerinde yaşanan değer ve sermaye kayıpları, toplumsal ayrışma, nüfus yoğunluğu ve toplum güvenliği gibi problemler, bu alanların iyileştirilmesine yönelik kent politikaları üretilmesinde rol oynamaktadır. Küresel kent politikaları ekseninde tarihi kent merkezlerinin iyileştirilmesi, restorasyonu ve yeniden işlev kazandırılması gibi uygulamalar gerçekleştirilerek, kaybolan sermaye ve sosyo-kültürel yapının bu bölgelere tekrar kazandırılması hedeflenmektedir. Yeni kurulacak olan mekânsal organizasyonlar büyük ölçekli öncü projelerle (flagship) sağlanmaktadır. Soylulaştırma çalışmaları bu alanlarda yaşayanların kendi istekleri ya da istekleri dışında yerinden edilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda bu bölgelerde demografik açıdan değişimler de gözlemlenmektedir (Öktem Ünsal ve Türkün, 2013: 22-23). İstanbul'da değişen her siyasi dönemle birlikte kentsel dönüşüm projelerinin odağında olan Tarlabası bölgesi bu tip sosyo-mekânsal dönüşüme örnek olarak gösterilebilir. 1980'li yıllarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Tarlabası caddesi genişletilerek bulvar haline getirilmesi ile bölgede başlayan yıkımlar, 1990'lı yıllarda bu caddeye paralel aksta bulunan İstiklal Caddesi'nin yayalaştırma çalışmaları ile devam etmiştir. Daha önce kültür, sanat ve eğlencenin merkezi konumundaki bu bölge yıkımlarla birlikte merkezden organik olarak ayrılmış ve yaşadığı yoğun zorunlu göçler nedeniyle kentin çöküntü bölgesi haline gelmiştir. Uzun yıllar alt-gelir grubundan kozmopolit bir toplumsal yapının yaşadığı bölgenin yıkımı, 2006 yılında merkezi yönetimin Beyoğlu ilçesi için planladığı büyük ölçekli projenin ilk etabını kapsamaktadır. Tarihi kent merkezi konumunda olan bu bölge turizm, kültür-sanat ve sermaye odaklı bir dönüşüm projesi ile canlandırılarak, cazibe merkezi haline getirilmek istenmektedir. Bu kapsamda ilk etapta Tarlabası'nda yaşayanlar tahliye edilmiş, çok sayıda tarihi yapı yıkıma uğramıştır. Projenin sonraki etapları kapsamında da Taksim Meydanı'na inşa edilen *Taksim Camii* ve yeniden inşa edilen *Atatürk Kültür Merkezi (AKM)* ile yeni kent imajları yaratılmaya çalışılmıştır (Türkün, 2022: 16-24).

2. Kültürel Etkiler

Rapoport (2005: 78) kültürü üç farklı şekilde tanımlamaktadır. Bunlardan ilki “toplumun ideallerini, normlarını, kurallarını ve rutin davranışlarını içeren yaşam biçimi”, ikincisi ise “çocukların ve göçmenlerin kültürlenmesi (veya sosyalleşmesi) yoluyla nesiller boyunca sembolik olarak aktarılan bir şema sistemi” şeklinde tanımlamaktadır. Bu aktarım sadece dil ve örnekler yoluyla değil aynı zamanda yapıli çevrenin kullanımının düzenlenmesi ile de gerçekleşmektedir. Son olarak da kültürü “ekolojik adaptasyonların bir aracı, kaynakların kullanımı ve insanların çeşitli ekosistemlerden yararlanarak geçimini sağlayan temel özellik” şeklinde ifade etmektedir.

Rapoport’a göre; (2005: 96) toplum kültürü ve gerçekleştirdikleri eylemler arasındaki ilişki, çeşitli faktörlerin etkilemesiyle kurulmaktadır (Şekil 19). Toplumun sahip olduğu “kültür” yapısı bireyler üzerinde düşünme ve algılama biçimi oluşturarak bir “dünya görüşü” yaratmaktadır. Sahip olunan dünya görüşü inanılan “değerler” üzerinde belirleyicidir. Bu değerler toplumun davranışlarını soyut ve somut faktörlerle şekillendirmektedir. Bunun sonucunda toplumda oluşan “yaşam şekli” ve kazandığı alışkanlıklar “eylemlerini” yönlendirmekte ve yapıli çevrenin oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Şekil 19 Kültürün Eylemlerle Arasındaki İlişki (Rapoport, 2005: 95’ten yararlanılarak hazırlanmıştır)

Toplumların yaşam şekli, davranışları ve ihtiyaçları günün koşullarına göre değişmektedir. Bu durumda kültür-eylem arasındaki değerler de değişime uğramaktadır. Yaşam şeklinin değişmesi, inanılan değerleri ve dolayısıyla dünya görüşünü değiştirmekte ve böylelikle kültürün de zamanla farklılaşması beklenmektedir. Toplumun değişen zamanla birlikte farklılaşan alışkanlıkları ve çeşitlenen ihtiyaçları buldukları mekânların da bu değişimden etkilenmesine neden olmaktadır.

Toplumun ihtiyaçları dahilinde üretilen ve yapılı çevrenin oluşumunu sağlayan mekânlar hem kent hem de toplum kültürünün birer parçasıdır. Konutlar, anıtlar, kamusal alanlar, mimari yapılar vb. gibi kentsel dokuyu oluşturan tüm parçalar toplumun ortak kültürünü ve değerlerini yansıtırken aynı zamanda yapıldığı dönemin tarihi ve teknolojisi hakkında da bilgi vermektedir (Güleç Solak, 2014: 36). Özellikle dini yapılar ilk çağlardan itibaren günümüze kadar olan süreçte kutsal inançların ibadet mekânlarını oluştururken aynı zamanda toplumsal ve kentsel yaşamın birer parçası da olmaktadır. Tüm inanç sistemleri kendine özgü bir kültür ve geleneksel bir mimari biçim benimseyerek kendi kimliklerini oluşturmuşlardır. Örneğin İslam kültüründe dini ritüellere bağlı olarak yapı geometrisi ve simgesel anlatım ortaya çıkmıştır. Farklı İslam coğrafyalarında bu yapısal özellikler değişiklik gösterse de büyük ölçüde benzer olduğu söylenebilmektedir. Esas itibariyle ana ibadet mekânı olan camiler dörtgen (kare ya da dikdörtgen) mimari plan şemasına sahiptir. Dörtgen plan İslam dininin ilk yapısı olan Kbe’de görülmektedir. Camilerde kullanılan dörtgen plan şemaları Kbe’deki kare plan şemasıyla benzer sembolik anlam taşımaktadır. Dini bir ritüel olan tavaf (Kbe’nin etrafındaki dönüş) ise dairesel bir aks üzerinde gerçekleşmektedir ve cami biçimi üzerinde dairesel geometrik biçimle temsil edilmektedir (Yılmaz, 2017: 74-75). Dairesel geometri camilerin st rtlerinde de bir ya da birden fazla kubbe kullanımı ile görülmektedir. İlk ağlarda dairesel biçimlerin kullanımı ile mimari açıdan malzeme ve zaman tasarrufu sağlanarak çok işlevli ve rijit zmler gerçekleştirilmiştir. Ancak dairesel biçimin oluşturduğu merkezilik, “g ve kutsallık” ile de ilişkilendirilmektedir (Efe ve zen Eyüce, 2019: 1-5). Bu nedenle camilerde sıklıkla kullanılan kubbe İslam kültürünün bir parçası durumuna gelmiştir. Günümüzde gelişen malzeme ve yapım sistemleri cami mimarisini etkilemiş olsa da st örtüde kubbe kullanımı büyük ölçüde devam etmektedir.

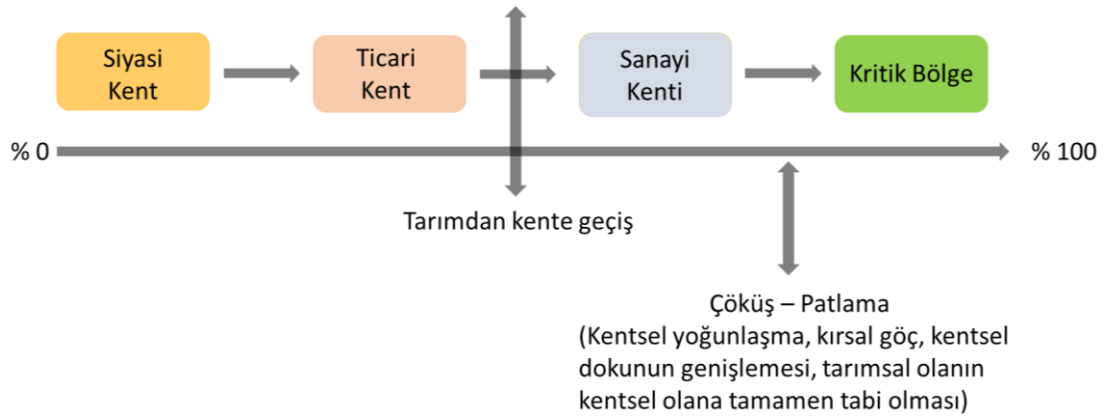
Kent kimliği oluşumu çerçevesinde ikonik binalar fiziki evre ile etkileşim kurarak toplumun yaşam şeklini belirlemektedir. Yeni bir kentsel yaşam şekli oluşturmak adına kültür eksenli kent politikası üretimi, çeşitli faaliyetlerin kente kazandırılmasını da sağlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kentler tarih, coğrafya ve mimarisi ile bir kent imajı oluştururken, küreselleşme ile kültür, sanat ve eğlence yoluyla yeni kent imajı yaratmaktadır. Yeni nesil kent imajlarının oluşumunda da kentlerde düzenlenen kk ya da büyük lekli kültür-sanat organizasyonları, spor, müzik vb. etkinliklerin ve festivallerin etkili olduğu görülmektedir (Kavaratzis, 2005: 1). Bu bağlamda ikonik binalar büyük lekli etkinliklerin önemli bir parçası

olmaktadır. Özellikle spor yapıları fiziki bir mekândan ziyade toplumun bir arada eğlenip, paylaşımında bulunduğu ve sosyal bir bağ kurmasını sağlayan odak noktalarıdır. Genellikle stadyumlar dünyanın her yerinde spor, festival vb. etkinlikler için kullanılan popüler mekânlardır. Ulusal ya da uluslararası düzeyde düzenlenen pek çok organizasyon bu yapıları sıradan mekânlar değil, buldukları kentlerin sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda gelişmesine katkı sağlayan kent simgesi haline getirmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile bu yapıların kentlere sunduğu olanakları arttırmak ve kentsel kimliğin küresel boyutta fark edilir düzeye gelmesini sağlamak genellikle yıldız mimarlar tarafından üretilmesi ile gerçekleşmektedir. Örneğin Modern Olimpiyat Oyunları için inşa edilen bir çok spor yapısı kentlere hatta ülkelere yeni ulusal simgeler kazandırırken bir marka yaratılmasına da yardımcı olmaktadır. (Sklair, 2010: 11). 2008 Pekin Olimpiyatları ile bunun bir örneği görülmüştür. Çin'in küresel ölçekte lider kenti konumundaki Şangay'ın gerisinde olan başkent Pekin, 2008 Olimpiyat Oyunları'nın başarılı bir kampanya süreci ile kente/ülkeye kazandırılması bu rekabetin içine dahil olmasını sağlamıştır. Pekin'i küresel bir kente dönüştürmek ve çağdaş mimari simgelerle uluslararası bir metropol olarak markalaşmasını sağlamak adına kentte büyük imar hareketleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda inşa edilen spor ve ulaşım yapıları içerisinde "*kuş yuvası*" olarak adlandırılan, Herzog & de Meuron firması tarafından tasarlanan "*Pekin Ulusal Stadyumu*" Pekin'in güçlü sembol binalarından biri haline gelmiştir. Kentte daha önce Rem Koolhaas tarafından inşa edilen CCTV Genel Merkez binası ile 2008 Olimpiyat organizasyonundaki başarı ile özdeşleşen Pekin Ulusal Stadyumu, küreselleşen Pekin'in yeni kent simgesi olmak adına birbiri ile rekabet etmektedir (Sklair, 2013: 358-359). 1964 Tokyo Olimpiyat Oyunları için Kenzo Tange tarafından tasarlanan Yoyogi Ulusal Spor Salonu ve 2022 Katar'daki Dünya Kupası için Zaha Hadid tarafından tasarlanan Al Janoub Stadyumu benzer nitelikte örnekler olarak gösterilebilir.

3. Ekonomik Etkiler

Lefebvre, kentsel büyümeyi ve gelişimi toplumsal bağlamla ilişkilendirmektedir. Kent dokusunun oluşumunu hem mekânsal hem de zamansal olduğunu belirtmektedir (Şekil 20). Lefebvre göre (2003: 5-17); kent olgusu, ilk insan topluluklarının tarımla birlikte yerleşik bir düzende yaşamaya başlaması ile ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ilişkilerin düzeni ve devamlılığı örgütlü bir yaşam sisteminin kurulmasını ve dolayısıyla bir siyasi eksen etrafında örgütlenmesini sağlamaktadır.

Antik çağ uygarlıkları ile başlayan bu süreç, ilk çağ uygarlıklarının ticari faaliyetler geliştirmesi ile farklı bir boyuta evrilmektedir. Ticari sermayenin büyümesi ile siyasi kentlerin fiziki mekânlarında çeşitlenmeler de görülmektedir. Böylelikle kentsel mekânlar, toplumun ticari mallara ulaştığı ve kentin önemli bir parçası haline gelen pazar yerleri çevresinde merkezileşmeye başlamaktadır. Ortaçağ'ın sonuna kadar ticaretin büyümesini teşvik etmek için merkezi bir meydan etrafında pazar alanı oluşturmak yeterli görülmektedir. Ancak siyasi kentlerin yerini alan ticari kentler 14 yy.'dan sonra ticaretin gelişmesiyle "işlevsel ve biçimsel" (mimari ve kentsel) somut mekânlar kazanmaktadır. Sanayi Devrimi ile tarım ve sanayide yaşanan modernleşme, kırsaldan kentlere doğru büyük göç dalgalarına neden olmuş ve sanayi kentleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentlerde artan nüfusla birlikte yığılmaların yaşanması siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda farklılaşmaları ortaya çıkarmaktadır. 20. yy.'ın ortalarından itibaren ise kentsel mekân üretimi sermaye ve kapitalizm odaklı bir hale gelmektedir. Kentin fiziki mekânlarının sanayileşmiş üretimden modern dönemde sermaye odaklı üretime dönüşmesini de "Kentsel Devrim" olarak nitelendirmektedir.

Şekil 20 Kent Olgusunun Kavramsallaştırılması (Lefebvre, 2003: 15'ten yararlanılarak hazırlanmıştır)

Castells'e göre; kentsel mekânlar toplumun ortak tüketim ve üretim yaptığı yerdir. Tarihsel açıdan bakıldığında kent imajları çoğunlukla baskın siyasi ve ekonomik sistemlerin birlikteliği ile ortaya çıkmıştır (1997, akt. Okan, 2020: 158). Lefebvre'in belirttiği (2003) siyasi kentlere örnek olarak "agoralar" gösterilebilir. Agoralar, Antik Yunan kentlerinde toplumun hem sosyal hem de ticari faaliyetlerini gerçekleştirdiği mekânlar olmuş, böylelikle sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamın odağı haline gelmiştir. Kent merkezlerine kurulan ve etrafı dini ve kamu binaları ile çevrili olan agoralar, kamusal simgesel özellik göstermektedir. Antik çağda Roma kentlerinde

ise agoralar ile aynı işleve sahip mekânlar olan “*forumlar*” bulunmaktadır. Forumlar agoralardan farklı olarak imparatorluğun simgesel mekânları olmuştur (Roth, 2018: 226,256). Bu bağlamda Antik çağlarda kent simgeleri haline gelen kent meydanları, kentte sosyo-ekonomik ilişkilerin kurulmasına araç olarak yerel ekonomiye katkıda bulunmuştur.

11. yy.’dan itibaren gelişen uluslararası ticaret, kentler arasında ticari ilişkilerin kurulmasını ve böylelikle kentlerin canlanmasını sağlamıştır. Ticaretin büyümesi ve gelişmesi ile pek çok kent önemli ticari merkez konuma gelmiştir. Tarımsal kültür (feodalizm) yerini yavaş yavaş kentli ticaret kültürüne (burjuvazi) bırakmış ve kent mimarisi de bu durumdan etkilenmeye başlamıştır (Roth, 2018: 340). Uluslararası ticaret Ortaçağ’ın sonlarına doğru toplumları dinden sonra ikinci birleştirici güç haline gelmiş ve din dışı mimarlığın gelişmesine de yol açmıştır. Özellikle Belçika’da inşa edilen “*Cloth Hall*”, Ypres ve Flanders bölgesinde başlayan ve tüm Avrupa’ya yayılan yün ticaretinin zenginliğini ve kent ticaretinin önemini yansıtan simgesel bir bina olmuştur (Melvin, 2006: 41). Kumaş ticareti için ana pazar ve depo mekânı olarak hizmet veren Cloth Hall, Osmanlı mimarisinde “*bedesten*”, günümüz mimarisinde ise “*alışveriş merkezlerinin*” örnek bir prototipi olarak adlandırılabilir.

Ortaçağ’da başlayan sermaye birikimi (ticari kapitalizm) Sanayi Devrimi ile hem ekonomi hem de kapitalizm boyutları üzerinden farklılaşmıştır. Sanayileşmenin getirisi olan kapitalizm toplum yapısı ve kentsel mekânları da etkilemiş, yeni bir yaşam biçimi olan “*kentlileşme*” kavramını ortaya çıkarmıştır (Güleç Solak, 2014: 81). Sanayi kentlerinde yaşanan hızlı kentleşme süreci kentsel mekânların hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik açılardan hızla değişmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan sorunlar kent kimliğinin oluşumunu da doğrudan etkilemiştir (Güleç Solak, 2014: 152). Sanayileşen kentlerde kapitalist gelişimle birlikte kentsel mekânda büyüme de görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle sanayileşen kentler siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda farklılaşmış yeni bir kent tipi olmuştur (Keleş, 2005: 11). Kentlerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve gelişmesiyle birlikte kırsaldan kentlere doğru yaşanan yoğun göçler, kentsel sorunları da ortaya çıkarmaya başlamıştır. Kent merkezlerinin dış çeperlerinde yeni yerleşim bölgeleri (banliyöler) oluşturulmuş ve kentsel büyüme zamanla kent dokusunun genişlemesine neden olmuştur. 19. yy’ın başında bir kasaba olan ve yüzyılın sonlarına doğru büyük bir kent haline gelen Şikago, sanayi kentlerine örnek olarak gösterilebilir. Avrupa’dan Amerika’ya ilk göç edenler 17 yy.’ın sonlarından itibaren Şikago’ya yerleşmeye başlamıştır. Şikago’nun ulaşım

açısından elverişli konumu ve sahip olduğu demir ve maden yatakları, sanayileşmenin başladığı yıllarda, ticaret, sanayi ve ekonomi alanında cazibe noktası haline gelmesini sağlamıştır. 1871’de yaşanan ve tüm kentin yok olmasına neden olan “büyük yangın felaketi” sonrasında kent yeniden kurulmuştur. Özellikle çelik konstrüksiyon ve modern yapım sistemleri kullanılarak çoğunlukla ticari yapılar inşa edilmiştir. Günümüzde 1880-1910 yılları arasında yapılan bu binaların üslubu için “Chicago Okulu” terimi kullanılmaktadır. Bu dönemde “Le Baron Jenney, Roche, Holabird, Burnham, Root, Sullivan ve Wright” gibi mimarlar Şikago’nun yeniden kurulmasında önemli rol oynamıştır (Doganhasol.net, 1997). Le Baron Jenney’in tasarladığı “Home Insurance Building” dünyanın ilk gökdeleni olarak kabul gören ikonik binalardan biridir.

Sanayileşmenin sağladığı kolaylıklar ile çok katlı binaların tasarımı modern mimarinin bir parçası haline geldiği ve 20. yy.’dan itibaren mimari tasarımlara öncülük ettiği düşünülmektedir. Tasarımcıların/kullanıcıların çok katlı binaları geçmişte olduğu gibi bir sembol/anıt olarak görmesi, yapılı çevrenin oluşumunda sıklıkla tercih edilmesini sağlamıştır (Gang, 2008: 496). Küreselleşmeyle birlikte sermaye kaynaklarını kentlere çekebilmek ve pazar oluşturabilmek amacıyla geliştirilen stratejiler, kentler arasında rekabet yaşanmasına yol açmıştır. Bu durum kentleri alışılan mimarinin dışında daha yüksek yapılar ve mega projelerle şekillendirmiştir. Küreselleşme ile kentler toplumun bir arada yaşadığı, geleneksel ekonomik ve siyasal faaliyetleri içinde barındıran yerleşim birimleri olmanın ötesinde özellikler kazanmıştır. Günümüzde kentler, sosyo-kültürel değişim ve gelişimin yaşandığı, sahip olduğu değerlerle birlikte turizm, ulaşım ve ticari pazarda yer alan, böylece ulusal ekonomiye katkı sağlayan merkezler haline gelmiştir. Bu nedenle ikonik mimari de bulunduğu kentlere kazandırdığı “kent imajı, kent kimliği ve turizm potansiyeli” ile kentsel ekonomik kalkınma açısından fayda sağlayan unsurlar olarak kabul görmektedir (Skair, 2017: 127-128). Örneğin “La Défense” bölgesi 1950’li yıllardan itibaren Paris’in kent çeperinde kurulmaya başlanan yeni bir iş bölgesidir. Bu bölge az katlı yapılardan oluşan tarihi kent merkezini, yoğun ve yüksek katlı yapılaşmadan korumak amacıyla oluşturulmuştur. 1981 yılında François Mitterrand’ın Cumhurbaşkanlığı görevi sırasında La Défense bölgesi için hazırlanan kentsel dönüşüm projesi, bir kalkınma aracı olarak görülmüştür. Hazırlanan “mega proje” kapsamında tarihi aks olarak bilinen “Zafer Yolu’nun” (Louvre Kraliyet Sarayı’ndan başlayan ve Arc de Triomphe ve Neuilly Köprüsü’ne kadar devam eden) sona erdiği

nokta da “*La Grande Arche*” isimli ofis binası inşa edilmiştir. Bu bina tarihi kent merkezi ve modern iş bölgesi arasında bir geçiş noktası oluşturmaktadır. Biçimsel ve fiziksel özellikler bakımından Arc de Triomphe’dan (Zafer Takı) esinlenilmiş olan La Grande Arche, modern ve anıtsal görünümü ile sembolik olarak “21. yy.’a açılan pencere” olarak tanımlanırken, ekonomik ve siyasal gücü de temsil eden ikonik bir binadır. Günümüzde kentin tarihi aksının devamında bulunmasıyla birlikte ofis, kültür, eğlence ve turizm nitelikleriyle öne çıkan imajı binanın cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 202-212).

C. Bölüm Sonucu

İnsanoğlunun tarımı keşfetmesi ve yerleşik düzende yaşam sürmeye başlaması ile ortaya çıkan toplumsal yapılanma sistemi içinde ilk siyasal ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Temelde “*yönetenler*” ve “*yönetilenler*” olarak iki gruptan oluşan siyasal yapılanma (Varol, 1989: 17-18) geçmiş dönemlerden günümüze değin çeşitli konular üzerinden ilişkilendirilmiştir.

Tez çalışması kapsamında üçüncü bölümde; “*yönetenler*” ve “*yönetilenler*” arasında kurulan ilişkinin, mekânsal temsiliyet bağlamında mimariyi nasıl şekillendirdiği ve bu bağlamda kent kimliğinin oluşumuna etkileri ele alınmıştır. “*Erk ve mimarlık*” arasında kurulan ilişkinin, yaşanan dönem şartları ve toplumsal örgütlenmelere bağlı ağırlıklı olarak siyasal, dini ve ekonomik alanlar üzerinden etkilendiği görülmüştür. Kentsel mekânlar ve bu mekânları oluşturan mimari yapılar tarih boyunca siyasal iktidarın temsil edildiği alanlar olmuştur. Siyasal gücün temsili ilk çağlardan itibaren anıtsal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonraki dönemlerde ise bu temsil mekânları siyasal yönetim sisteminin ideolojisini yansıtan ve propaganda aracı olarak kullanılan mekânlar olduğu görülmüştür.

Toplum yaşamı içerisinde geçmiş dönemlerden itibaren dini erk, siyasal erkin meşrulaştırılmasında büyük rol oynamıştır. Bu nedenle dinin siyasal yapılanma içinde önemli bir yere sahip olduğu, bugün bile ülkelerin iç ve dış politikalarında toplum üzerinde etkilerini arttırabilmek adına başvurulan bir araç olduğu görülmüştür. Antik çağlarda baskın bir güç teşkil etmese de özellikle ilk ilahi dinlerin ortaya çıkışıyla birlikte başlayan ve tüm Ortaçağ boyunca etkisini gösteren dini erk, kent yapısının dini binalarla şekillenip, dini kimlikler kazanmasını sağlamıştır.

Sonraki dönemlerde toplumların yaşadığı siyasal ve ekonomik zorluklar din otoritesinin zayıflamasına ve sosyo-ekonomik olarak değişim geçirmesine neden olmuştur. Kent merkezlerinin gelişmesiyle birlikte yeni sosyal sınıflar oraya çıkmış ve bunun getirisi olarak farklı tasarım anlayışları da gelişmeye başlamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında yaşamın her alanında gerçekleşen değişim ve gelişim, sermayenin önemini arttırmıştır.

Küreselleşme süreci ile başlayan ve günümüzde de etkinliğini sürdürmeye devam eden “*ikonik mimarlık*” kavramı, kentlere yeni simgesel binalar kazandırmıştır. Yeni “*kent imajları*” olarak görülen bu binalar sahip oldukları ün, estetik ve simgesel önem açısından kentlerin pazarlama stratejisi çerçevesinde markalaşma aracı olarak kabul görmeye başlamıştır. Yapılı çevrenin oluşumunu sağlayan ikonik binalar hem kent hem de toplum kültürünün birer parçası haline gelerek kentlerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değer elde etmesini sağladığı görülmüştür. Sonuç olarak; tarih boyunca erk etkisi ile şekillenen kentlerin, ikonik binalar vasıtasıyla kazandığı kültürel ve ekonomik gelişimin, aslında siyasal ve sosyal ilişkiler ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

IV. ERK ve MİMARLIK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İKONİK BİNALARIN TASARIM KRİTERLERİ

A. İkonik Binaların Biçimlenme Kriterleri

Tez çalışması kapsamında yapılan literatür incelemeleri sonucunda bir binanın ikonik mimarlık kapsamında değerlendirilebilmesi için temelde sahip olması gereken bazı özelliklerin olduğu belirlenmiştir. Konuyla ilgili çok sayıda çalışma yapan Sklair ve Jencks gibi bilim insanları, bu özellikleri belirlerken farklı araştırmalar ve farklı yönler üzerinden değerlendirmeler yapmış ve genel olarak benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür (Çizelge 1).

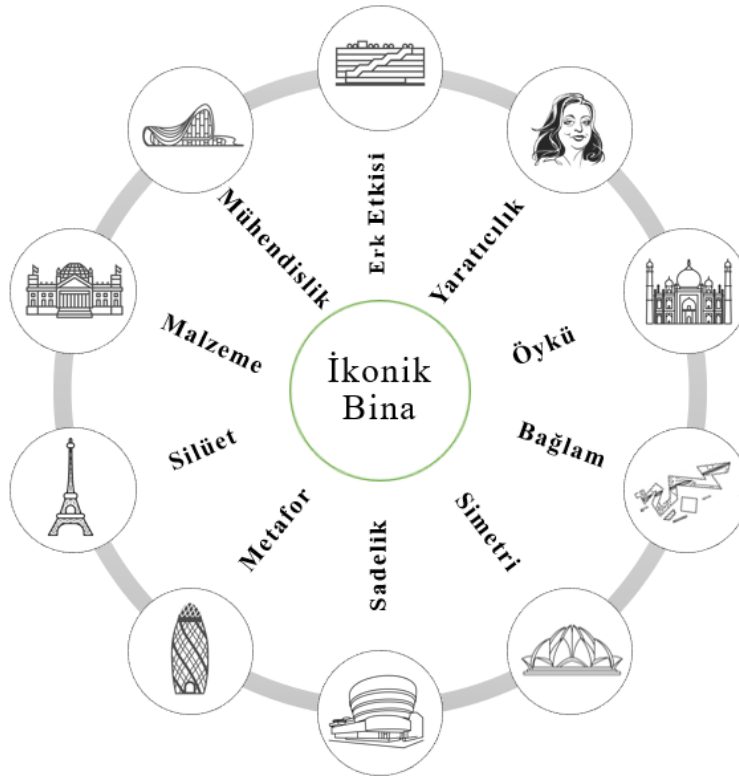
Sklair, (2017) yapmış olduğu araştırmalar neticesinde ikonik binaları iki belirleyici özellik üzerinden değerlendirmektedir. Bunlar; binaların *zamanla kazanmış olduğu “şöhret” ve bir kültür ve/veya zaman içinde yüklenen “simgesel anlam”*dır. İkonik binalar ile inşa edildikleri dönem arasında *“etkin gücün”* doğrudan bağlantılı olduğu ve bunun getirisi olarak geçmişte inşa edilen pek çok ikonik binanın *anıt sal ölçekte* olduğunu ifade etmiştir. Küreselleşme ile birlikte ikonik bina üretiminde etkin gücün geleneksellikten ziyade sermayeye dayalı olduğunu savunmaktadır.

Jencks, (2005) yapmış olduğu çalışmalarda ikonik binaları diğer binalardan ayıran özelliklerden bahsetmektedir. Bu binaların sahip olduğu *“alışılmıştan dışında şaşırtıcı biçimlenişler, büyük olma isteği, yeni olan her şeyi kutsamak, belirsiz anlam/kodlamalar ve şöhret faktörü”* gibi özellikler ile mimarlıkta farklı bir tasarım anlayışı olan *“ikonikliğin”* ilkelerini belirlemektedir. Jencks’e göre ikonik binaların *sahip olduğu biçimlenişler ve kazandıkları görsel benzerlikler (metafor) toplum üzerinde hayranlık uyandırıp, belleklerde yer edinmesini sağlamaktadır.*

Broda, karşılaştırmalı olarak incelediği pek çok ikonik yapıdan ikonik binaların *“büyük ölçekli, toplum tarafından bilinen/tanınan, belirli bir amaca yönelik, çoğunlukla büyük firmaların/şirketlerin yönetim binaları olarak tanınmış mimarlar tarafından tasarlanan, şaşırtıcı ve yenilikçi”* özelliklere sahip tasarımlar olduğunu saptamıştır. İkonik binaların mimarisi için de *“bulunduğu çevrenin gelişimini temsil eden” bir araç* olduğunu belirtmiştir (Yvonne, 2009 akt. Davarpanah, 2012: 13)

Keskeys ise (2020) “eşsiz” olarak nitelendirdiği ikonik binaları on farklı özellik üzerinden değerlendirmektedir. Bu özellikler; “eşsiz bir silüet, saf sadelik, mükemmel simetri, şiirsel bir metafor, malzemelerin dürüst kullanımı, bir anlık cesaret, muhteşem mühendislik, bağlama meydan okuma, harika bir öykü ve ideal bir müşteri”dir. Bir yapının ikonik olabilmesi için temelde “özgün ve benzersiz” olması gerektiğini düşünmektedir. Binaların ikon olarak kabul görmesi için “çılgır açıcı, daha önce hiç görülmemiş ve inşa edilmemiş” tasarımlar olması gerektiğini de belirtmektedir.

Tez çalışmasında tasarım kriterleri, yapılan araştırmalardan elde edilen tespitler ve çeşitli yazarların görüşlerinden faydalanılarak hazırlanmış olmakla birlikte, “Paul Keskeys” (2020) tarafından belirlenen başlıklar dikkate alınmıştır. Buna göre çalışma kapsamında belirlenen on kriter sırasıyla “erk etkisi (yaptıran), yaratıcılık, öykü, bağlam, simetri, sadelik, metafor, silüet, malzeme ve mühendislik” olarak adlandırılmıştır (Şekil 21). Tasarım kriterlerinin sıralaması bir mimari projenin tasarım süreci baz alınarak kurgulanmıştır. Tezin alan çalışması olan V. Bölümde; “Erkin Mekânsal Temsiliyeti Olan İkonik Binaların Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi” söz konusu on kriter temel alınmıştır.

Şekil 21 İkonik Binaların Tasarım Kriterleri (Keskeys, 2020’den yararlanılarak hazırlanmıştır)

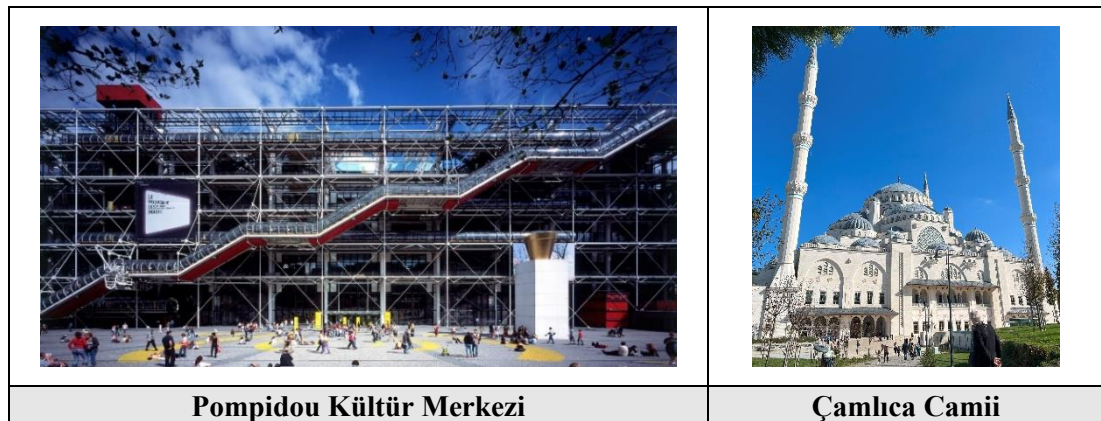
1. Erk Etkisi (Yaptıran)

Mekân temsilleri, etkin bilgi ve ideoloji vasıtasıyla tasarlanan ve bunları mimari/kentsel dokulara yansıtan mekânlardır. Bu nedenle mekân temsilleri egemen güçlerin (siyasal, ekonomik, dini vb.) ideolojisine göre tasarlanmış ve üretilmiş alanlardır. Yani “*ideoloji tarihinin bir parçasıdır*” (Lefebvre, 2014: 71).

Küreselleşmeyle birlikte ikonik mimarinin ortaya çıkışının arkasındaki güç siyasi, ekonomik ve kültürel koşullara uygun şekilde dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar, büyük ulusötesi şirketlere ve bunların yerel iştiraklerine sahip olanlar ve/veya onları kontrol edenler (şirket fraksiyonu), küreselleşen politikacılar ve bürokratlar (siyasi kesim), küreselleşen profesyoneller (teknik kısım), tüccarlar ve medyadır (tüketici kesim) (Sklair, 2012: 350).

Tarihin her döneminde “*mimari*” iktidar ve sermayenin bir aracı olmuştur. Süreç içinde değişen ve farklılaşan egemen güçler, anıtsal/simgesel mimariyi kullanarak kendi mekânsal temsillerini yaratmıştır. Geçmişte olduğu gibi bugün de tasarımcılar üzerinde erkin gücü belirgindir. Erk sahiplerinin ideolojileri doğrultusunda üretilen mekânlar toplumlara ideolojilerin büyüklüğünü, ününü, sahip olduğu gücü somut bir şekilde aktarmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda inşa edilen simgesel binalar “*mekânsal temsiliyet*” sağlarken, aynı zamanda bir ideolojiyi ve bir gücü de sembolize ederek ikonikleşmektedirler.

Pompidou Kültür Merkezi ve Çamlıca Camii, bu kriterlere örnek olarak gösterilebilir. Her iki örnek de yönetim erkinin mimarlığı araç olarak kullanmasıyla kent üzerine politikalar ürettiği mekânlar olarak nitelendirilebilir (Şekil 22).

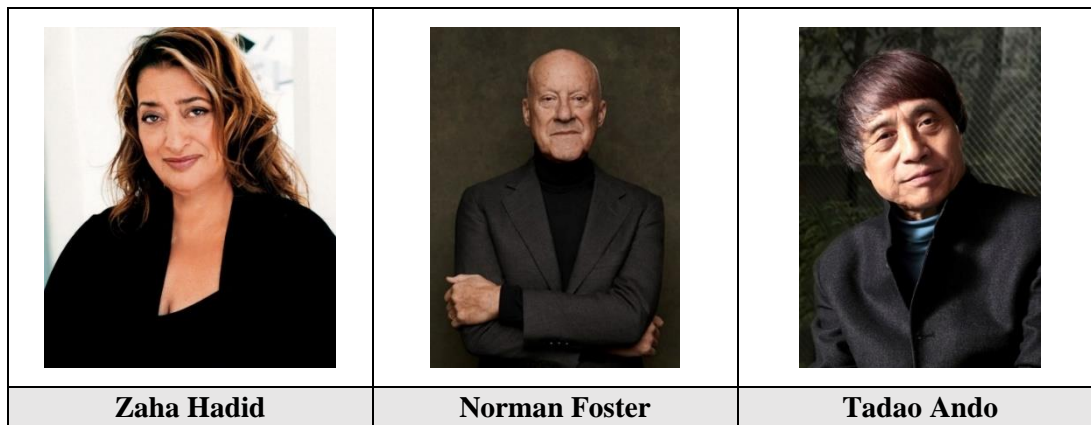
Şekil 22 Erk Etkisi Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-28], (Alpin Gümüş arşivi, 2022)

2. Yaratıcılık (Cesaret)

Ünlü mimarların etkileyici ve kendilerine hayran bırakan özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra güçlü bağlantılar ile bir teklifi kısa/öz, ilgi uyandıran ve ikna edici bir şekilde sunma yetenekleri de ayırt edici özelliklerindedir. Şöhretlerini ise sadece tasarım yoluyla değil, genellikle sahip oldukları bu özellikler ile elde etmişler ve yıldızlaşmışlardır (Heathcote, 2017: 5).

Genellikle erk sahibinin gücü, tanınmış mimarlar tarafından ikonik binalar vasıtasıyla sembolize edilmektedir. Bu binalar kentlere kimlik kazandırırken, topluma da ekonomik ve kültürel açıdan katkılar sunmaktadır. Geçmişte tasarımcılar kralların, soyluların hatta din adamlarının himayesinde (hamilik) mesleklerini icra ederken, günümüzde erk sahipleri tarafından önemli görevler verilerek cesaretlendirilmiş ve özellikle 1980'lerden sonra küreselleşme ve medya etkisi ile yıldızlaşmışlardır.

Zaha Hadid, tasarımlarına geleneksel çizgiler yerine kendine özgü “akışkan ve eğrisel” çizgiler ile hayat veren, parametrik tasarım anlayışı ile farklı bir mimari üslup yaratan tasarımcıdır. Norman Foster, modern ve high-tech tasarım anlayışı ile özellikle tasarımlarındaki çevreye duyarlı yaklaşımları kendisine uluslararası ün kazandırmıştır. Tadao Ando ise sade tasarım anlayışı, tasarımlarında doğal ışık kullanımı ve akılda kalıcı bir mimari kimliği ile öne çıkmaktadır. Her üç mimar da kendilerine özgü üslupları, malzeme ve yapım sistemlerinde yenilikçi olmaları ve alışılmışın dışında çizgileri ile cesur tasarımlara imza atmalarından dolayı “yıldız mimar” olarak nitelendirilmektedirler (Şekil 23).

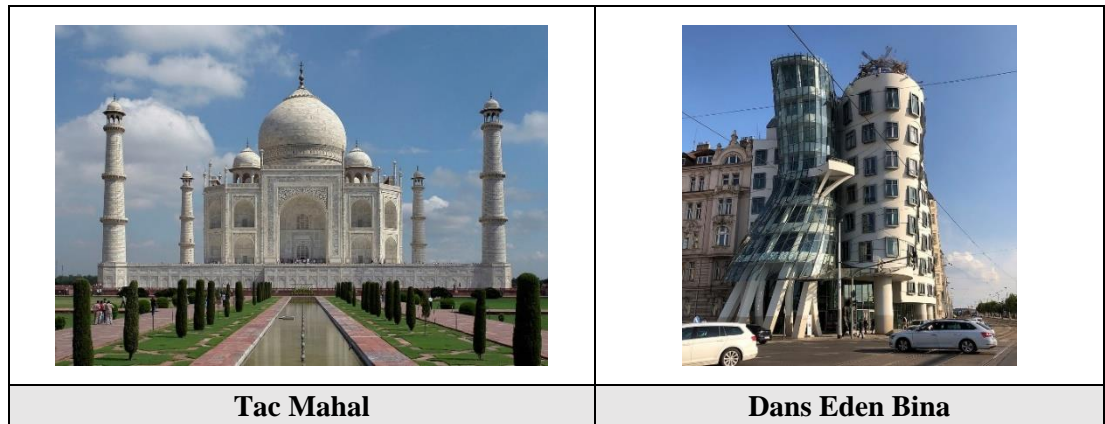
Şekil 23 Yaratıcılık Kriterine Örnek “Yıldız Mimarlar” [URL-32], [URL-33], [URL-34]

3. Öykü

Mimarlık tarihçisi Roth (2018: 3) “*Mimarlığın Öyküsü*” başlıklı kitabında mimarlığı “*iletişimin sözsüz bir biçimi, onu üreten kültürün sessiz bir kaydı*” olarak ifade etmektedir. O’na göre geçmişteki herhangi bir dönemin ya da kültürün mimarisini anlamak için o dönemin/yerin tarihini ve edebiyatını özümsemek gerekmektedir. Mimarlık, yazılı tarih ve edebiyat gibidir, eylem ve düşünceleri bizlere “okunabilir” bir şekilde aktarmaktadır.

Her yapının bir “*tasarım konsepti*” olduğu gibi bir de “*öyküsü*” bulunmaktadır. Bir bina bazen tasarımcısının hayatını, bazen de bir ülkenin kaderini değiştiren öykülere sahip olmuştur. Soyut ve somut olgularla mekânlara yüklenen kimlik “*kültürel*” nitelik kazanmıştır. Toplumların kültürel birikimleri farklı koşullara göre şekillenmişse de sahip oldukları sosyo-ekonomik değerler ve en önemlisi yaşadıkları coğrafya ile şekillenmiştir. Tarih boyunca toplumlar özgün mimari ve kentsel kimlikler oluştururken sahip olunan ortak tarihi geçmiş ve kültürel değerleri mekânsal alanlara yansıtmışlardır. İkonik binalar da biçimlenişleri, üslubu ve kullanılan malzemeleri ile bir referans noktası oluşturmuştur. Farklı amaçlar doğrultusunda inşa edilen bu binalar kentsel imaj yaratarak kentlerin markalaşmasını sağlayan önemli kültürel kaynaklar haline gelmiştir. Bu imajların kente, mekâna ve topluma etkileri bir anlatının parçasını oluşturmuştur.

Tac Mahal, Şah Cihan’ın eşi Mümtaz Mahal’e duyduğu büyük sevgiyi simgelerken, Dans Eden Bina ise bir ülkenin değişen yönetim biçimini kutlayan, iki zıt kavramın soyutlamasıdır. Her iki örnek de buldukları ülkelerinin en tanınmış ikonik mimari örnekleridir (Şekil 24).

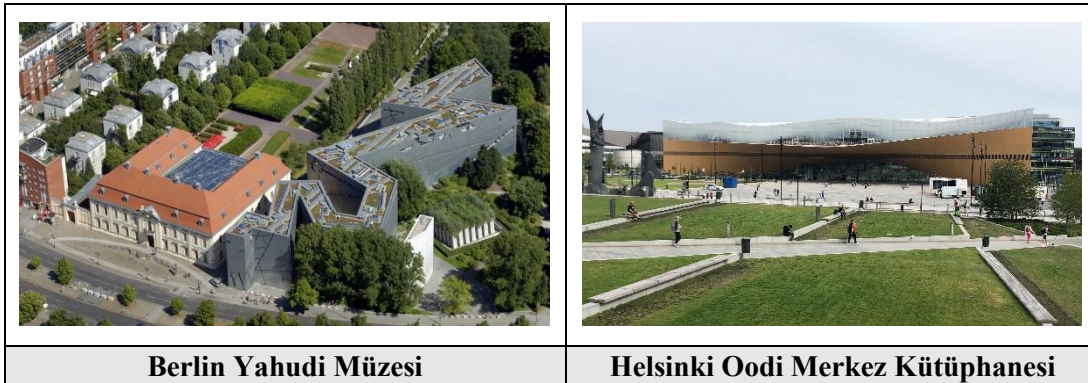

Şekil 24 Öykü Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-35], [URL-36]

4. Bağlam

İkonik binaların çevresinden/bağlamından kopuk olması, ikonik mimari için yapılan genel bir eleştiridir. Bu durum pek çok ikonik binanın yapıldıkları kente özgü tasarlanmasından dolayıdır. Bu binaların aslında buldukları yerlerin “*zaman, mekân ve kültürüne*” uygun olduğu tasarımcılar tarafından ifade edilmektedir (Sklair ve Gherardi, 2012: 64-65). Yapıların fiziksel çevre ve toplumla kurduğu ilişkiler kentsel sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kentler çeşitli değişim ve gelişim hareketleri göstermişlerdir. Yapılı çevrenin oluşumuna katkıda bulunan mimari ve kentsel öğelerin, kültürel ve tarihsel bağlam içerisinde uyumlu olması beklenmektedir. İkonik binalar ise sahip oldukları biçim, doku, malzeme ve ölçek gibi özellikleriyle bulunduğu çevre ile uyumlu ya da uyumsuz ilişki kurmaktadır. İkonik binalar somut (fiziksel) özelliklerinin yanı sıra, soyut özellikleri ile de çevreyle ilişki kurmaktadır. İkonik binaların sahip olduğu işlev, çevresi ile kurduğu tarihsel/kültürel bağ toplum ve kent açısından da önemlidir. Günümüzde gelişen ve değişen teknoloji ve çağdaş tasarım anlayışları nedeniyle ikonik binalar buldukları çevre ile fiziksel ya da kültürel uygunluk göstermeyebilirler. Dolayısıyla her tasarımın bağlamını çok boyutlu olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Berlin’deki Yahudi Müzesi’nin ana bina ve ek bina arasında biçim, mimari üslup ve malzeme bakımından uyumsuzluk bulunmaktadır. Ancak bina sahip olduğu simgesellik ile kent dokusu içinden ayrılarak kendi tarihsel bağlamını oluşturmaktadır. Helsinki Oodi Merkez Kütüphanesi’nde ise geleneksel malzeme ve çağdaş uygulamaları birleştiren cephe kurgusu, binanın kentin fiziksel bütününün bir parçası olmasını sağlamaktadır. Bulduğu meydana oluşturulan yeni kimlik ile de kültürel açıdan bağ kurmaktadır (Şekil 25).

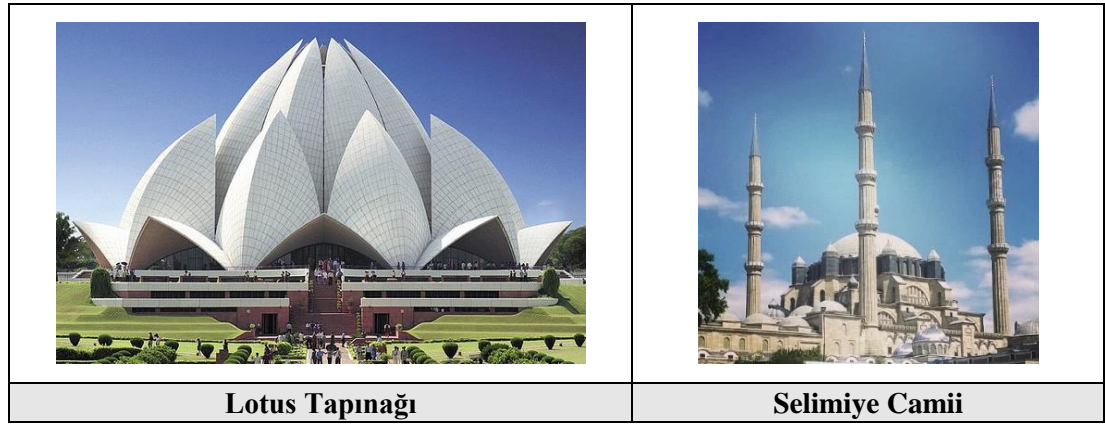
Şekil 25 Bağlam Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-37], (Sirel arşivi, 2019)

5. Simetri

Bir biçim ve bu biçimi oluşturan öğelerin, çevresi sınırlanmış bir mekân oluşturması “*simetri*” ile gerçekleşmektedir. Simetri veya asimetri olma durumu, tekrar ve yinelemelerle birlikte bir ritim oluşmaktadır. Simetrilere ve ritimlere bağlı tasarlanan mekânlar, anıtsallık özelliği kazanır ve çoğu zaman da siyasal/dini bir grup için koordineli sembollere dönüşmektedir (Lefebvre, 2014: 198,221,236).

Mimarlıkta simetri bir yapıdaki öğelerin yatay ya da düşey düzlem üzerinde belli bir aksa göre konumlandırılmasıdır. Geçmişte hem plan düzleminde hem de cephe düzeninde kullanılan simetrik etki, ikonik binaların insanlar üzerinde kesin, kararlı ve anıtsal bir etki bıraktığını göstermektedir. Günümüzde ise değişen ve gelişen yapıım teknolojisiyle birlikte mimari tasarımlardaki simetri algısı da farklılaşmıştır. Asimetrik tasarımlar daha dinamik ve ilgi çekici algı yarattığından, tasarımcılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir.

Lotus Tapınağı ve Selimiye Camii'nin hem plan şemalarında hem de cephe kurgularında güçlü simetri etkisi bulunmaktadır. Bu etki ile her iki örnek de belleklerde anıtsal bir iz bırakmaktadır (Şekil 26).

Şekil 26 Simetri Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-38], (Alpin Gümüş arşivi, 2016)

6. Sadelik

En az malzeme ve ekonomiyile, en yalın ve işlevsel tasarımlar üretilmesi mimarlıkta temel unsur olarak kabul görmektedir. Mies van der Rohe, mimarlıkta yalınlığı “*less is more*” (az çoktur) sözleriyle ifade etmiştir. Bu yaklaşım ile basit geometrik biçimler ile modern ve evrensel mimari çözümler üretmiştir (Tanyeli, 1993 akt. Birol, 2006: 11).

Tarihsel süreç içerisinde oluşturulan pek çok ikonik bina, temel geometrik biçimlerin ve doğal malzemelerin kullanılması ile oluşturulmuştur. Böylelikle çeşitli mimari üsluplar ortaya çıkmıştır. İkonik binalarda sadelik kullanılan strüktür, biçim ve malzemenin karmaşıklığından uzak, yalın ve basit bir şekilde ifade edilmesi ile ölçülmektedir. Bununla birlikte geçmişte pek çok dönemde de yalınlıktan uzak, tasarımlarda bol detayların ve süslemelerin olduğu ikonik binalar inşa edilmiştir. Özellikle erk temsili olan ikonik binaların mimarisi gösterişleri ve ihtişamları ile ön plana çıkmaktadır.

Guggenheim Müzesi- New York, sahip olduğu biçim, malzeme, renk ve doku ile sade ve yalın bir ikonik binadır. Casa da Musica ise çok yüzlü bir cephe yüzeyine sahip olmasına rağmen sade bir geometri, renk ve malzeme kullanımı ile yakın zamanda tasarlanmış ikonik konser salonlarından biridir (Şekil 27).

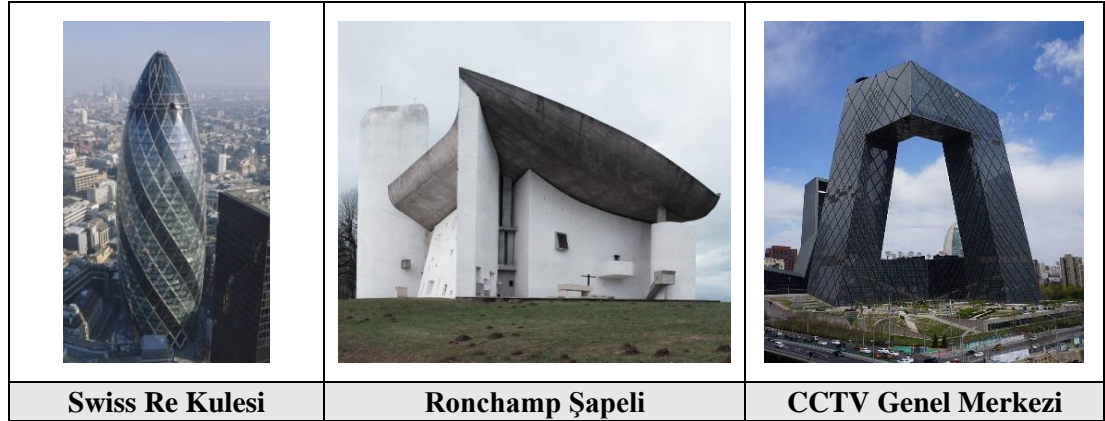

Şekil 27 Sadelik Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-39], (Sirel arşivi, 2019)

7. Metafor

İkonik binaların yeni ve kışkırtıcı bir imaja sahip olmasında her zaman geleneksel ya da dini mimarinin ikonografisini kullanılmayabilir. Bazen alışılmadık kodlara gönderme yapan, esrarengiz göstergelerle de ikonik etkiler yaratılabilmektedir (Jencks, 2006: 13). Doluluk ve boşluğun düzenli/düzensiz olarak bir araya gelmesiyle mimari biçim oluşmaktadır. Oluşturulan bu kütle kompozisyonu işlev kazandığında mimari biçimlenme anlam kazanmakta, sosyal ve fiziki çevre ile bütünleşmektedir. İkonik binaların biçimlenişlerinde ise farklı anlamlar da bulunmaktadır. Bu binaların kütle tasarımlarında yaratılan görsel benzerlikler ya da mecazlar (metaforlar), ziyaretçilerine bir nesneyi, bir kavramı ya da bir olguyu hatırlatmaktadır. İkonik binalar bu özellikleri sayesinde alışılmadık bir görünüme sahip olmaktadır.

Swiss Re Kulesi'nin aerodinamik biçimi “*beyin, parmak, çam kozalağı, matruşka, puro, vb.*”, Ronchamp Şapeli'in biçimi “*dua eden eller, rahibe kepi, plastik ördek vb.*”, CCTV Genel Merkezi'nin biçimi ise “*örümcek ağı, birbirine kenetlenen (L biçiminde) Çin bulmacası, Möbius şeridi vb.*” görsel benzetmelerle ilişkilendirilmektedir (Jencks, 2005: 185,58,111). Her üç örnek de sahip olduğu birden fazla metafor ile izleyicide farklı kavram ve anlamların oluşmasını sağlamaktadır (Şekil 28).

Şekil 28 Metafor Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-31], [URL-40], [URL-41]

8. Silüet

İkonik binalar boyutları ve görsel çekicilikleri ile kent dokusu içerisinde bir referans noktası oluşturduğu görülmüştür. Büyüklüğü ve sahip olduğu biçim ile dikkat çekici ve bellekte yer eden bir özellik kazanmışlardır. Kent ölçeğinde bazen uyumlu bazen de uyumsuz olarak algılanan bir ritim oluşturarak, kent imajının yaratılmasını sağlamışlardır (Lynch, 1990: 48). Silüet etkisi, ikonik binalarda erk ve çevre arasındaki ilişkiyi de belirleyen bir kavramdır. Genellikle erk temsiliyetine sahip olan ikonik binalar, çevresindeki diğer yapılardan daha görünür ve belirgindir. Böylelikle temsil ettikleri gücün büyüklüğünü de yansıtmış olurlar. İkonik binalar kendisinden önce inşa edilenler ile rekabet halindedirler. Bu nedenle günümüzde tasarımcılar daha büyük ölçekte ikonik bina tasarlamayı tercih etmektedirler.

Eyfel Kulesi ve Sidney Opera Binası buldukları kentlerin en önemli yapılarıdır. Büyüklükleri ve sahip oldukları biçimleniş ile kent silüetinin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir (Şekil 29).

Şekil 29 Silüet Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-42], [URL-43]

9. Malzeme

Bir bina, basit bir yapı ve dış kabuk oluşturma meselesinden çok daha fazlasıdır. Çok ya da az kullanılan malzeme ve bunların birleştirilme yöntemleri, kültürün kendisine ve tarihe olan ilişkisine bakışın bir parçasıdır (Roth, 2018: 66). Çağlar boyunca değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte toplumsal koşullar da mimari tasarımları değiştirmiştir. Bu bağlamda toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının yanı sıra yapım sistemi, yapı malzemesi bazen de mimari üsluplarının değişmesi farklı tasarım anlayışlarının üretilmesine neden olmaktadır. İlk çağlarda kullanılan doğal yapı malzemeleri tasarımların kısıtlı biçimlenişlerde yapılmasına izin verirken, günümüzde ise tasarımlara göre yapı malzemesi üretilebilmektedir. Özellikle son yıllarda gelişen malzeme teknolojisi ve bilgisayar destekli tasarım anlayışı sayesinde klasik biçimlenişlerden uzaklaşıp, sıra dışı biçimlenişler kullanılmaya başlanmıştır. Yapı malzemeleri ve yapım sistemlerindeki gelişim, binaların alışılmadık biçimlerde, doğa dostu ve çevresiyle uyumlu olacak şekilde tasarlanmasını da sağlamaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde ikonik binalarda farklı malzemelerin bir arada kullanımı, biçim ve işlev kavramlarının yeniden ele alınmasını sağlamakta ve böylelikle içinde buldukları yapıyı çevreye de bir imaj kazandırmaktadır.

Alman Parlamento Binası (Reichstag) yenilenen çelik strüktürlü cam kubbesi, kullanılan modern malzeme ve yapım sistemi ile alışılmadık bir tasarım örneği olmuştur. Birmingham Selfridges Binası ise dış kabuğunu oluşturan alüminyum disklerle hem binanın hem de bulunduğu kentin sembolü haline gelmektedir (Şekil 30).

Şekil 30 Malzeme Kriterine Örnek İkonik Binalar (Sirel arşivi, 2015), [URL-44]

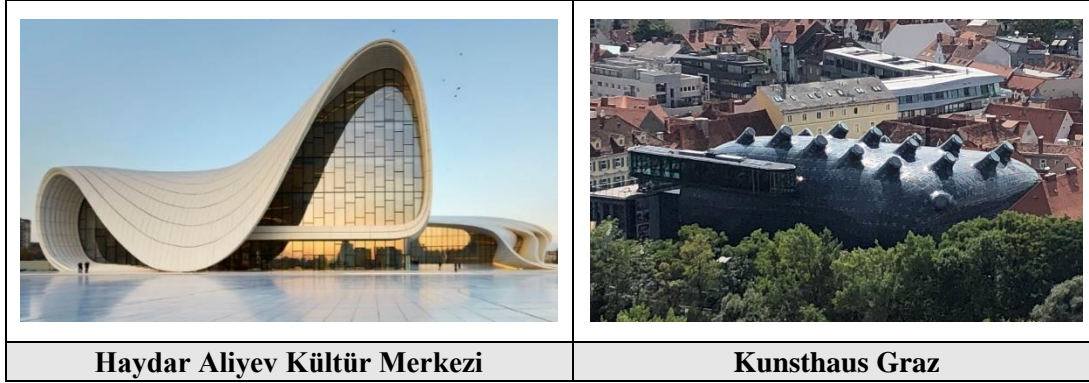
10. Mühendislik

Sanayi Devrimi sonrasında gelişen teknoloji mimari tasarımda da belirleyici unsur olmuştur. Tasarımcılar çevresi ile uyumlu, estetik kaygılar gütmeyen, serbest biçimleri kullanarak yeni bir akım başlatmışlardır. Modernizm ile gelişen bu akım, rasyonel, ekonomik ve teknolojiktir. Buna göre erişilebilir, doğa ile uyumlu, bilim ve teknolojinin değişimine ayak uyduran tasarımlar bir mimarın sorumluluğundadır (Jencks, 1997: 109-119). İkonik mimari Sanayi Devrimi ile daha önce mümkün olmayan biçimlenişlerin ve yenilikçi malzemelerin kullanımı ile ortaya çıkmıştır. Bilgisayar destekli tasarım anlayışının ortaya çıkması ile mimarlık ve mühendislik nitelik olarak değişmiştir. Günümüzde yaşayan pek çok tanınmış mimar *CAD* ve *BIM* yardımı olmadan en ünlü ikonik yapılarını yapamayacaklarını kabul etmektedir (Sklair, 2010: 4).

Geçmişte inşa edilen ikonik binalar tanımlı geometrik biçimlenişlere ve basit işlemlere sahiptiler. Günümüzde ise kullanıcı ihtiyaçlarının farklılaşmasından dolayı daha serbest biçimlenişler tasarımcılar tarafından tercih edilmektedir. Bu durum binaların plan kurgusuna da yansımış ve plan şemalarının farklılaşmasını sağlamıştır. Sanayi devrimine kadar mimari, geleneksel yapım sistemleri ve malzemelerle üretilmektedir. Ancak sonrasında yaşanan gelişim ve değişim ile teknolojiye uygun yapım sistemleri ve farklı malzemeler mimari tasarıma dahil olmuştur. Özellikle cam ve çeliğin inşaat malzemesi olarak kullanımı ile binalarda hafiflik, saydamlık, yükseklik ve geniş açıklık gibi özellikler görülmeye başlanmıştır. Bilgisayar destekli tasarımın ortaya çıkması ve geliştirilmesi ile de mimarlık ve mühendislik disiplinleri mekân tasarımında birlikte aktif rol almış, daha nitelikli binalar inşa edilmeye

başlanmıştır. Multidisipliner çalışmalarla birlikte tasarım, işlev, biçim, strüktür ve diğer mühendislik alanlarında rasyonel çözümlerin üretilmesi de sağlanmıştır.

Haydar Aliyev Kültür Merkezi'nin dış kabuğundaki akışkan mimari iç mekânlarda da devam etmekte ve yapının strüktürünü oluşturmaktadır. Kunsthaus Graz'ın dış kabuğundaki amorf biçimleniş ve kinetik tasarım teknoloji destekli bir mimari tasarım örneğidir. Her iki örnek de bilgisayar destekli tasarım ve farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ikonik örneklerdir (Şekil 31).

Şekil 31 Mühendislik Kriterine Örnek İkonik Binalar [URL-45], (Sirel arşivi, 2022)

B. Bölüm Sonucu

İkonik binalar çekici ve dünya çapında tanınan binalardır. İkonik mimari kültür-ideolojisini yaymak için iki farklı tip ikon bina üretmektedir. Bunlardan biri kendi başına bir sanat eseri olarak kabul edilen “benzersiz ikonlar” bir diğeri ise benzersiz ikonların unsurlarını kopyalayan “başarılı tipik ikonlar”dır (Skclair, 2017: 129). Binaların ikonikleşmesini sağlayan faktörlerin başında “simgesel anlam taşımaları” ve “şöhret faktörü” gelmektedir. İkonik binalar geçmişte bir ideolojiyi, bir erki temsil ederken, günümüzde neredeyse kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sıra dışı biçimleri, özgünlükleri, kullanılan malzeme ve yapım teknikleri ikonik binaların diğer binalardan ayrılmasını sağlamaktadır.

İkonik binaların biçimlenmesine etki eden faktörlerin neler olduğu sorgulandığında farklı bilim insanlarının çeşitli görüşleri ve değerlendirmeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu konu üzerine çok sayıda çalışma yapmış araştırmacılardan Skclair ve Jencks'e göre; 20 yy.'ın anıtsal mimarisi olarak kabul gören ikonik binaların, biçimlenmesini en fazla etkileyen iki faktörün “küreselleşme” ve “kentsel rekabet” olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda yapılan literatür araştırmaları sonucunda,

çeşitli yazarların görüşleriyle birlikte, ikonik binaların biçimlenmesine en çok etki eden faktörlerin Keskeys tarafından belirlenen “*erk etkisi, yaratıcılık, öykü, bağlam, simetri, sadelik, metafor, silüet, malzeme ve mühendislik*” başlıkları olduğu görülmektedir (Şekil 21). Bu başlıklar betimsel içerik analizi yöntemi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Sıralaması bir mimari projenin tasarım süreci baz alınarak oluşturulmuş ve bir sonraki bölümde seçilen örnek binaların analizinde kullanılmak üzere tasarım kriterleri olarak kabul edilmiştir.

V. ERKİN MEKÂNSAL TEMSİLİYETİ OLAN İKONİK BİNALARIN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Çalışma Yöntemi

Literatür taraması ile kuramsal çerçevesi konulan tez çalışmasında elde edilen bilgiler, örnek seçilen binalar üzerinden analiz edilerek bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır. Böylece erk simgesi olan ikonik binaların mimari biçimlenişleriyle birlikte kendinden sonraki dönemlerde toplum, mimarlık ve kent üzerinde yarattığı etkilerin irdelenmesine çalışılmıştır.

Seçilen örneklerin nasıl incelenmesi gerektiği ve incelemede kullanılacak yöntemlerin belirlendiği bir çalışma süreci benimsenmiştir. Bu bağlamda tezde belirlenen “*ikonik bina tasarım kriterleri*” kullanılarak, seçilen erk simgesi olan bina örneklerinin “*ikonik bina*” tanımına uygunluğu tespit etmeye çalışılmıştır. Ayrıca tezin konusu ile doğrudan ilişkili örneklerin seçilmesi için bazı seçim kriterleri ve araştırmanın sınırlılıkları belirlenmiştir.

B. Örnek Binaların Seçiminde Esas Alınan Kriterler

Antik dönemlerden itibaren erk sahiplerinin istek ve beğenisi üzerine inşa edilen simgesel binalar, sahip oldukları mekânsal temsiliyetlerinin yanı sıra yapılı çevrenin oluşumuna doğrudan etki etmiştir. Bu durum simgesel yapılar ile erk arasında bir bağ olduğunu desteklemektedir. Gelişen teknoloji ve değişen toplumsal yaşam, ikonik binaların biçimlenmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür. İkonik binalar özellikle küreselleşme sonrasında ekonomik bir değer haline gelerek, kentlerin kültürel ve ekonomik anlamda gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda tez çalışmasında örnek olarak seçilen ikonik binalar;

- Erk etkisi ile yapılmış olmaları,
- Yarışma projeleri sonucunda elde edilen mimarlık ürünü olmaları,
- Tanınmış mimarların tasarımları olmaları,
- 20. yy. ve sonrasında inşa edilmiş olmaları,
- Farklı ülkelerde yapılmış olmaları,

- Buldukları kentin / ülkenin simgesi haline gelmiş olmaları, gibi kriterler kapsamında belirlenmiştir.

C. Örnek Binaların İncelenmesinde Esas Alınan Kriterler

Seçilen örnek binaların incelenmesi kronolojik bir düzende yapılmıştır. Seçilen örnek binaların yapım yılı, konumu, tasarımcısı, işlev ve üslup bilgileri görsellerle birlikte tablo halinde sunulmuştur. Ardından IV. Bölüm’de belirlenen “*erk etkisi, yaratıcılık, öykü, bağlam, simetri, sadelik, metafor, silüet, malzeme ve mühendislik*” başlıklı on adet tasarım kriterleri seçilen binalar üzerinden analiz edilmiş, ulaşılan bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

D. Araştırmanın Sınırlayıcıları

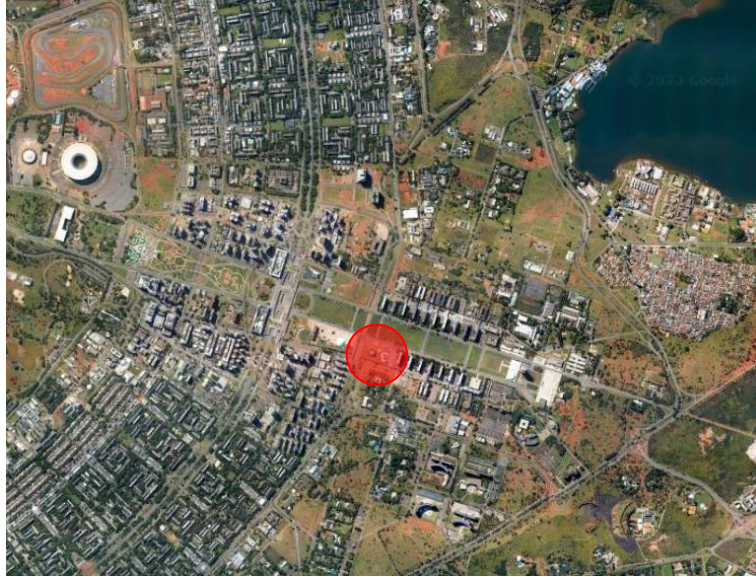
Tez çalışması kapsamında seçilen örnek binalar mimarlık, toplum ve kent üzerinde farklı etkileri olan ve 20 yy. sonrasında erk etkisi ile yapılmış ikonik binalardır. Yurt dışından örnek olarak seçilen ikonik binalar zaman, maliyet v.b. nedenlerden dolayı yerinde görülememiştir. Örnek binalar teorik bilgiler, görseller, videolar, mimari plan ve kesitler ölçeğinde incelenerek, çalışma kapsamında belirlenen “*tasarım kriterleri*” üzerinden analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

E. Çalışma Kapsamında İncelenen Örnekler

1. Nossa Senhora Aparecida Brasilia Metropolitan Katedrali: *Brasilia/*

Brezilya

Brezilya Cumhurbaşkanı Juscelino Kubitschek ülkede daha önce çeşitli görevlerde bulunan etkin siyasetçilerden biridir. Cumhurbaşkanlığı görevine geldiğinde ülkenin başkentini değiştirmiş, yeni başkent olarak Brasilia kentini seçmiştir. İnşa edilecek olan yeni başkent için kent planlaması ve bu kapsamda tasarlanacak olan pek çok idari, kültürel ve dini yapılar için mimar Oscar Niemeyer'i görevlendirmiştir. Başkent Brasilia, Niemeyer tarafından düzenlenen bir yarışma sonucunda seçilen şehir planı Lúcio Costa'nın kent planı üzerine tasarlanmıştır. Brasilia Katedrali de yeni kurulan başkentte inşa edilen ilk anıtsal bina ve Brezilya mimarisi açısından da bir dönüm noktası olmuştur (Arquiteturaviva.com, 2007).

Şekil 32 Brasilia Katedrali'nin Kentteki Konumu [URL-47]

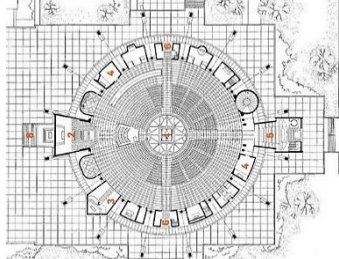
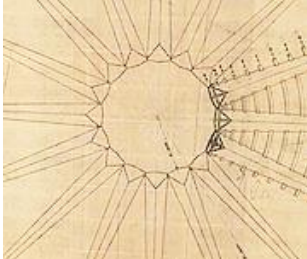
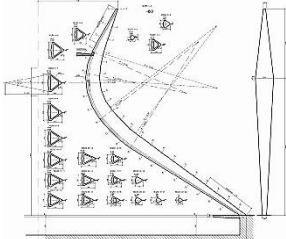
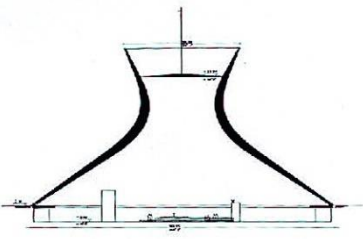
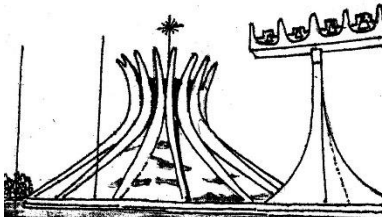

Kentle İlişkisi: Lúcio Costa tarafından tasarlanan yeni başkent planı “uçak” biçimindedir. Kentin ana arterleri “*Otoyol*” ve “*Anıtsal*” olmak üzere iki eksen üzerinde konumlandırılmış, Brasilia Katedrali de anıtsal eksen boyunca sıralanan idari ve kültürel binalarla birlikte yer almaktadır (Şekil 32). Anıtsal eksenin alt kısmında Brezilya Cumhuriyeti'ni temsil eden Cumhurbaşkanlığı Ofis Binası, Brezilya Ulusal Kongre Binası ve Federal Yüksek Mahkeme Binası olmak üzere üç idari yapı, geniş kamusal bir alan etrafında toplanmıştır. “*Üç Erk Meydanı*” olarak adlandırılan bu meydan demokrasiyi oluşturan üç erki (yasama, yürütme, yargı) temsil etmektedir (Porto, 2013: 1093-1094). Dini yapı olan Brasilia Katedrali ise anıtsal eksen üzerinde

fakat bu meydana farklı bir meydana inşa edilerek seküler devlet anlayışına dikkat çekilmiştir (doc.brazilia.jor.br, 2020).

Mimari Özellikleri: Bina dairesel bir plan şemasına sahiptir. Zemin kaidesi 60 m çapındadır ve 16 betonarme eğrisel payanda ile çevrelenmiştir. Toplamda 40 m yüksekliğinde 4.000 kişilik kapasiteye sahip bina üç bağımsız mekândan (nef, çan kulesi, vaftizhane) oluşmaktadır. Her bir kütlelerin birbiri ile olan ilişkisi ve dizilimi asimetrik bir organizasyon oluşturarak dinamik etki yaratmaktadır (Borges, 2014: 41). Bina, inşa edildiğinden itibaren iki defa onarım görmüş (1987 ve 2000 yıllarında) bu çalışmalar sırasında yalnızca estetik açılardan müdahaleler olmuştur. 1987 yılındaki onarım sırasından binanın brüt beton görünümü değiştirilmiş ve beyaza boyanmıştır (Porto, 2013: 1093).

Mekânsal Kurgu: Katedral, tanımlı üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar iç ve dış mekânlar ile her iki mekânı da birbirine bağlayan rampa kısmıdır. Bu mekânlar ve aralarındaki geçişlerin tasarımlarında bir hiyerarşi yaratılmıştır. Katedrali çevreleyen geniş alan (dış mekân) bina kütlelerinin anıtsallığına vurgu yapmaktadır. Katedralin zemin kaidesi toprak kotundan 3 m aşağıda olduğundan iç ve dış mekân arasındaki geçiş bir rampa ile sağlanmaktadır. İnsanlar rampadan içeriye girerken karanlık bir tünelden geçmektedirler. İç mekâna girdiklerinde aydınlık ve ferah bir alanla karşılaşmaktadırlar. Böylelikle iç mekân hacimsel olarak daha büyük algılanmaktadır. Tasarımcı, yarattığı kontrast ile ziyaretçilerinin iç mekânı daha ihtişamlı algılamasını sağlamaktadır (Borges, 2014: 44).

Çizelge 7 Brasilia Katedrali İşlev Şeması
 Konumu [URL-47], Görsel [URL-49], Kat Planları-Cepheleler [URL-50], Kesitler
 (Porto, 2013: 1098), [URL-51], İç Mekân (sol, orta) [URL-52], (sağ) [URL-53]

NOSSA SENHORA APARECIDA BRASILIA METROPOLİTAN KATEDRALİ	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 1958-1970		
BULUNDUĞU YER: Brasilia / BREZİLYA		
TASARIMCI: Oscar Niemeyer, Joaquim Cardozo		
İŞLEV: Dini Yapı		
ÜSLUP: Modern / Brütalist		
KAT PLANLARI		
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

Nossa Senhora Aparecida Brasilia Metropolitan Katedrali'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, dönemin Brezilya Cumhurbaşkanı olan Juscelino Kubitschek tarafından yeni kurulacak olan başkent Brasilia'nın hem dini merkezini hem de anıtsal dini mekânını oluşturmak amacıyla inşa edilmiştir.

Yaratıcılık: Modern mimarlığın öncülerinden olan Oscar Niemeyer, katı geometrik biçimler yerine serbest biçimleri tasarımlarında tercih etmiştir. Uzun meslek yaşamının her döneminde, kalıpla istediği biçimleri oluşturabilmesinden dolayı betonarme malzemeyi kullanmıştır. Gerek beton kullanımı gerekse de heykelsi biçimlerinden dolayı “*anıtsal mimarinin heykeltraşı*” olarak nitelendirilmektedir (Porto, 2013).

Öykü: Brasilia kenti, Brezilya Cumhurbaşkanı Juscelino Kubitschek zamanında yeni başkent olarak ilan edilmiş ve başlatılan imar hareketleri ile yeni modern bir kent haline getirilmiştir. Brasilia Katedrali de kurulan yeni başkentten kentsel tasarımı kapsamında inşa edilen dini yapılardan biridir.

Bağlam: Bina, yeni başkentte oluşturulan ve kamusal açık alan olan “*Üç Erk Meydanı*”nın dışında, özerk bir meydana inşa edilmiştir. Katedralin anıtsal eksen ve idari merkezin dışında yer alması devlet ve din arasındaki ayrımı (laikliği) simgelemektedir (doc.brazilia.jor.br, 2020). Bina yeni başkentten kent planlamasının bir parçası olarak inşa edildiğinden tasarım anlayışı bakımından çevresindeki binalarla uyumludur.

Simetri: Binanın kütlesi 30 m yüksekliğindeki 16 adet betonarme payandanın dairesel bir kaide etrafında sıralanması ile oluşmaktadır. Binanın hiperbolik yüzeylerden oluşan cephe kurgusunda betonarme payandalar ve cam levhalar arasında simetrik tekrar görülmektedir.

Sadelik: Binanın tüm tasarımını oluşturan betonarme payandalar hiperbolik bir geometriye sahiptir. Betonarme yapı elemanları kütlede dinamik bir etki yaratmasına rağmen yalın tasarımları ve simetrik tekrarları binanın sade bir özellik göstermesini sağlamaktadır.

Metafor: Binanın biçimlenişi gökyüzüne/Tanrı'ya uzanan (dua eden) ellere, kıvrımlı sütunlar ise sonsuzluğa işaret etmektedir. Dairesellik ve düzgün geometri ile ilahi saflık sembolize edilmiştir (Porto, 2013: 1095). Bu metaforların yanı sıra binanın

üst kısmı için toplum tarafından “Hz. İsa’nın çarmıhta başında bulunan dikenli taç” benzetmesi de yapılmaktadır.

Silüet: Kentin ana aksının yanında yer alan bina, çevresindeki yapılarla boyutsal ve yapısal olarak uyumludur. Anıtsal ve heykelsi biçimlenişi nedeniyle kent dokusunda kolaylıkla ayırt edilebilen yapılardan biridir.

Malzeme: Binada beton ve cam malzeme gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. Cam yüzeyler çift katmanlıdır. Dış mekânda temperli ve şeffaf cam bulunmaktadır. 1987 yılındaki onarım çalışmaları ile de iç mekâna Marianne Peretti tasarımı olan mavi-yeşil renkli vitraylar eklenmiştir (Porto, 2013: 1099).

Mühendislik: “Modern” tasarım anlayışına sahip binanın hiperbolik betonarme payandaları hem cephe hem de çatı elemanı görevi görürken, aynı zamanda binaya heykelsi bir biçim kazandırmaktadır. Binanın etrafını saran 40 cm derinliğindeki yansımaya havuzu binanın serin ve nemli kalmasına yardımcı olmaktadır. Bu havuz ile birlikte betonarme sütunların tabanları gizlenmiş ve yapının sudan yükselen bir etki yaratması sağlanmıştır.

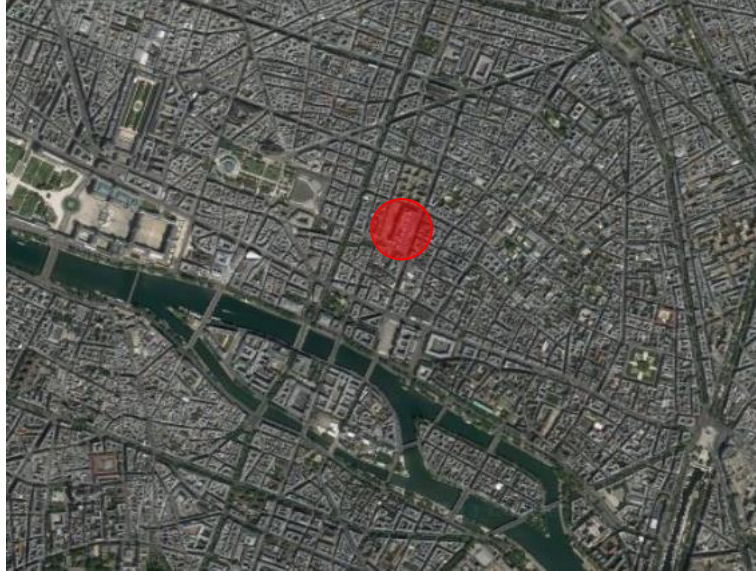
Çizelge 8 Brasilia Katedrali'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
 Erk Etkisi/Yaratıcılık [URL-54], Öykü/Bağlam [URL-55],
 Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet [URL-56], Malzeme/Mühendislik [URL-57]

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Brezilya cumhurbaşkanı tarafından ülkenin kurulan yeni başkenti için sembol olacak yeni bir dini merkez inşa edilmek istenmiştir.		✓		
Yaratıcılık	Yapı sadece eğrisel 16 betonarme sütun ile hem işlevsel hem de estetik bir görünüm kazanmıştır.		✓		
Öykü	Yeni başkentin kentsel tasarımı kapsamında inşa edilen simgesel binalardan biridir.			✓	
Bağlam	Bina boyut ve görünüm olarak bulunduğu bölgedeki diğer yapılarla uyumludur.		✓		
Simetri	Dairesel bina biçimi simetriktr.		✓		
Sadelik	Biçimsel ve kurgusal olarak sade bir tasarım anlayışına sahiptir.			✓	
Metafor	Binanın biçimi Hz. İsa'nın dikenli tacı, gökyüzüne uzanan dua eden eller gibi metaforlara dayandırılmaktadır.		✓		
Silüet	30 m yüksekliğindeki bina anıtsal aks üzerindeki diğer binalarla birlikte kentte görünür durumdadır.			✓	
Malzeme	Binada beton ve cam malzemeler bir arada kullanılmıştır. İç mekâna renkli cam vitraylar eklenerek görsel etki yaratmıştır.		✓		
Mühendislik	Binanın yapısal biçimini oluşturan betonarme payandalar hiperbolik biçimi ile geniş iç mekân açıklığının kirişsiz bir şekilde geçilmesini sağlamaktadır.		✓		

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

2. Georges Pompidou Ulusal Sanat ve Kültür Merkezi: Paris/Fransa

Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou etkin bir siyasetçi ve aynı zamanda modern sanatlara ilgi duyan bir devlet adamıdır. Cumhurbaşkanlığı görevi boyunca Paris'in çağdaşlaştırılmasına yönelik pek çok çalışmalarda bulunmuştur. Bu kapsamda "Beaubourg" mahallesinde daha önce başlatılan kentsel yenileme projesi ile Paris'in merkezi yerinde insanların sosyalleşebileceği, sürekli canlı ve yaşayan bir kültürel bir mekân yaratılmak istenmiştir. Böylelikle kentin görünürlüğünü artırarak kente daha fazla turist çekebilecek bir merkez oluşturulacaktır. Aynı zamanda görevde kaldığı dönem (1969-1974) simgesel olarak temsil edecektir. Pompidou Kültür Merkezi 1971 yılında Fransa Kültür Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu bir yarışma sonucunda tasarlanmıştır. 49 farklı ülkeden 681 mimarın katıldığı yarışmayı Renzo Piano ve Richard Rogers tarafından oluşturulan ekip kazanmıştır (Sirel ve Sirel, 2021).

Şekil 33 Pompidou Kültür Merkezi'nin Kentteki Konumu [URL-58]

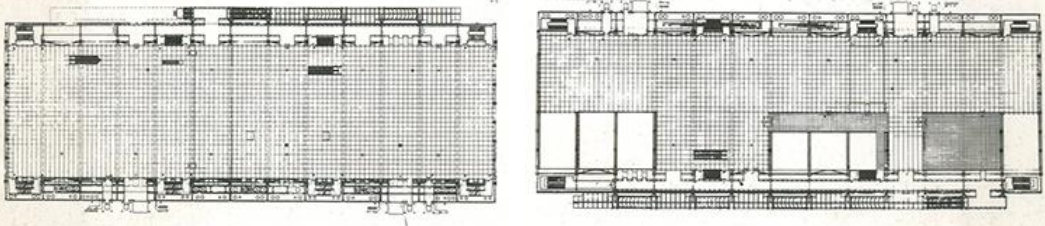
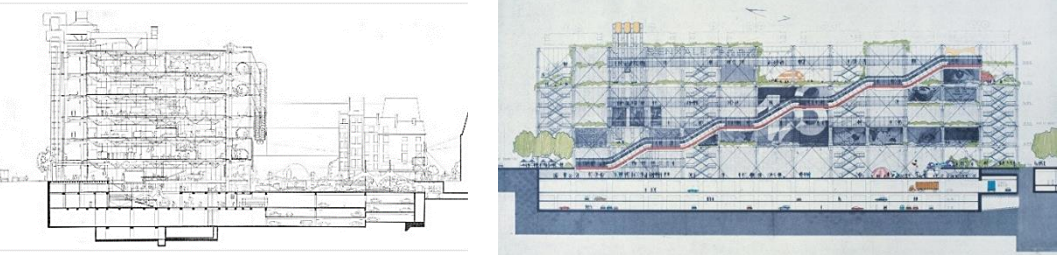
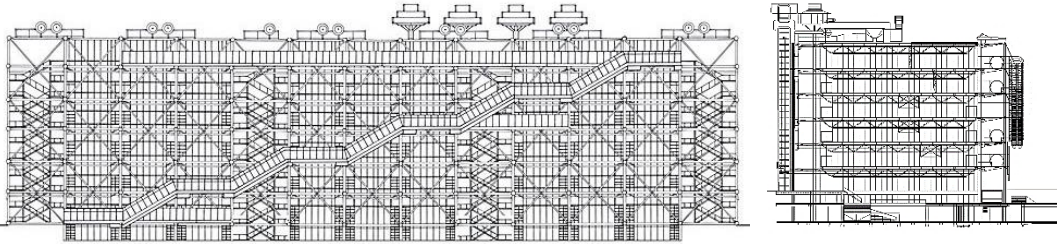

Kentle İlişkisi: Pompidou Kültür Merkezi Paris'in merkezinde yer alan ve tarihi bir bölge olan "Beaubourg" mahallesinde yer almaktadır (Şekil 33). 1960'lardan itibaren otopark alanı olarak kullanılan arsaya, "Beaubourg Projesi" kapsamında öncelikle kütüphane binası yapılması kararlaştırılmıştır. Ardından değişen Fransa Cumhurbaşkanı bu projenin daha kapsamlı bir hale getirilerek kütüphane ile modern sanatlar için merkez olarak tasarlanmasını istemiştir. Pompidou Kültür Merkezi bulunduğu yerin tarihi bir bölge olması ve sıkışık bir kent dokusu içinde kalması sebebiyle proje kapsamında kamusal bir alan yaratılmıştır. Böylelikle yaratılan

kamusal alan ve bina birlikteliği ile kullanıcıların kültür-sanat etkinliklerine erişimi kolaylaştırılmıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 156-158).

Mimari Özellikleri: Bina dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. 42 m yüksekliğindeki bina zemin katla beraber altı kattan oluşmaktadır. Her bir katı farklı işlevlerde kullanılmakta olup son katında ise kente hâkim seyir terası mevcuttur. Binada cam, çelik ve beton gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. Çoğunlukla çelik malzemedен oluşan strüktürü, düşey sirkülasyon elemanları ile binanın dışına taşınarak iç mekânda esneklik ve ferahlık sağlanmıştır. Böylelikle farklı türdeki etkinlikler için alternatif ve büyük hacimler yaratılmıştır. Kültür merkezinin en dikkat çekici özelliklerinden bir tanesi de ana sirkülasyon ve tesisat sistemlerinin dış cepheye alınıp, görünür bir biçimde bırakılmasıdır. Tesisat elemanları her biri farklı renklerle ifade edilerek cephede görsellik yaratılarak binanın endüstriyel bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Tarihi bir bölgede yer alan bina yapıldığı dönemde endüstriyel görünümü nedeniyle pek çok eleştiri almış olsa da günümüzde özellikle bu görünümü ile popüler olmuştur. High-tech mimarisi ile kendisinden sonra inşa edilen binalar için ilham kaynağı olmuştur (Sirel ve Sirel, 2021: 161,166,167).

Mekânsal Kurgu: Bina içinde sanat müzesi, sergi, sinema ve tiyatro salonları, müzik araştırma merkezi ve kütüphanesi ile çok işlevli bir kültür merkezidir. Tasarımcılar kültürün ve dolayısıyla bu işlevdeki binaların toplumsal yaşamdan kopuk olmaması gerektiği düşüncesindedir. Bu bağlamda proje alanının büyük bir kısmı kentsel-kamusal alan (Pompidou Meydanı) olarak düzenlenmiştir. Zemin katı meydanla ilişkili olup, meydanın devamı niteliğindedir. Bu katta bilet gişeleri, sinema ve geçici sergi alanları bulunmaktadır. Ara katlar tasarım merkezi ve ofis mekânlarına ayrılmış olup, dördüncü katta kütüphane, beşinci kat ise kalıcı/geçici sergileme alanları ile müze olarak tasarlanmıştır (Sirel ve Sirel, 2021: 157-158).

Çizelge 9 Pompidou Kültür Merkezi İşlev Şeması
Konum [URL-58], Görsel, İç Mekân [URL-59], Kat Planları [URL-60], Kesitler
[URL-61], Cepheleler [URL-62]

GEORGES POMPIDOU ULUSAL SANAT VE KÜLTÜR MERKEZİ	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 1971-1977		
BULUNDUĞU YER: Paris / FRANSA		
TASARIMCI: Renzo Piano, Richard Rogers + (Ove Arup)		
İŞLEV: Kültür Yapısı		
ÜSLUP: High-Tech / Çağdaş	KAT PLANLARI	
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

Georges Pompidou Ulusal Sanat ve Kültür Merkezi'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı olan Georges Pompidou tarafından Paris'in köhneleşmiş bir bölgesini geliştirmek, bölgeyi sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda geliştirerek daha fazla turist çekebilmek amacıyla inşa edilmiştir. Ayrıca Georges Pompidou tarafından görevde bulunduğu dönemin (1969-1974) simgesel bir bina ile hatırlanması istenilmektedir.

Yaratıcılık: Henüz uluslararası tanınılıkları olmayan iki mimar Renzo Piano ve Richard Rogers, kazandıkları bu yarışma ile “*sanata demokratik bir şekilde ulaşılabileceğini*” iddia ederek cesur bir tasarım ortaya koymuşlardır. Farklı tasarım anlayışları, cesur çizgileri, high-tech ve brütalist üslupları Pompidou Kültür Merkezi'nde bir arada kullanmaları yarışmayı kazanmalarını sağlamıştır.

Öykü: Beaubourg mahallesi Paris eski valisi Georges Haussman zamanında başlatılan kentsel dönüşüm hareketlerinden etkilenen köhneleşmiş bir bölgedir. Pompidou Kültür Merkezi de kent merkezinde bulunan bu bölgenin gelişimi için hazırlanan kültürel projeler kapsamında inşa edilmiştir.

Bağlam: Bina, Paris'in 4. Bölgesinde yer alan tarihi Beaubourg mahallesine inşa edilmiştir. Çağdaş tasarım anlayışı ve renkli cephesi ile çevresindeki binalarla uyumsuzdur. Ancak binanın bir devamı olarak tasarlanan Pompidou Meydanı, kamusal bir alan yaratarak insanların çeşitli aktivitelerle bu kentsel alanı devamlı kullanmasına olanak sağlamıştır. Pompidou Meydanı zamanla bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden kalkınmasına yardımcı olarak çekim ve cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır.

Simetri: Binanın dikdörtgen kütleli simetrik yapısal elemanlarla desteklenmiş olsa da meydana bakan cephesinde bulunan zigzag merdiven binanın asimetric kurgusunu oluşturmaktadır. Binanın her cephesinde farklı kompozisyonlar gözlemlenmektedir.

Sadelik: Binanın dış kabuğunda bulunan renkli tesisat elemanları, çelik strüktür ve devasa yürüyen merdiven kütlede dinamik bir etki yaratmasına rağmen bina basit bir geometrik biçime (dikdörtgen) sahip olup yapısal ve işlevsel olarak da sade bir özellik göstermektedir.

Metafor: Binanın biçimlenişi sıra dışı veya karmaşık değildir. Binanın görünüşü alışılmışın dışında bir tasarım anlayışına sahiptir. Archigram hareketinden

etkilenilerek taşıyıcı sistem binanın dışına taşınmıştır. Bu da biçimlenişinden ziyade görünümünden kaynaklı toplumsal belleklerde yer edinmesini sağlamaktadır.

Silüet: Tarihi Beaubourg bölgesinde yer alan bina, çevresindeki yapılarla hem boyutsal hem de yapısal anlamda zıtlık yaratarak odak noktası haline gelmiştir. Bölgedeki imara bağlı yapı yüksekliğini aşan bir yüksekliğe sahip olmasıyla da kent silüetinde çarpıcı ve yoğun bir etki bırakmakta ve görünür olmaktadır.

Malzeme: Binada çelik, beton ve cam malzeme gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. Dış kabuktaki renkli tesisat donatılarını açıkta bırakan yapısı da estetik bir görsellik sunmaktadır.

Mühendislik: “*High-tech*” (yüksek teknoloji) tasarım anlayışına sahip binanın sirkülasyon ve tesisat elemanları dış kabuğa taşınmıştır. Böylece iç mekânda serbestlik ve esneklik kazanılmıştır. Cephede bulunan ve her biri farklı renkte boyanan tesisat elemanları ise işlevselliklerinin yanı sıra estetik bir anlayışla kütlenin bir parçası olmaktadır.

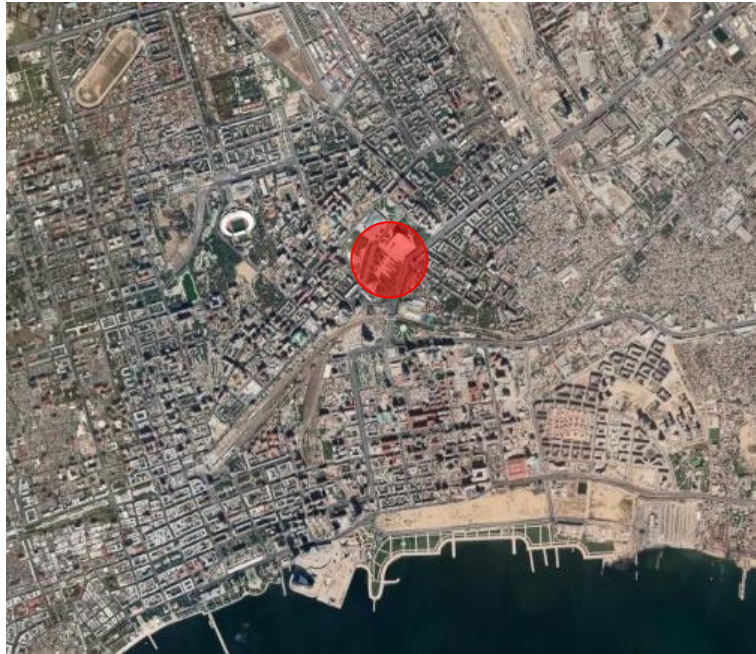
Çizelge 10 Pompidou Kültür Merkezi'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
 Erk Etkisi/Yaratıcılık [URL-62], Öykü/Bağlam [URL-63],
 Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet [URL-59], Malzeme/Mühendislik [URL-64]

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Georges Pompidou Paris'in merkezinde adını ve dönemini sonraki nesillere aktaracak kültürel bir cazibe noktası yaratmak istemiştir.		✓		
Yaratıcılık	Genç iki mimar, binanın statik, mekanik elemanlarını dış kabuğa taşıyıp mimari öğeler ile hem işlevsel hem de estetik elemanlara dönüştürmüştür.		✓		
Öykü	Uzun yıllar boş olan alanın kültür-sanat etkinlikleri için kullanılacak bir bina ile işlevsel hale gelmesi istenmiştir.		✓		
Bağlam	Çağdaş tasarım anlayışı ile bulunduğu bölgedeki diğer binalarla uyumlu değildir.			✓	
Simetri	Meydana bakan cephede bulunan zigzag merdiven binanın simetrisini bozmaktadır.			✓	
Sadelik	Bina basit bir kutu biçimindedir. Plan kurgusu ve strüktürü de karmaşık değildir.			✓	
Metafor	Binanın biçimlenişinde metafor bulunmamaktadır.			✓	
Silüet	Zemin altında 3, üstünde 7 katı bulunan bina toplamda 42 m yükseklikte olup, bulunduğu kentte görünür durumdadır.		✓		
Malzeme	Binada çelik, beton ve cam malzemeler bir arada kullanılmıştır.		✓		
Mühendislik	Devasa strüktür elemanları iç mekânda destek noktası istemeden geniş açıklıkları geçebilmekte ve kat planları farklı aktiviteler için kolaylıkla düzenlenmektedir.		✓		

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

3. Haydar Aliyev Kültür Merkezi: Bakü / Azerbaycan

Haydar Aliyev, Azerbaycan siyaseti üzerinde etkisi henüz Sovyetler Birliği döneminde başlamış, güçlü bir siyasetçidir. Yıllar içinde kendine özgü yönetim anlayışıyla siyasi kariyerini güçlendirmiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin üçüncü cumhurbaşkanı olmuştur. lke çapında adını taşıyan pek çok anıt, bina, cadde bulunmaktadır (Eurasianet, 2003). Bu kapsamda Azerbaycan'ın ulusal simgesi olacak bir kültür merkezi projesi yapılmasına halefi aynı zamanda oğlu olan İlham Aliyev tarafından karar verilmiştir. Haydar Aliyev Kültür Merkezi 2007 yılında Azerbaycan devletinin düzenlemiş olduğu bir yarışma sonucunda tasarlanmıştır. Yarışmayı Zaha Hadid, Patrick Schumacher ve Saffet Kaya Bekiroğlu tarafından oluşturulan ekip kazanmıştır (zkl, 2021).

şekil 34 Haydar Aliyev Kültür Merkezi'nin Kentteki Konumu [URL-66]

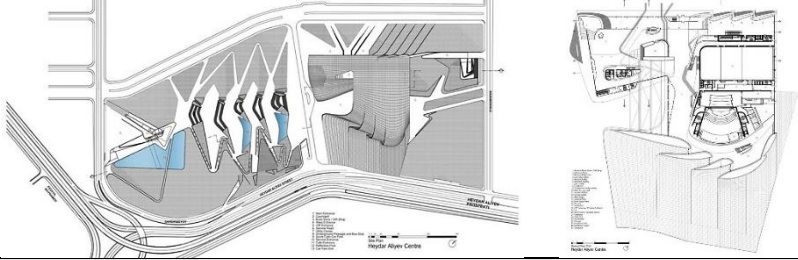
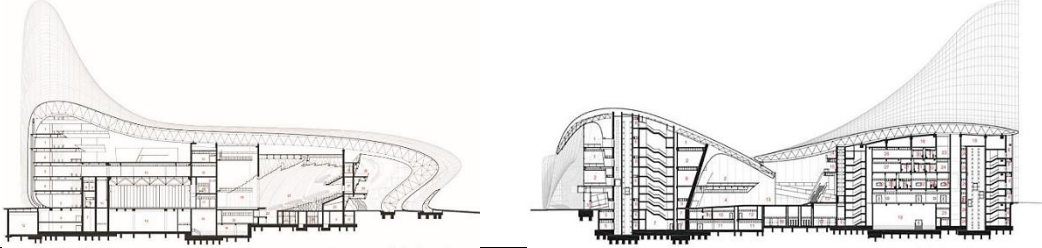
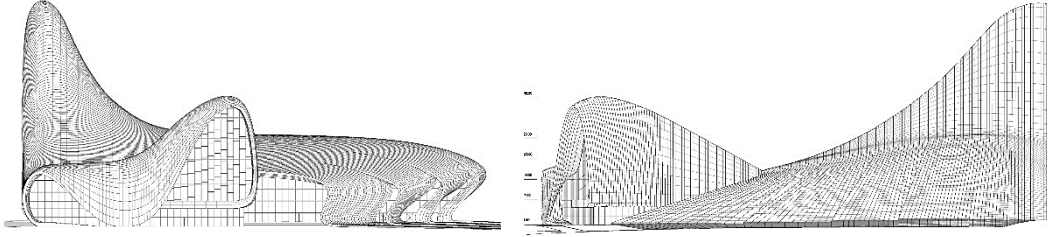

Kentle İlişkisi: Tarihi bir kent olan Bakü'nn kent merkezi 19.- 20. yy.'lar arasında iki farklı mimari üslubun (milli ve Batı mimarisi) etkisi ile şekillenmiştir. 1920-90 yılları arasında kent kimliğinde Sovyet mimarisinin etkisi görülmektedir. 1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra ülkede yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel değişim kent dokusuna da yansımış ve değişmesine neden olmuştur. Bakü'nn modern bir kent kimliği kazanabilmesi amacıyla yapılan çalışmalarda kentte önemli bulvarlar, kamusal alanlar ve cazibe noktaları oluşturulmuştur. Haydar Aliyev Kültür Merkezi de bu projeler kapsamında, kentin önemli arterlerinden biri üzerinde inşa edilmiştir (şekil 34). Eski bir yerleşim

alanına inşa edilen bina, çevresindeki binalardan yapısal özellikleriyle ayrılmaktadır (Canbakal Ataoğlu, 2017: 33-35).

Mimari Özellikleri: Bina serbest geometride bir plan şemasına sahiptir. Bina kütlesi, betonarme ve uzay kafes olmak üzere iki ana kısımdan meydana gelmektedir. Binanın kütlesi dalgalanma, kıvrılma ve bükülme gibi hareketlerle biçimlenmektedir. Bu cephe hareketleri uzay kafes sistemle çerçevelenmiş ve cam elyafla güçlendirilmiş beton ve cam panellerle kaplanmıştır. Binanın kendine özgü yüzey geometrisiyle birlikte iç mekânda da bu akışkanlığın sağlanması, kolonsuz geçilen geniş iç mekânlar tasarlanmasını sağlamıştır (Zaha-hadid.com, 2023). Uzay kafes sistemin yaratmış olduğu boşluklara elektrik, sıhhi, havalandırma ve klima tesisatları yerleştirilmiştir. Yer altında dört otopark katı ve yer üstünde zemin katıyla birlikte dokuz katı bulunmaktadır. Cephenin en yüksek noktası 74 m yüksekliktedir. Binanın iç ve dış mekân arasındaki sürekli ilişki yalnızca kabuk-kütle değil, topoğrafyaya uygun ve verimli alan kullanımı ile binanın peyzajla bütünleşmesini sağlamıştır (Özkuş, 2021: 25-26).

Mekânsal Kurgu: Kültür Merkezi'nin ana kütlesi müze kısmı, sergi salonları ve oditoryum alanı olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Müze kısmı üç katlı olup, adını aldığı Haydar Aliyev'in hayatı ve çalışmaları ile ülke tarihine ait bilgiler burada sunulmaktadır. Sergi salonlarının bulunduğu kısım, ofis mekânları ve kafeterya bölümü ile dokuz kattan oluşmaktadır. Dört kattan oluşan Oditoryum bölümü ise iki çok işlevli konferans salonu, toplantı odaları ve medya merkezini kapsamaktadır (Heydaraliyevcenter.az, 2023). Bina ile ilişkili oluşturulan peyzaj ve kamusal alan, ilerleyen zaman içinde kentteki kültürel etkinliklerin düzenlenebileceği büyük bir mekân oluşturması amacıyla tasarlanmıştır (Zaha-hadid.com, 2023).

Çizelge 11 Haydar Aliyev Kültür Merkezi İşlev Şeması
Konum [URL-66], Görsel, Kat Planları, Kesitler [URL-67], Cepheleler [URL-69], İç
Mekân [URL-70]

HAYDAR ALİYEV KÜLTÜR MERKEZİ	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 2007-2012		
BULUNDUĞU YER: Bakü / AZERBAIJAN		
TASARIMCI: Zaha Hadid, Patrik Schumacher, Saffet Kaya Bekiroğlu + (DiA Holding)		
İŞLEV: Kültür Yapısı		
ÜSLUP: Dekonstrüktif / Fütürizm		
KAT PLANLARI		
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

Haydar Aliyev Kültür Merkezi'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı olan İlham Aliyev tarafından Bakü kentinde hâkim olan anıtsal Sovyet mimarisinden modern bir simge yapıyla uzaklaşıp, kent imajı oluşturmak amacıyla inşa edilmiştir. Kentin ve özellikle ülkenin tanınırlığını arttırmak ve modern bir imaj yaratmak adına Bakü'de inşa edilen birçok binadan biridir.

Yaratıcılık: Doğadan ilham alarak ürettiği kavisli yapılarıyla adından söz ettiren mimar, farklı coğrafyalarda pek çok yapı tasarlamıştır. Haydar Aliyev Kültür Merkezi'ni tasarlama görevini almadan daha öncesinde Zaha Hadid, geliştirdiği tasarım anlayışı ve kendi vizyonu sayesinde uluslararası tanınırlık elde etmiştir.

Öykü: 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ile başlayan ülkedeki yapılanma politikaları gereği, başkent Bakü hızlı bir yenilenme sürecine girmiştir. Sanayi ve kültür merkezi konumuna gelen kent, eski Sovyet döneminden kalan kent kimliğinden uzaklaşarak modern bir kimlikle tanınırlığı arttırılmak istenmektedir. Modern bir kent kimliği ve kentsel imaj geliştirmek için kent genelinde birçok simgesel bina inşa edilmiştir. Haydar Aliyev Kültür Merkezi de bu kapsamda inşa edilen ikonik binalardan biridir.

Bağlam: Bina, Bakü'nün ana akslarından biri olan Haydar Aliyev Bulvarı üzerinde Nerimanov bölgesinde inşa edilmiştir. Çağdaş tasarım anlayışı ve akışkan biçimi ile çevresindeki binalarla uyumsuzdur. Sonraki yıllarda yakın çevresine inşa edilen kongre merkezi ile bölgenin sosyo-kültürel yapısının değişmesine yardımcı olmuş ve ülkenin kültür-sanat noktası olmasını sağlamıştır.

Simetri: Bina kütleli amorf yapıdadır. Biçimsel ve mekânsal olarak asimetrik özellik göstermektedir. Binanın her cephesinde farklı kıvrılma, dalgalanma hareketleri gözlenmektedir.

Sadelik: Binanın tüm tasarımını oluşturan akışkan mimari, dış kabuğun hiperbolik parabol, paraboloid, düzlem ve tonozlardan oluşan karmaşık bir geometrik kurguya sahip olmasına neden olmaktadır.

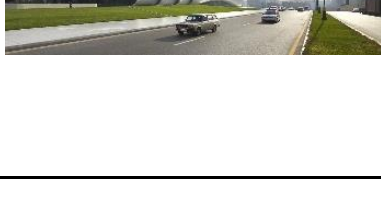

Metafor: Binanın biçimlenişi sıra dışı ve karmaşıktır. Binanın görünüşü alışılmadık dışında bir tasarım anlayışına sahiptir. Dalgalı ve kıvrımlı biçimi Hazar Denizi'nin yükselişi, Aliyev'in doğduğu yerdeki bir dağ, köpekbalığı, Azeri halkının uyanışı vb. pek çok metafora dayanmaktadır.

Silüet: Bakü'nün ana akslarından biri olan Haydar Aliyev Bulvarı üzerinde yer alan bina, çevresindeki yapılardan biçimsel ve yapısal olarak farklılaşmaktadır. Diğer binalardan çok yüksek olmamasına rağmen akışkan biçimi ve modern görünümüyle kent dokusunda kolaylıkla ayırt edilebilmektedir.

Malzeme: Bina cam elyaf güçlendirilmiş beton, uzay kafes sistemi ve camın birleşiminden oluşan modern bir binadır. Karmaşık geometriye sahip dış yüzeyler cam elyaf takviyeli polyster panellerle kaplanmıştır. Beyaz panel kaplama ve akışkan mimari binada heykelsi bir biçim algısı yaratmaktadır.

Mühendislik: “*Dekonstrüktiv*” tasarım anlayışına sahip binanın çok eğrilikli dış kabuğu hem kütlenin konstrüksiyonunu oluşturup hem de iç mekânda bölücü eleman görevi görmektedir. Tasarımın bütününe yayılan dalga ve kıvrım hareketleri çok işlevli olmasından dolayı binanın duvar, döşeme, tavan, çatı gibi yapı elemanları iç içe geçmiş durumdadır. Karmaşık geometrisi uzay kafes sistem ile çözülmüş ve böylece iç mekânda strüktüre ihtiyacı azaltmıştır.

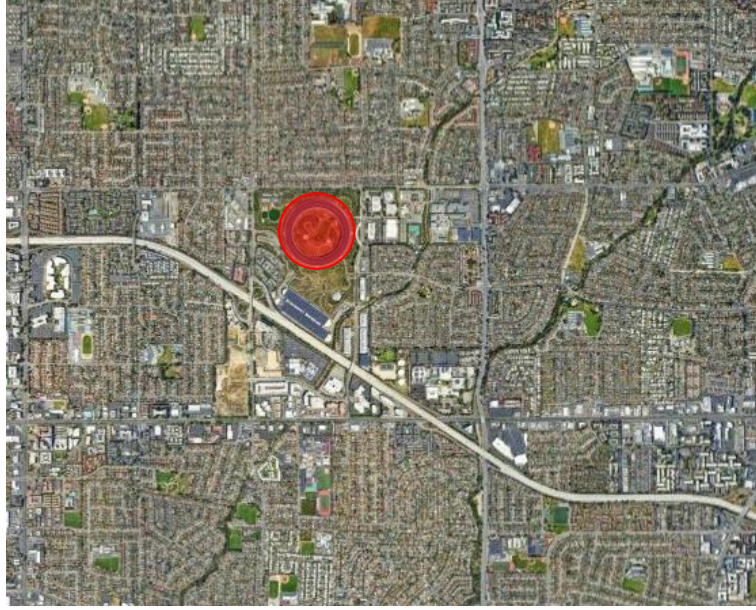
Çizelge 12 H. Aliyev Kültür Merkezi'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
 Erk Etkisi/Yaratıcılık [URL-67], Öykü/Bağlam [URL-71],
 Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet [URL-67], Malzeme/Mühendislik [URL-72]

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Azerbaycan eski cumhurbaşkanının adını yaşatacak, ideolojisini devam ettirecek ve ülkenin yeni sembolü olacak bir bina inşa edilmek istenmiştir.		✓		
Yaratıcılık	Kent ölçeğinden bakıldığında kıvrımlı biçim topoğrafyanın bir devamı gibi düşünülmektedir.		✓		
Öykü	Binanın yapılacağı alandaki mevcut yapılar kamulaştırılmıştır.		✓		
Bağlam	Bina boyut ve görünüm olarak bulunduğu bölgedeki diğer yapılarla uyumlu değildir.				✓
Simetri	Binanın hiçbir noktasında simetriye rastlanmamaktadır.				✓
Sadelik	Bina biçimi dalga ve kıvrımlardan oluşmaktadır.			✓	
Metafor	Binanın biçimi Aliyev'in doğduğu yerdeki dağ, Hazar Denizi'nin dalgaları, Sovyet rejiminden ayrılma, yükselme gibi metaforlara dayandırılmaktadır.		✓		
Silüet	Binanın tepe noktası 74 m yüksekliktedir. Bulduğu bölgedeki binalardan farklılaşan sivri bir özellik göstermemektedir.		✓		
Malzeme	Binada çelik, beton ve cam malzemeler bir arada kullanılmıştır. Dış kabuk farklı ebatlardaki kompozit panellerle kaplanmıştır.		✓		
Mühendislik	Dış kabuğun BIM çizimleri ile oluşturulan çift eğrilikli hiperbolik paraboloid biçimi için uzay kafes ve pnömotik sistemler kullanılmıştır.		✓		

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

4. Apple Park Kampüsü: Cupertino / ABD

Apple Inc., 1976 yılında Steve Jobs ve arkadaşları Steve Wozniak ve Ronald Wayne tarafından kurulan bilgisayar ve yazılım tasarlayan bir şirkettir. Şirket 70'ler ve 80'ler de teknoloji piyasasında önemli bir yer edinmiştir. Jobs, 1985 yılında Apple'dan ayrılmış, 1997 yılında ise şirkete CEO olarak geri dönmüştür. 90'lı yıllarda neredeyse iflas etmek üzere olan şirketin yeniden canlandırılması ve teknoloji devi haline gelmesini büyük ölçüde sağlayan kişi olmuştur. Yenilikçi ve profesyonelliği destekleyen bir yönetim anlayışını nedeniyle ekibi için en iyi çalışma ortamını yaratmak istemektedir. Bu kapsamda Apple Park Kampüsü, sürekli büyüyen ekibe, değişim ve gelişime açık ideal bir çalışma ortamı sağlamak ve Jobs'un şirketin değerlerini "imza niteliğinde" bir proje ile gelecek nesillere bırakmak amacıyla inşa edilmiştir. Uluslararası bir mimar olan Norman Foster ve ekibi daha önce dünya çapında yapmış olduğu birçok başarılı yenilikçi ve sürdürülebilir projeler nedeniyle 2009 yılında Apple Park Kampüsü'nün tasarımı için görevlendirilmiştir (Isaacson, 2011).

Şekil 35 Apple Park Kampüsü'nün Kentteki Konumu [URL-73]

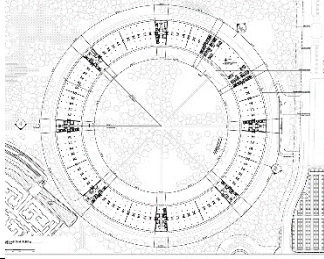
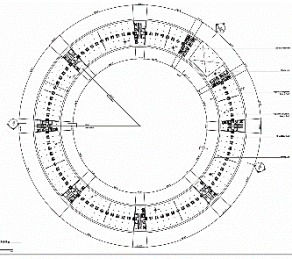
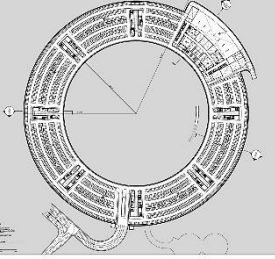
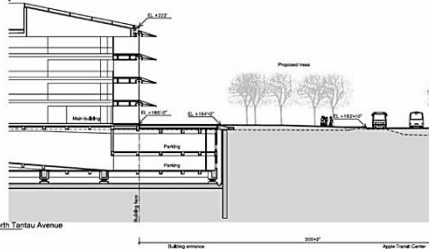
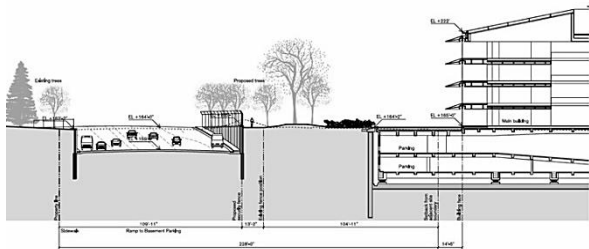
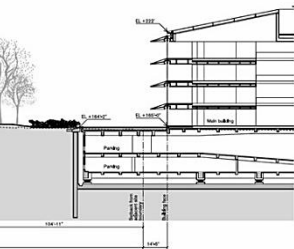
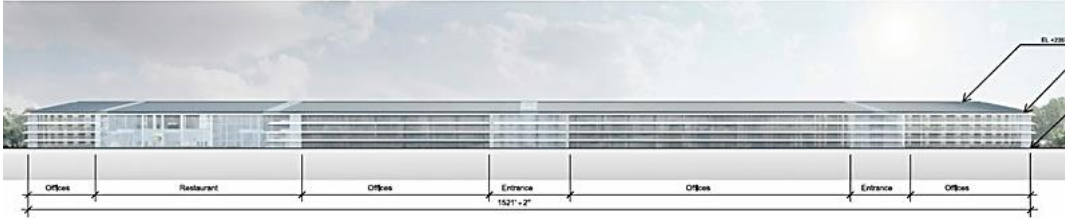

Kentle İlişkisi: Apple Park, şirketin kurulduğu, ana merkezinin bulunduğu ve Steve Jobs'un hayatının geçtiği kent olan Cupertino'da yer almaktadır (Şekil 35). Kampüsün bulunduğu Santa Clara bölgesi sıklıkla yüksek teknoloji ve inovasyon firmaları tarafından tercih edilen ve uluslararası ölçekte "Silikon Vadisi" olarak bilinen bir merkezdir (Wired.com, 2017). Hewlett-Packard (HP) firmasının Cupertino'da bulunan kampüsünü terk etmesi Steve Job'u hareketi geçirmiş, bu arsa

ve çevresindeki arsaları da alarak Apple'ı tıpkı HP gibi kalıcı bir şirket haline getirmek istemiştir. Gençliğinden beri hayranlık duyduğu HP firmasının eski yeri olması ve çocukluğunda bölgeye hâkim meyve bahçelerinin bulunması Jobs için arsanın önemini arttırmıştır. Proje kapsamında 71 hektarlık arsanın %80'i yeşil alan olarak bırakılarak 9000 adet meyve ağacı dikilmiştir. Bu durum gelecekte oluşabilecek iklim krizine karşı Jobs'un aldığı ekolojik bir önlem olarak nitelendirilmektedir (Isaacson, 2011).

Mimari Özellikleri: Bina dairesel bir plan şemasına sahiptir. 461 m çapında halka şeklindeki ana bina, toprak üstünde dört, altında üç kat olmak üzere toplamda yedi kattan oluşmaktadır. Tüm çalışanlarının tek bir çatı altında olacağı ve ihtiyaç duyabilecekleri tüm mekânları bünyesinde barındıran bir “kampüs” olarak tasarlanmıştır. Üst örtüsü 15 m uzunluğunda 4000'den fazla prekast betondan oluşmaktadır. (Fosterandpartners.com, 2018). Ana binanın tüm cephesi kavisli cam ile kaplanmış, iç ve dış mekân arasındaki sınırlar bulanıklaştırılarak “sıkıcı” ofis ortamından uzaklaşmak istenmiştir. Her katta cam yüzeylerden çıkıntı yapan “kanopi” adı verilen cam güneş kırıcılar bulunmaktadır. Kanopiler baca görevi görerek iç mekâna sürekli taze hava girişini sağlamaktadır. Kampüs, ana binanın çatısındaki yaklaşık 75.000 m² güneş panelleri ile ihtiyaç duyulan enerjiyi %100 kendisi üretmektedir (Wired.com, 2017).

Mekânsal Kurgu: Kampüs, ana bina, konferans salonu, sağlık tesisi, AR-GE tesisi ile birlikte alışılmış ofis kampüslerinden çok daha farklıdır. Çalışanlar birbirine ve doğaya açık bir iş yeri olarak düşünülmüştür. Büyük kampüsün içinde alçak katlı akademi binaları boyunca yürünebilir ağaçlı patikaların tasarımı hem iç mekânda hem de dış mekânda olma hissini yansıtması Apple Park'ın “doğa-ofis” tasarımını şekillendirmiştir. Jobs kampüs peyzajının yerli bitki örtüsüne sahip olması ve iklim krizine karşı arazinin hazırlıklı olması adına doğup büyüdüğü yerdeki meyve bahçelerinin ağaçlarını buraya diktirerek ekolojik bir mücadele gerçekleştirmiştir. (Wired.com, 2017).

Çizelge 13 Apple Park Kampüsü İşlev Şeması
 Konum [URL-73], Görsel [URL-75], Kat Planları, Kesitler, Cepheleer [URL-76], İç
 Mekân [URL-77]

APPLE PARK KAMPÜS	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 2013-2018		
BULUNDUĞU YER: Cupertino / Kaliforniya / AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ		
TASARIMCI: Norman Foster + (Ove Arup)		
İŞLEV: Ticari Yapı		
ÜSLUP: Neo-Fütürizm		
KAT PLANLARI		
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

Apple Park Kampüsü'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, şirketin kurucusu ve CEO'su Steve Jobs tarafından şirketin artan çalışan sayısını karşılamak, 12,000 kişiyi tek bir kurumsal kampüs içerisinde toplamak, yoğun çalışma temposunun getirdiği fiziksel ve zihinsel talepleri doğal çevre üzerinden sağlayabilmek amacıyla inşa edilmiştir. Ayrıca Steve Jobs'un tasarım tutkusunun yanı sıra kalıcı bir şirket yaratma ve şirket kültürünü sembol bir bina ile gelecek nesillere aktarma istenilmektedir.

Yaratıcılık: Jobs, başarı ile gerçekleştirdiği Reichstag ve Swiss Re binaları projelerinden dolayı Norman Foster'ı dünyanın en iyi mimarı olarak görmektedir. Bu nedenle yeni genel merkez binasının tasarımı için onu görevlendirmiştir. Norman Foster'ın yenilikçi ve sürdürülebilir tasarım anlayışı binanın sürdürülebilir bir mimari ürün olmasında büyük rol oynamıştır.

Öykü: Cupertino kenti Kaliforniya eyaleti sınırları içinde yer almaktadır. Büyüyen şirket, daha ucuz ve uzak bir yere taşınmaktansa önceden HP firmasının genel merkezinin bulunduğu arsayı satın almıştır. Steve Jobs'un çocukluğu ve gençliğinin geçtiği, ortakları ile tanıştığı ve birlikte Apple'ı kurdukları yer olmasından dolayı Cupertino kenti ile güçlü bağları bulunmaktadır.

Bağlam: Bina, Cupertino kentinin yüksek teknoloji ve inovasyon firmalarının küresel merkezi konumundaki Santa Clara Vadisi'nde (gayri resmi adı Silikon Vadisi) inşa edilmiştir. Çağdaş tasarım anlayışı ve sahip olduğu biçim ile çevresindeki binalarla uyumsuzdur. Yakın çevresinde bulunan pek çok kurumsal kampüsün "sıkıcı" atmosferi, doğa-ofis arasındaki sınırları bulanıklaştırarak, bol yeşil alan kullanımıyla değiştirilmiş, yeni bir kurumsal kampüs ortamı yaratılmıştır.

Simetri: Binanın halka biçimindeki kütlesi simetriktir. Bina cephesini çepe çevre saran güneş kırıcılar (kanopiler), restoran kısmında kesintiye uğramaktadır. Burada bulunan 15 metre yüksekliğinde ve 55 metre genişliğindeki devasa kayar cam kapılar simetriyi kısmen bozmaktadır (Fosterandpartners.com, 2018).

Sadelik: Bina basit bir biçime sahiptir. İç ve dış mekânlarda ağırlıklı olarak cam malzeme kullanımı ve yalın tasarımı binanın hem yapısal hem de işlevsel olarak sade bir özellik göstermesini sağlamaktadır.

Metafor: Bina dairesel biçimdedir. Bina biçimi, tasarımcıları tarafından bir metafora dayandırılmamaktadır, ancak proje için "halka" adlandırması yapılmıştır.

Literatürde ise biçiminden dolayı halkanın yanı sıra “*yüzük, uzay gemisi, donut vb.*” birçok benzetme de yapılmaktadır.

Silüet: Bina çevresindeki yapılarla boyutsal olarak uyumludur. Az katlı oluşu, sahip olduğu geniş arazi ve peyzajında yaratılan yapay engebelerle birlikte arazinin büyük bir kısmının ağaçlarla kaplı olmasından dolayı bina çevresine göre güçlü bir silüet etkisi göstermemektedir.

Malzeme: Binada prekast beton, cam ve karbon fiber gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. Eğrisel cephelerinde, dünyanın en büyük ebatlardaki kavisli cam levhalarına sahip binasıdır.

Mühendislik: “*Sürdürülebilir*” tasarım anlayışına sahip kampüs, elektrikli otoparkları ve dünyanın en büyük fotovoltaik güneş panellerinden sağlanan %100 yenilebilir enerji ile çalışmaktadır. Binanın dış cephesi boyunca bulunan güneş kırıcıları (kanopiler) aynı zamanda doğal hava giriş çıkışını kontrol etmektedir. Jobs’un “*nefes alan bir bina*” isteği üzerine mühendislik ekibi, Formula 1 yarış arabaları uzmanlarına danışarak bu araçlardakine benzer hava akımını optimize eden bir tasarım gerçekleştirmiştir. Zemininde kullanılan devasa çelik tabanlı sismik izolatörler sayesinde de depreme karşı dayanımlı bir binadır (Wired.com, 2017).

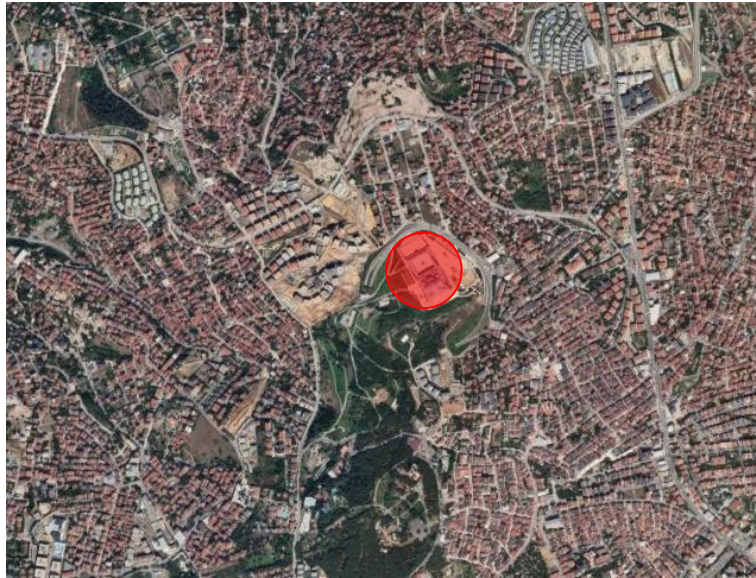
Çizelge 14 Apple Park Binası'nın Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
 Erk Etkisi/Yaratıcılık [URL-74], Öykü/Bağlam [URL-78],
 Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet [URL-79], Malzeme/Mühendislik [URL-78]

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Şirketin CEO'su tarafından artan ekip sayısını karşılamak, kalıcı bir şirket yaratmak ve şirketin kültürünü gelecek nesillere aktaracak sembol bir bina inşa edilmek istenmiştir.		✓		
Yaratıcılık	Kendi enerjisini kendisi üreten, doğa ve ofis birlikteliğini sağlayan bir tasarımdır. Klasik kurumsal kampüs planlamasına yenilikçi bir yaklaşım sergilemektedir.		✓		
Öykü	Sürdürülebilir ve yeşil tasarım anlayışı ile hem şirketin hem de bölgenin ekolojik açıdan kalkınmasını sağlayacak bir proje olması istenmiştir.		✓		
Bağlam	Çağdaş tasarım anlayışı ile bulunduğu bölgedeki diğer yapılarla uyumlu değildir. Ancak boyutsal ve işlevsel olarak uyumludur.			✓	
Simetri	Dairesel bina biçimi simetriktrir.		✓		
Sadelik	Biçimsel ve kurgusal olarak sade bir tasarım anlayışına sahiptir.		✓		
Metafor	Binanın biçimlenişinde metafor bulunmamaktadır.			✓	
Silüet	Az katlı yapısı ve yoğun ağaçlı peyzajı sayesinde bulunduğu kentte etkin bir görünüme sahip değildir.				✓
Malzeme	Binada prekast beton, cam ve karbon fiber gibi malzemeler bir arada kullanılmıştır.		✓		
Mühendislik	Doğal havanın giriş-çıkışı cephede bulunan kanopiler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Sismik izolatör kullanımı ile depreme karşı dayanıklı bir hale getirilmiştir.		✓		

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

5. Büyük Çamlıca Camii: İstanbul / Türkiye

Büyük Çamlıca Camii, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın isteği üzerine 2013-2019 yılları arasında inşa edilmiştir. İstanbul'da daha önceki iktidar sahiplerinin yaptırmış olduğu gibi Erdoğan da görevi süresince simgesel binalar yaptırmak istemiştir. Bu sürecin kentsel, siyasal ve toplumsal tartışmaların odağı haline gelmesi nedeniyle, kent ve kamu yararına çalışan ve anayasal bir meslek kuruluşu olan TMMOB Mimarlar Odası tarafından konuyla ilgili bir basın açıklaması yayımlanmıştır. Açıklamaya göre binanın tarihi, kültürel ve doğal değerleri olumsuz yönde etkileyeceği öngörülmüştür (Tmmob.org.tr, 2012). Kentin her yerinden görülebilecek büyüklükte yeni bir simge oluşturulmak istenmiş ve 2013 yılında açılan sınırlı bir yarışma sonucunda Çamlıca Camii tasarlanmıştır. 62 projenin katılım gösterdiği ulusal yarışmada birinciliğe layık görülen bir proje olmamış, ikinciliği ise iki proje paylaşmıştır. Bu iki projeden Hayriye Gül Totu ve Bahar Mızrak tarafından klasik üslupta ortaklaşa tasarlanan proje inşa edilmiştir (Sağır ve Sağır, 2021).

Şekil 36 Çamlıca Camii'nin Kentteki Konumu [URL-81]

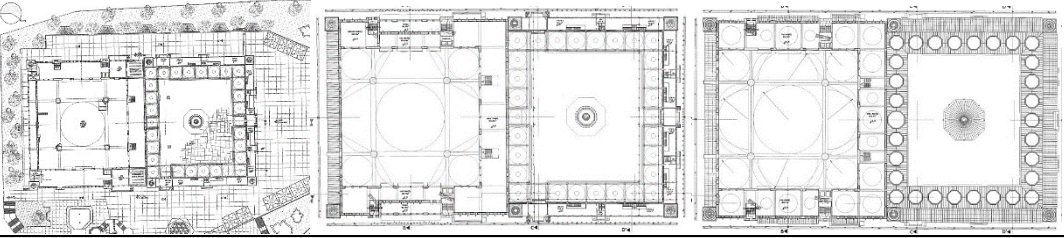
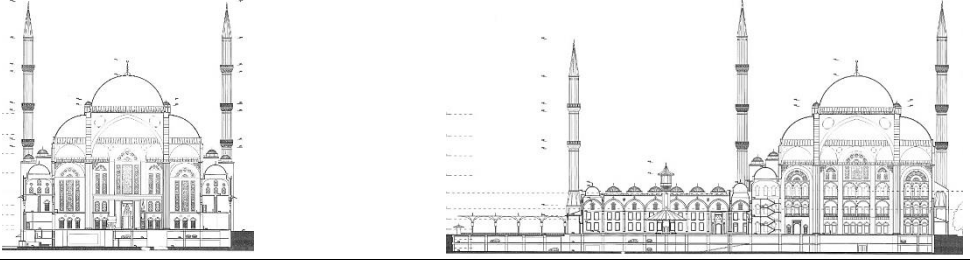
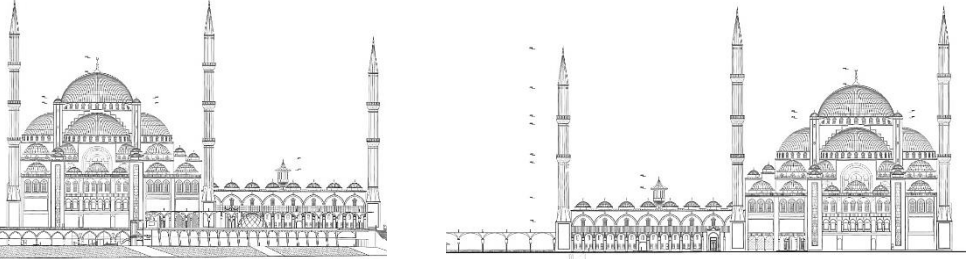

Kentle İlişkisi: Çamlıca Camii, İstanbul'un Anadolu Yakası'ndaki Üsküdar ilçesinde bulunan "Çamlıca Tepesi'nde" yer almaktadır (Şekil 36). Çamlıca bölgesi kente hâkim konumu, eşsiz Boğaziçi ve Haliç manzarası sunması ile 17. yy.'dan itibaren kentin sayfiye mekânı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Zengin bir bitki örtüsüne sahip olan bu alan, doğal ve kültürel açıdan büyük önem taşımaktadır. Kentin ana arterlerine yakın konumda olan Çamlıca Tepesi'nde günümüzde belediyeye ait sosyal tesisler, yeşil alanlar ve iletişim kuleleri bulunmaktadır. Cami, doğal ve kentsel

sit alanı olan Çamlıca Tepesi'nin bir kısmının yapılaşmaya açılması ile inşa edilmiştir (Uskudar.bel.tr, 2021). Proje kapsamında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm hareketi bölgenin topoğrafyası ile sosyo-ekonomik açıdan değişmesine neden olmuş, kent silüetinde farklı bir odak noktası yaratmıştır.

Mimari Özellikleri: Cami, merkezi kubbeli plan şemasına sahiptir. Tasarımcılar, 72,5 m yükseklikteki kubbe ile kentte yaşayan çok çeşitli millet topluluklarına, 107,1 m yükseklikteki minareler ile Malazgirt Zaferi'ne ve 34 m genişliğindeki kubbe çapı ile de İstanbul'un plaka koduna gönderme yaptıkları belirtmiştir (Arkitera.com, 2012). Binada cam, çelik ve beton gibi yenilikçi malzemelerin yanı sıra cami tasarımlarında sıklıkla kullanılan çini, metal çatı örtüsü, mermer gibi malzemeler de kullanılmıştır (Camlicaegitimkulturvakfi.com, 2018). amlıca Camii, beklenen İstanbul depremi göz önünde bulundurularak ve depreme karşı yönetmeliklere uygun inşa edilmiştir. Deprem ya da başka bir afet anında 100.000 kişinin barınmasını sağlayacak kapasiteye sahiptir (Archi101.com, 2020).

Mekânsal Kurgu: Cami, klasik Osmanlı mimarisinin külliye anlayışı ile tasarlanmış ve günümüz sosyal ihtiyaçlarına hizmet edecek yapılar grubundan oluşmaktadır. Cami kompleksi bünyesinde müze, konferans salonu, atölye mekânları, sanat galerisi, kütüphane ve çocuklara yönelik bakım ve oyun alanları bulunmaktadır. 10.000 m² alana sahip cami iç ve dış mekânları ile toplam 63.000 kişinin toplu ibadet etmesine olanak sağlamaktadır (Camlicaegitimkulturvakfi.com, 2018).

Çizelge 15 Büyük Çamlıca Camii İşlev Şeması
Konum [URL-81], Görsel [URL-86], Kat Planları, Kesitler, Cepheler (Üsküdar
Belediyesi Arşivi, 2013), İç Mekân [URL-84]

BÜYÜK ÇAMLICA CAMİİ	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 2013-2019		
BULUNDUĞU YER: İstanbul / TÜRKİYE		
TASARIMCI: Hayriye Gül Totu, Bahar Mızrak, Mehmet Güner		
İŞLEV: Dini Yapı		
ÜSLUP: İslam / Klasik Osmanlı	KAT PLANLARI	
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

Büyük Çamlıca Camii'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, dönemin başbakanı tarafından İstanbul'a yeni bir kent simgesi kazandırmak amacıyla inşa edilmiştir. Siyaseti ve ideolojisi üzerinde yaşanan tartışmalara karşı geliştirilen bu proje aynı zamanda iktidarın gücünü de temsil etmektedir (Özbay Tarhan, 2022: 383).

Yaratıcılık: Tasarımcılar cami mimarisi anlayışlarının klasik Türk-İslam üslubu olduğunu bu nedenle Çamlıca Camii'sinin tasarımında bu çizgileri tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Arkitera.com, 2012). Klasik tasarım anlayışları ve geçmişte inşa edilen iyi örneklerden fazlasıyla ilham almaları yarışmayı kazanmalarını sağlamıştır. Günümüz çağdaş mimarisinden uzak bir mimari sergilemektedir

Öykü: 1980'li yıllardan itibaren iktidara gelen hükümetler İstanbul için siyasal ve ekonomik bir çerçevede kentsel politikalar üretmeye başlamış ve bu anlamda bir takım uygulama yapılmıştır. Bir çok ülkede örneğine rastlanılan kentsel mekânlara müdahalelerle yaşanan dönüşümler, 2002 yılı ve sonrasında iktidara gelen hükümetin de bu alanda politikalar üretmesine neden olmuştur. Çamlıca Camii de bu kapsamda inşa edilen simgesel binalardan biridir.

Bağlam: Bina, İstanbul'un kent silüetinin önemli bir parçası olan doğal ve tarihi bir bölgeye inşa edilmiştir. Devasa kütlesi ile bulunduğu bölgenin imar durumuyla uyumlu değildir. Cami, geniş çevre düzenlemesi ve proje kapsamında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm hareketi ile birlikte bulunduğu bölgenin topografik, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda değişmesine neden olmuştur.

Simetri: Binanın kütle kompozisyonu ve plan şeması klasik Osmanlı cami mimarisi ile uyumludur. Bu üslubun plan ve mekân anlayışında simetri ön plandadır. Ayrıca yapı elemanlarının biçimlenişlerinde düzgün geometrik biçimler kullanılmıştır.

Sadelik: Örtü sistemini oluşturan kubbelerin farklı kademelenmesi, cephedeki kütle hareketleri binada dinamik bir etki yaratmaktadır.

Metafor: Binanın görünüşü alışılmışın dışında bir tasarım anlayışına sahip değildir. Binanın biçimi herhangi bir metafora dayanmamaktadır. Ancak tasarımcılar yapı elemanlarının matematiksel ölçüleri ile sayısal göndermeler yaptıklarını ifade etmiştir (Arkitera.com, 2012).

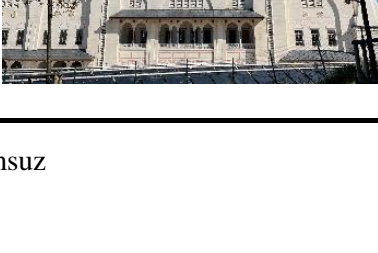

Silüet: Çamlıca Camii'nin bulunduğu bölge tarihi ve doğal sit alanı olan, İstanbul'un simgesel alanlarından biridir. İnşaatın başlamasından önce kamusal alan

olan yer, tasarım yarışması açılmadan önce “*Büyük Çamlıca özel proje alanı*” adı altında yapılaşmaya açılmıştır (Uskudar.bel.tr, 2021). Kentin en yüksek noktasına inşa edilen cami hem konumu hem de devasa boyutu bakımından kent silüetinde kolaylıkla görülmektedir.

Malzeme: Binada beton, cam, kurşun ve taş kaplamalar kullanılmıştır. Biçimi, plan kurgusu, iç ve dış mekân süslemeleri ile klasik Osmanlı cami mimarisini yansıtmaktadır. Konstrüksiyon ve yapım sistemi farklılıkları ile bu üslubun günümüz uyarlamasıdır.

Mühendislik: Klasik Osmanlı cami mimarisine bağlı tasarım anlayışına sahip binanın, inşa sürecinde en zorlayıcı kısmı ana kubbenin ve minarelerin yapımı olmuştur. Günümüz teknolojisi ile bu betonarme yapı elemanlarının inşası kolaylıkla çözülmektedir.

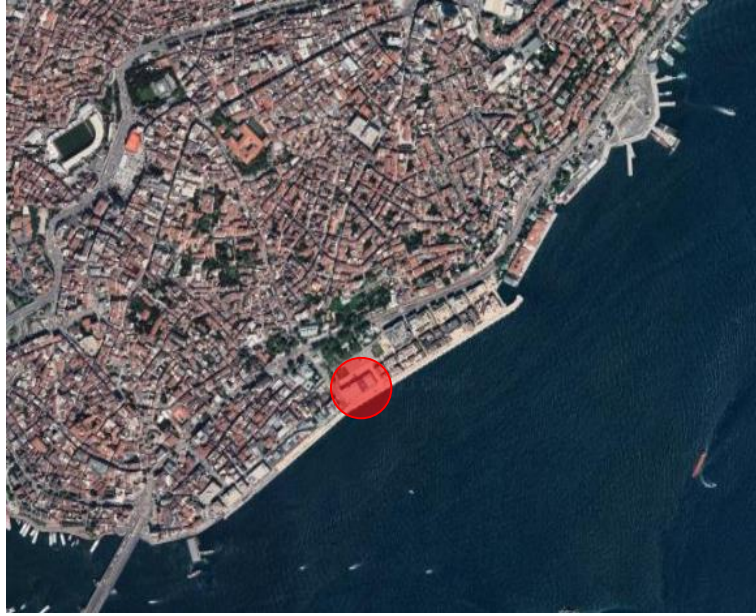
Çizelge 16 Çamlıca Camii'nin Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
Erk Etkisi/Yaratıcılık, Öykü/Bağlam [URL-84], Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet,
Malzeme/Mühendislik (Alpin Gümüş arşivi, 2023)

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Siyasal erkin ideolojisini yansıtmak, siyasal ve kentsel politikalarını görünür kılmak adına yapılmıştır.		✓		
Yaratıcılık	Klasik Osmanlı cami mimarisi örnek alınmıştır.				✓
Öykü	Binanın yapılacağı alandaki mevcut yapılar kamulaştırılmıştır.			✓	
Bağlam	Sahip olduğu yükseklik ve geniş çevre düzenlemesi ile konumundan ve çevresinden soyutlanmıştır.				✓
Simetri	Binanın biçiminde klasik Osmanlı mimarisinde kullanılan geometrik ve simetrik biçimlerden yararlanılmıştır.		✓		
Sadelik	Cephe kurgusu yatayda ve düşeyde oluşturulan kademelenmelerden dolayı dinamik bir etki göstermektedir.				✓
Metafor	Binanın biçimlenişinde metafor bulunmamaktadır.				✓
Silüet	Kentin en yüksek noktasına konumlanan cami kent silüetini önemli ölçüde etkilemektedir.		✓		
Malzeme	Betonarme ağırlıklı binada beton ve cam malzemeler bir arada kullanılmıştır. Dış cephe, revak sütunları ve iç mekânda taş kaplamalar kullanılmıştır.			✓	
Mühendislik	Binanın 72 m yükseklikte ve 34 m çapında olan ana kubbesi ile ortalama 100 m yükseklikte ve 4,2 çapındaki minareleri zorlayıcı kısımlardır.			✓	

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

6. İstanbul Modern Sanat Müzesi: İstanbul / Türkiye

İstanbul Modern Sanat Müzesi, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSŞ) tarafından 1987 yılında düzenlenmeye başlanan “İstanbul Bienali” kapsamında ulusal/uluslararası sanatçıların eserlerini sergilemek amacıyla kurulmuştur. İKSŞ Türkiye’nin en büyük ve köklü sermaye gruplarından birini oluşturan Eczacıbaşı ailesi önderliğinde kurulmuş, kamu yararına çalışan bir kurumdur. Türkiye’deki büyük sermaye grubu aileler, 1980’ler sonrasında neoliberal ekonomi politikaları ve çağdaş sanat alanına devletin sağladığı kısıtlı destekler nedeniyle ekonomik ve sosyal sermayelerinin yanında kültürel sermayeye de yatırım yapmaya başlamıştır (Biçer Olgun, 2019: 3). Bu kapsamda İstanbul Modern Sanat Müzesi, daha önce geçici mekânlarda düzenlenen sergilerin daimî bir alanda yapılmasını sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra kültür ve sanattaki çağdaş gelişmelerin kente kazandırılması ve küreselleşen kültür politikaları yoluyla İstanbul’u kültür ve sanatta dünyanın önde gelen kentlerinden biri haline getirmek amaçlanmıştır. Tasarımı için dünya çapında simgeleşmiş pek çok kültür yapısının tasarımını gerçekleştiren Renzo Piano ve ekibi görevlendirilmiştir (İstanbulmodern.org, 2023).

Şekil 37 İstanbul Modern Sanat Müzesi’nin Kentteki Konumu [URL-88]

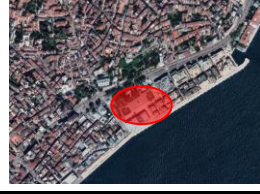

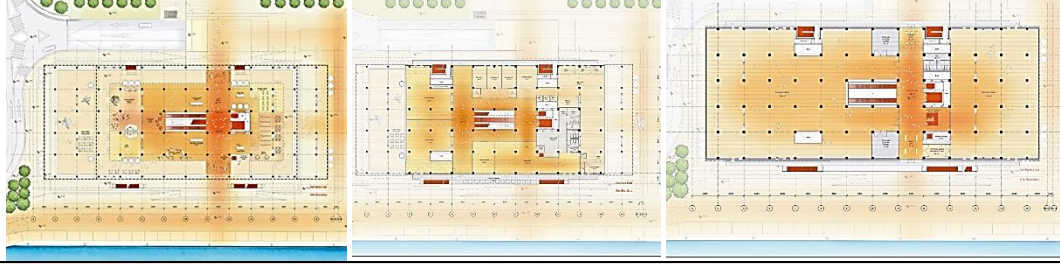

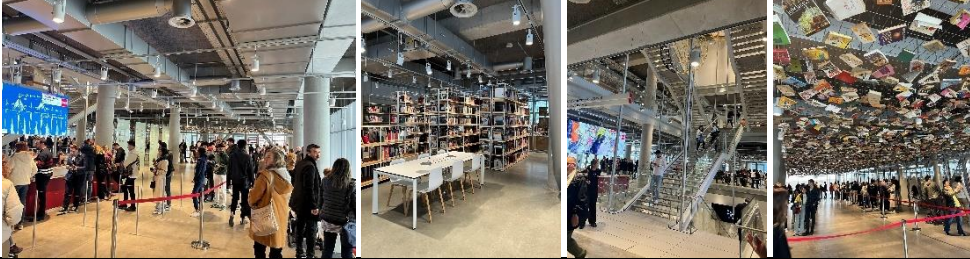
Kentle İlişkisi: Müze binası, İstanbul’da daha önce Tophane-Salıpazarı Kruvaziyer Yat Limanı’nın bulunduğu bölgeye inşa edilmiştir (Şekil 37). Günümüzde liman “Galataport Projesi” kapsamında yakın çevresi (Karaköy-Tophane-Salıpazarı) ile beraber kentsel bir dönüşüm geçirmiştir. Proje çevresi tarihi, kültürel ve doğal

özellikleri ile kent içinde önemli bir konumda bulunan ve “*kentsel sit alanı*” içinde kalan bir kıyı şerididir. Yeni müze binası yapılmadan önce burada bulunan eski limanın 4 no’lu Antrepo binası sergileme mekânı olarak kullanılmıştır. Galataport projesi kapsamında tarihi bölgedeki yapılara zarar görmüş, tasarlanan yeni mekânlarla yeni kent dokusu ve silüeti oluşturulmuştur (Mimarist.org, 2005).

Mimari Özellikleri: Bina dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Yer üstünde üç, yer altında iki katı olmak üzere toplamda beş kattan oluşmaktadır. Yapı kütlesi alt kattan üst kata doğru genişleyen bir biçime sahiptir. Alt katlarda farklı etkinlikler için düzenlenen mekânlar yer alırken, en üst katında ise iki adet büyük sergi salonu bulunmaktadır. Teras katında etrafı geniş yansıma havuzu ile çevrelenmiş küçük bir seyir terası bulunmaktadır. Tüm çatı yüzeyini kaplayan sığ su kütlesi boğaz ve Haliç manzarası ile görsel süreklilik yaratmaktadır. Binada cam, çelik ve beton gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. Beton kolon sistemi çelik çapraz desteklerle güçlendirilerek deprem dayanımı artırılmıştır (Rpbw.com, 2023).

Mekânsal Kurgu: Bina içinde sergi salonları, eğitim ve etkinlik odaları, sanat atölyesi, oditoryum ve kütüphane birimleri bulunmaktadır. Müze sahip olduğu bu çok işlevli mekânları ile aynı zamanda eğitim ve kültürel ihtiyaçları karşılayan bir merkez olarak düşünülmüştür. Toplam 15.000 m² alana sahip müze, barındırdığı kamusal alanlarla toplum ve kent için buluşma yeri olarak hizmet verecektir (Arup.com, 2023).

Çizelge 17 İstanbul Modern Sanat Müzesi İşlev Şeması
Konum [URL-88], Görsel, İç Mekân (Alpin Gümüş arşivi, 2023), Kat Planları,
Kesitler, Cepheler [URL-90]

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ	KONUMU	GÖRSEL
YAPIM YILI: 2018-2022		
BULUNDUĞU YER: İstanbul / TÜRKİYE		
TASARIMCI: Renzo Piano + (Arup İstanbul)		
İŞLEV: Kültür Yapısı		
ÜSLUP: Çağdaş		
KAT PLANLARI		
		
KESİTLER		
		
CEPHELER		
		
İÇ MEKÂN		
		

İstanbul Modern Sanat Müzesi'nde İkonik Binaların Biçimlenme Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Erk Etkisi: Bina, müzenin kurucusu Oya Eczacıbaşı tarafından çağdaş sanat alanında İstanbul'un uluslararası ölçekte bir yer kazanması, bu kapsamda kente çağdaş sanat müzesi kazandırılarak kentteki kültür ve sanat etkinliklerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Ayrıca Türk sanatının Eczacıbaşı grubu ile bütünleşmesi ve markanın prestijinin artırılmasına yönelik inşa edilen bir kültür yapısıdır (Köksal, 2011: 33).

Yaratıcılık: Renzo Piano'nun müze mimarisindeki deneyimi ve dünya çapında simgeleşmiş pek çok kültür yapısının tasarımcısı olmasından dolayı bu proje için görevlendirilmiştir.

Öykü: Müze, İstanbul Bienali kapsamında düzenlenen sergiler için öncelikle Haliç kıyısında bulunan bir sanayi binasını (Feshane), sonrasında ise Tophane'de bulunan Salıpazarı Kruvaziyer Limanı'nın 4 no'lu Antrepo binasını ana mekân olarak kullanmaya başlamıştır. Antrepo binası 2004 yılında dönemin başbakanı tarafından daimî olarak vakfın kullanımına tahsis edilmiştir (İstanbulmodern.org, 2023). 2005 yılında gündeme gelen "Galataport Projesi" kapsamında "kentsel sit alanı" olan bu bölge yapılaşmaya açılmış, daha sonrasında Karaköy-Tophane arasındaki kıyı şeridinde bulunan tarihi binalar yıkıma uğramıştır (Köymen, 2022: 9).

Bağlam: Bina, kentin tarihi ve kültürel merkezlerinden biri olan Tophane semtinde inşa edilmiştir. Çağdaş tasarım anlayışı ile çevresindeki tarihi binalarla uyumsuzdur. Galataport projesi kapsamında inşa edilen diğer binalarla birlikte bölgenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmiştir. Proje kapsamında müze binası kentin en önemli kültür-sanat noktası olması hedeflenmekte, içinde bulunduğu Tophane Meydanı'nın da ilerleyen zaman içerisinde cazibe ve çekim merkezi haline geleceği öngörülmektedir (Santiye.com, 2021).

Simetri: Binanın dikdörtgen biçimindeki kütlesi hem plan düzleminde hem de cephe düzleminde simetrik değildir. Plan şeması, üst katlara doğru genişleyen bir biçimde inşa edilmiştir. Üst katların çıkmaları zemin katta portikler oluşturarak ziyaretçiler için açık alanlar yaratmaktadır.

Sadelik: Binanın dışındaki çelik strüktür ve üç boyutlu şekillendirilmiş alüminyum cephe kaplaması kütlede dinamik bir etki yaratmasına rağmen bina basit bir biçimde (dikdörtgen) ve yalın bir tasarım anlayışıyla inşa edilmiştir.

Metafor: Bina kıyı yapısı olmasından dolayı cephe kaplaması ve kütlesi ile bulunduğu konuma gönderme yapmaktadır. Dış cephe kaplamasında kullanılan içbükey biçimde şekillendirilmiş alüminyum paneller hem renk hem de biçim olarak “balık pullarına” benzetilmektedir. Bina kütesinin aşağıdan yukarı doğru genişleyen biçimi ise “gemi ve üst üste dizilmiş konteynerleri” çağrıştırdığı tasarım ekibi tarafından belirtilmektedir.

Silüet: Tarihi Tophane bölgesinde yer alan bina, modern mimarisi ile mevcut tarihi yapılarla arasında yapısal anlamda zıtlık oluşturmaktadır. Az katlı olmasına rağmen Galataport Projesi kapsamında inşa edilen diğer binalarla birlikte kıyı şeridinde kesintisiz ve yoğun bir yapılaşma yaratarak, tarihi yapıların kent silüetine dahil olmasını engellemektedir.

Malzeme: Binada beton, cam ve çelik gibi yenilikçi malzemeler kullanılmıştır. İçbükey biçimde şekillendirilen alüminyum cephe panelleri boğazdan yansıyan su ve ışık ile birlikte, güneşin hareketine bağlı olarak binanın farklı renklerde görünmesine yardımcı olmaktadır.

Mühendislik: “Çağdaş” tasarım anlayışına sahip müze binasının temel tasarım kriterleri olarak “sürdürülebilirlik” ve “kullanıcı konforu” olarak belirlenmiştir. Yenilebilir enerji kaynaklarının yanı sıra hem soğutma hem de ısıtma sistemi olarak kullanılan merkezi bir deniz suyu tesisine sahiptir. Bu sistem müze binası ile Galataport da dahil olmak üzere tüm komplekse hizmet etmektedir. Ayrıca İstanbul’un deprem bölgesinde yer almasını göz önünde bulundurularak strüktürde perde duvar ve büyük kolonlar gibi geleneksel sistem yerine çelik çaprazlarla desteklenmiş yüksek performanslı kompozit bir sistem geliştirilmiştir (Arup.com, 2023).

Çizelge 18 İstanbul Modern'in Tasarım Kriterlerine Uygunluk Analizi
 Erk Etkisi/Yaratıcılık, Öykü/Bağlam [URL-93], Simetri/Sadelik/Metafor/Silüet
 (Alpin Gümüş arşivi, 2023), Malzeme/Mühendislik [URL-94]

İKONİK BİNA OLMAYI SAĞLAYAN TASARIM KRİTERLERİNİN UYGUNLUK ANALİZİ					
TASARIM KRİTERİ	AÇIKLAMA	BİNAYA AİT GÖRSEL	■	▣	□
Erk Etkisi	Eczacıbaşı grubu tarafından kente hizmet edecek kültür yapısını inşa etmek ve grubun kültür-sanat alanına gösterdikleri ilgiyi markalaştırmak amacıyla inşa edilmiştir.		✓		
Yaratıcılık	Çok işlevli mekânları ile klasik müzecilikten farklı çağdaş bir yaklaşım sergilemektedir.			✓	
Öykü	Hem kentin hem de bulunduğu bölgenin kültürel açıdan kalkınmasını sağlayacak bir proje olması istenmiştir.		✓		
Bağlam	Çağdaş tasarım anlayışı ile bulunduğu bölgedeki diğer binalarla uyumlu değildir.				✓
Simetri	Kütlesinin kademelenmesi binanın simetrisini bozmaktadır.				✓
Sadelik	Biçimsel ve kurgusal olarak sade bir tasarım anlayışına sahiptir.			✓	
Metafor	Binanın biçimi gemi, üst üste duran konteyner gibi metaforlara dayandırılmaktadır.		✓		
Silüet	Az katlı yapısına rağmen kıyı şeridinde oluşturulan yoğun yapılaşma nedeniyle görünür durumdadır.			✓	
Malzeme	Binada beton, cam ve çelik gibi malzemeler bir arada kullanılmıştır.		✓		
Mühendislik	Isıtma ve soğutma sistemi için deniz suyu kullanılan bir tesis oluşturulmuştur. Strüktürü kompozit malzeme ile oluşturularak depreme karşı dayanıklı bir hale getirilmiştir.		✓		

Not: ■ Uyumlu ▣ Kısmen Uyumlu □ Uyumsuz

F. Bölüm Sonucu: Bulgular

Bu çalışmada erk etkisi ile inşa edilmiş ikonik binaların mekânsal temsiliyetlerinin önemine dikkat çekilerek, tasarımlarını etkileyen faktörler sorgulanmıştır. Bu bağlamda öncelikle seçilen ikonik bina örneklerinin kentle ilişkisi, mimari özellikleri ve mekânsal kurgusu değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen tasarım kriterleri altı örnek ikonik bina üzerinden analiz edilmiş ve analizler sonucunda ulaşılan veriler aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

“Erk etkisi” kriteri kapsamında ikonik binalar özellikle siyasal erk sahiplerinin ideolojilerini ve iktidarlarını mekâna yansıtan araç olmuştur. Ekonomik erk sahiplerinin bir prestij yapısı olarak kentsel mekânlarda yerini almakta olduğu görülmektedir. Geçmişte kentlerde dini kimlikler ve simgeler etkisini göstermiş olsa da modern dönemlerde din bir erk oluşturamamış, iktidar ile kurduğu ilişkilerle var olabilmektedir.

“Yaratıcılık” kriteri kapsamında ikonik binalar çoğunlukla yarışmalar sonucunda *“yıldız mimarlar”* tarafından tasarlanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de erk sahipleri tarafından görevlendirilen bu mimarların kendilerine özgü tasarımları ile biçimlenen binalar sadece işlevleriyle değil görsellikleriyle de kent kimliğine ve ekonomisine katkı sunmaktadır.

“Öykü” kriteri kapsamında ikonik binalar tarih boyunca özgün mimarileriyle kent kimlikleri oluştururken, kentsel mekânlara ortak *“tarihi”* ve *“kültürel”* değer de kazandırmışlardır. Günümüzde ikonik binalar oluşturdukları kentsel imaj ile kentlerin markalaşmasını sağlayan sosyo-kültürel ve ekonomik kaynaklar haline gelmiştir.

“Bağlam” kriteri kapsamında ikonik binalar buldukları çevre ile büyüklük, malzeme ve tasarım anlayışı bakımından kontrast yaratmaktadırlar. Tarih boyunca değişen ve gelişen kentlerde yapılı çevre *“kültürel ve tarihsel”* bağlam içerisinde uyumlu olmuştur. Gelişen teknolojinin etkisi ile ikonik binalar günümüzde kent dokusundan ayrılarak yapılı çevreden kopuk bir bağlam içinde görülmekle beraber zaman içinde uyumlu hâle gelmektedirler.

“Simetri” kriteri kapsamında ikonik binaların tasarımlarında değişen ve gelişen yapı teknolojisi etkisiyle serbest geometrik biçimler ve asimetric biçimlenişler tercih edilmektedir. Geçmişte basit yapı teknolojisi ve kısıtlı malzeme kullanımı nedeniyle simetrik mimari tasarımlar üretilirken, günümüzde dinamik ve ilgi çekici tasarımların ön planda olması simetri algısını da değiştirmiştir.

“Sadelik” kriteri kapsamında ikonik binaların tasarımlarında yalın çizgiler yerine karmaşıklığa daha çok rastlanmaktadır. Geçmişte pek çok dönemde gösterişli mimari üsluplar kullanılmış olsa da özellikle erk temsili olan ikonik binaların mimarisi her dönemde gösterişli ve ihtişamlı olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte kullanılan malzeme ve yapım sistemleri de gelişmiştir. Bu bağlamda bina üretiminde yalınlıktan uzaklaşarak karmaşık geometriler tercih edilmeye başlanmıştır.

“Metafor” kriteri kapsamında ikonik binaların biçimlenişleri, sahip olduğu benzerlikler ve yapmış olduğu göndermelerle toplumsal belleklerde yer edinmektedir. Geçmişte güçlü imaj yaratmak adına mimari biçimlenişlerde gizli semboller ya da göndermeler kullanılmıştır. Ancak klasik biçimlenişlerden ziyade çoğunlukla çağdaş biçimlenişlerde metaforlara rastlanmaktadır.

“Silüet” kriteri kapsamında ikonik binalar çevrelerine göre yüksek olma eğilimindedirler. Erki temsil eden yapılar oldukları için kent silüetinde belirgin bir şekilde fark edilirler. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu binalar büyüklükleri ile temsil ettikleri gücün de büyüklüğünü yansıtmaktadırlar.

“Malzeme” kriteri kapsamında ikonik binalarda çağdaş tasarım anlayışı ve gelişen teknoloji sayesinde farklı ölçeklerde ve özelliklerde malzemeler bir arada kullanılmaktadır. Geçmişte doğal malzeme ve basit yapım teknolojisi nedeniyle kısıtlı biçimlenişlerde mimari tasarımlar gerçekleştirilirken, günümüzde ise serbest ve özgün tasarımlar üretilmektedir.

“Mühendislik” kriteri kapsamında ikonik binalarda kullanılan biçim, malzeme ve tasarım anlayışı sanayileşme ile değişmiştir. Tasarımlarda geleneksel yapım sistemlerinin yerine çağdaş yapım sistemlerinin tercih edilmesi bilgisayar destekli programlarla (BIM) birlikte özel mühendislik çözümleri de gerektirmiştir. Geçmişte basit geometri ile basit işlevli tasarımlar üretilirken, günümüzde kullanıcı ihtiyaçlarının farklılaşması ve estetik değerler nedeniyle serbest geometrik biçimler tercih edilmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere; seçilen örnek binaların tasarımı ve kentlere etkileri, tez çalışması kapsamında belirlenen *“ikonik bina olmayı sağlayan tasarım kriterleri”* ile büyük ölçüde uyum sağlamaktadır (Çizelge 19).

Çizelge 19 Örnek İkonik Binaların Tasarım Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi

SEÇİLEN İKONİK BİNALARIN TASARIM KRİTERLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ									
☒ Uyumlu ☒ Kısmen Uyumlu ☐ Uyumsuz	BRASILIA KATEDRALI	POMPIDOU KÜLTÜR MERKEZİ	H. ALİYEV KÜLTÜR MERKEZİ	APPLE PARK	ÇAMLICA CAMİİ	İSTANBUL MODERN			
									
TASARIM KRİTERLERİ	☒ ☒ ☐	☒ ☒ ☐	☒ ☒ ☐	☒ ☒ ☐	☒ ☒ ☐	☒ ☒ ☐			
Erk Etkisi	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Yaratıcılık	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Öykü	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Bağlam	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Simetri	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Sadelik	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Metafor	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Silüet	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Malzeme	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Mühendislik	✓	✓	✓	✓	✓	✓			

VI. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tez çalışmasında “*Erk ve mimarlık*” ilişkisi ikonik binaların mekânsal temsiliyeti üzerinden incelenmiş ve bu bağlamda toplumsal, mimari ve kentsel kimliklere etkileri araştırılmıştır. İkonik binaların ortaya çıkış nedenleri ve tasarımlarını etkileyen faktörlerin neler olduğu seçilen örnek binalar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında, sahip oldukları farklı özellikler nedeniyle buldukları kentlerde simgesel anlam ve mekânsal temsiliyet taşıyan altı ikonik bina analiz edilmiştir. Seçilen örnekler hem tek başına hem de kendi aralarında karşılaştırma yapılarak ikonik binaların mimari dili ve gelecek tasarımları ne ölçüde etkilediği ile yapılı çevrenin oluşumuna katkıları irdelenmiştir.

Lefebvre’in belirttiği gibi (2014) mimarlık, mekân üretirken sermaye ve iktidar etkisi ile mekânsal temsiller yaratmıştır. Bu bağlamda tarih boyunca ikonik binalar erk sahiplerinin ideolojilerinin yansıtılacağı mekânlar olduğu söylenebilir. Erk sahiplerinin istekleri doğrultusunda tasarlanan bu binalar yapılı çevreyi değiştirirken aynı zamanda toplumsal yaşamın da değişmesini sağlamış ve kazandırdığı yeni kimlikler hem mimari hem de kentsel ölçeklere yansımıştır. Modern öncesi dönemlere mimarlık, günün koşullarına paralel olarak siyasal, dini ve ekonomik güçler ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ancak Sanayi Devrimi sonrasında yaşamın tüm alanlarında hissedilmeye başlayan değişim ve gelişim hareketiyle, güç dengesinin siyasal ve ekonomik alanlarda daha fazla kurulduğu görülmektedir. Sanayi Devrimi’nin getirmiş olduğu yenilikler sadece üretim, teknoloji ve ticaret gibi sermayeye dayalı alanlarla sınırlı kalmayıp, düşünsel alanlarda da etkili olduğu ve toplum yapısının radikal bir biçimde etkilendiği izlenmektedir. 1980’lerden itibaren küreselleşme dönemi ile ortaya çıkan neoliberal politikalar, yapılı çevrenin değişimini daha fazla etkilemiştir. Tez çalışmasının araştırma sorularından ilki olan “*Erk ve mimarlık ilişkisi bağlamında, ikonik binalar otoritenin mekânsal temsiliyetinin bir göstergesi olabilir mi?*” sorusu değerlendirildiğinde; ikonik binaların küreselleşme öncesinde bir ideolojiyi temsil ettiği, ideolojilerin etkisinin azaldığı küreselleşme sonrasında ise (Geray, 2001 akt. Altundağ, 2020), *Brasilia Katedrali ve Çamlıca*

Camii örneklerinde olduğu gibi kent kimliğinin bir parçası haline gelmesiyle görülmüştür.

Günümüzde kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olan ikonik binalar, özellikle sıra dışı biçimlenişleri, özgünlükleri ve pek çok farklılıklarıyla kendinden sonra yapılar için ilham verici olduğu görülmektedir. Kentlerin gelişim aracı olarak pek çok ülkede inşa edilmektedir. Küreselleşme dönemi ile birlikte ekonomi en önemli güç kaynağı haline gelmiş ve küresel ekonomiye hâkim olan erk sahiplerinin de ikonik binaların yapılmasında belirleyici unsur olduğu görülmektedir. İkonik binaların kentsel mekân ile kurduğu ilişki, gelişen teknoloji ve medya etkisi ile bir kent imajı oluşturulmasında ve kentlerin kendi markalarını yaratmasında rol oynamaktadır. Geçmişte kentler sahip oldukları siyasal, dini, ticari vb. kimliklerle anılırken, günümüzde tarihsel ve kültürel önemlerinin yanı sıra kazandıkları sosyo-ekonomik kimliklerle ön plana çıkmaktadır. Küreselleşme öncesinde ülkeler ölçeğinde yaşanan rekabet, günümüzde pazarlama ve markalaşma eksenli çağdaş kent politikaları neticesinde kentsel ölçekte yaşanmaya başlamıştır. Tez çalışmasının araştırma sorularından ikincisi olan *“İkonik binalar yapım sistemleri, malzeme ve biçimleri ile mimarlık ve kent kimliği üzerinde etkili midir?”* sorusu değerlendirildiğinde; yaşanan kentler arası rekabetin yansıması olarak *Apple Park Kampüs ve İstanbul Modern Sanatlar Müzesi örneklerinde olduğu gibi* her geçen gün daha fazla ikonik binanın kentsel mekânlarda yerini aldığı görülmüştür.

Küreselleşme sonrasında inşa edilen ikonik binalar; sıra dışı mimari biçimlenmeleri, kullanılan malzemeleri, çağdaş tasarım anlayışları ve yükseklikleriyle kent silüetinde belirgin ve fark edilir unsur olmuştur. Bu binaların sahip oldukları yükseklik ve ihtişam erk ve kentsel mekân arasındaki ilişki açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Erkin mekânsal temsili olan bu binalar kente damgasını vuran, mevcut kent dokusundan ayrışarak bağlamından kopuk özellik gösterdiği görülmektedir. Kendilerine özgü sembolik ve estetik anlamı olan bu binalar genellikle dünya çapında tanınmış “yıldız mimarlar” tarafından tasarlanmaktadır. İkonik binalar kazandıkları ün ile hem kendilerine hem de tasarımcılarına popülerlik kazandırmaktadır. Bilgi ve teknolojinin gelişmesi, tasarım süreçlerine *“CAD ve BIM”* gibi bilgisayar destekli çizim programlarının dahil edilmesini sağlamıştır. Tez çalışmasının araştırma sorularından üçüncüsü olan *“İkonik binaların erk simgeselliğinden farklı olarak tasarım özellikleri ve mimari biçimlenmeleri ile başka anlamlara sahip midir?”* sorusu değerlendirildiğinde; gelişen yapım teknolojisine dijital teknolojinin dahil olmasıyla

Pompidou Kültür Merkezi ve Haydar Aliyev Kültür Merkezi örneklerinde olduğu gibi mimarlık/mühendislik açısından zorlu projelerin yapımının kolaylaştığı görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında, sahip oldukları farklı özellikler nedeniyle buldukları kentlerde/ülkelerde simgesel anlam ve mekânsal temsiliyet taşıyan altı ikonik binanın incelenmesi sonucunda, özellikle siyasal erk sahiplerinin iktidarlarını meşrulaştırmak ve ideolojilerini yansıtmak amacıyla kentlerin fiziki alanlarına, simgesel anlam taşıyan binalar vasıtasıyla müdahaleler gerçekleştirdiği görülmüştür. Çağlar boyunca etkin olduğu alanlar siyasal, dini ya da ekonomik olarak ayrıştırılabilirken, küreselleşme sonrasında sermaye gruplarının etkin olduğu söylenebilmektedir. Kentsel alanlara yapılan müdahaleler bazen uluslararası bir prestij kazandırıp, kent ekonomisine katkı sağlamayı amaçlarken diğer taraftan toplum üzerindeki iktidar gücünün toplumun sosyo-kültürel açıdan değişmesine ve gelişmesine neden olmuştur.

İncelenen örneklerin her biri tasarımlarının neden-sonuç ilişkisi içerisinde sorgulandığı ve farklı coğrafyalarda farklı etkiler bırakan ikonik binalar olduğu görülmüştür. Buna göre; Pompidou Kültür Merkezi ve Haydar Aliyev Kültür Merkezi kentsel dönüşüm projelerinin bir parçası olarak inşa edilen ve siyasal iktidarı temsil eden simgesel binalardır. Her iki bina da özgün ve benzersiz mimarisiyle çığır açıcı etkiye sahiptir. Fiziki çevreleri ile bağlamından kopuk gibi görünseler de buldukları bölgelerin sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda kalkınmasına öncülük etmiş ve çevre ile bütünleşmiştir. Oluşturdukları yeni kent imajı sayesinde kentin turizm potansiyelini arttırmıştır. Brasilia Katedrali ve Çamlıca Camii dini yapılar olmasına rağmen siyasal iktidarın benimsediği politikalar üzerine inşa edilmiştir. Brasilia Katedrali yeni kurulan bir başkentte anıtsal özellik taşıyan dini bir yapıyı temsil ederken, Çamlıca Camii siyasal iktidarın mekân temsili olmuştur. Brasilia Katedrali yapıldığı dönemde olduğu gibi günümüzde de brütalist mimarinin baş yapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. Biçimlenişinde dine yaptığı göndermeler kullanıcıların zihninde farklı bir görsel imaj oluşmasını sağlamaktadır. Kent içinde bulunduğu konum ile bağlamsal tasarım anlayışı bakımından devlet ve din arasındaki ayrımı yansıtmayı başarmıştır. Çamlıca Camii ise devasa büyüklüğü nedeniyle çevresiyle bütünleşemeyen, bağlamından kopuk bir yapı sergilemektedir. Mimari anlamda da klasik Osmanlı mimarisinin günümüz uyarlaması olduğundan özgün mimari ürün değildir. Apple Park Kampüs ve İstanbul Modern Sanatlar Müzesi küreselleşmenin itici gücü sermaye gruplarını temsil eden binalardır. Her iki binanın da ünlü mimarlar tarafından

tasarlandığı ve arka planda bir öyküsü bulunduğu da görülmüştür. Mimari biçimlenişleri, yenilikçi malzeme kullanımları ve çağdaş mimari çizgileri ile öne çıkan ikonik binalar olmuştur. Her iki bina da doğal kaynakları verimli kullanarak sürdürülebilir bir tasarım anlayışını benimsemiştir. Özellikle Apple Park Kampüs'ün geniş arazisinin büyük bir kısmı peyzaj alanı olarak düzenlenmiş böylelikle geleneksel kurumsal ofis yapılanmasını farklılaştırarak daha çevre ve insan dostu mekânlar yaratılmasına olanak sağlamıştır.

Analizi yapılan ikonik bina örneklerinin hepsinin ortak özelliği bir erk etkisi ile yapılmış mekân temsilleri olmasıdır. Büyük çoğunluğu uluslararası ün kazanmış mimarlar tarafından tasarlanmışlardır. Buldukları coğrafyalar ile şekillenerek bazen kentleri bazen de toplumları etkileme potansiyeline sahip öyküler yaratmışlardır. Erki temsil eden binalar olduğu için genellikle alışılmadık biçimlenişlerde, yenilikçi malzeme ve yapım sistemleri ile yapıldığı dönemin tasarım anlayışını yansıtan binalar olmuşlardır. Gerek biçimlenişleri gerekse de erki temsil eden binalar olmalarından dolayı sahip oldukları gösteriş ve ihtişamlarıyla buldukları çevre ile uyumlu bir bağlamda olmadığı da görülmüştür. Ancak her biri zaman içinde sosyal, kültürel ya da ekonomik gelişime katkı sağlayarak ve kentlerin gelişimine yönelik yeni turizm noktaları yaratarak çevresel uyumu yakalamışlardır. Bu bağlamda tez çalışması sonucunda ortaya konan ikonik bina olmayı sağlayan tasarım kriterlerini en fazla uyum gösteren örnek “*Brasilia Katedrali*” olmuştur. Örneklerin tasarım kriterlerine uygunluğu Brasilia Katedrali'nin ardından sırasıyla “*Apple Park Kampüs, H. Aliyev Kültür Merkezi, Pompidiou Kültür Merkezi, İstanbul Modern Sanatlar Müzesi ve Çamlıca Camii*” sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, erkin mekânsal temsil aracı olan ikonik binaların tasarım özellikleri ve kent kimliğine etkileri değerlendirildiğinde; ikonik binaların sahip oldukları simgesel anlam ve oluşturdukları kent imajı ile bir “mekânsal temsil” özelliği kazandıkları; ancak küreselleşmenin etkisi ile kentler arasında yaşanan rekabet ve kentsel markalaşma çabaları nedeniyle birer meta haline dönüştüğü anlaşılmıştır.

VII. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKSAKAL, E. (2018). **Modern Siyasal İdeolojiler, Siyaset Sosyolojisi**, Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, ss. 95-119.
- ALTHUSSER, L. (1969). **For Marx**, Londra, s. 234.
- ANDRIĆ, I. (2015). **Drina Köprüsü**, Çev. Hasan Âli Ediz, Nuriye Müstakimoğlu, İletişim Yayıncılık, 15. Baskı.
- BOZKURT, V. (2020). **Küreselleşen Dünyada Toplumsal Meseleler**, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını.
- CANETTI, E. (1998). **Kitle ve İktidar**, Çev. Gülşat Aygen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- CONNOLLY, W. E. (1995). **Kimlik ve Farklılık**, Çev. Ferma Lekesizalın, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- EAGLETON, T. (1996). **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2000). **Özne ve İktidar, Seçme Yazılar-2**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- GIDDENS, A. (2005). **Sosyal Teorinin Temel Problemleri**, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2. Baskı.
- GIDDENS, A. (2006). **Modernitenin Küresellesmesi, Küresellesme Okumaları**, Çev. İsmail Aktar, Ed. Kudret Bülbül, Ankara, Kadim Yayınları, 1. Baskı.
- HAGUE, C (2005). **Planning and place identity. Place identity, participation and planning**. London, New York: Routledge, ss. 3-17.
- HASOL, D. (2005). **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, YEM Yayın, 9. Baskı.
- HEKİMOĞLU, H. B. (2020). **Çağdaş Siyasal Teoriler**, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını.
- JEANNIERE, A. (1994). **Modernite Nedir? Modernite versus Postmodernite**, Çev. Nilgün Tural Küçük, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları.
- JENCKS, C. & BAIRD, G. (1970). **Meaning in Architecture**, New York, Braziller.

- JENCKS, C. (1997). **The Architecture of the Jumping Universe: A Polemic: How Complexity Science is Changing Architecture and Culture**, Academy Editions, Vol. 2.
- JENCKS, C. (2005). **The Iconic Building: The Power of Enigma**, New York: Rizzo.
- KARACA, N. (2018). **Kavramlar ve Yaklaşımlar, Siyaset Sosyolojisi**, Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, ss. 4-24.
- KIŞLALI, A. T. (2010). **Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İstanbul, İmge Kitapevi, 8. Baskı.
- LEFEBVRE, H. (2003). **The Urban Revolution**, Çev. Robert Bononno, University of Minnesota Press.
- LEFEBVRE, H. (2014). **Mekânın Üretimi**, Çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, 2. Baskı.
- LYNCH, K. (1990). **The Image of the City**, The M.I.T. Press, Vol. 20.
- MARDİN, Ş. (2016). **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, 1. Basım, 24. Baskı.
- MARX, K. (2015). **Kapital: Ekonomi Politîğin Eleştirisi**, Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Kitap, I, II, III Cilt.
- MELVIN, J. (2006). **İzmler: Mimarlığı Anlamak**, Çev. Murat Şahin, İstanbul, YEM yayın, 1. Baskı.
- MINKENBERG, M. (2014). **Power and Architecture: The Construction of Capitals and the Politics of Space**, New York, Berghahn books.
- NORBERG-SCHULZ, C. (1979), **Genius Loci: Towards a Phenomology of Architecture**, New York, Rizzoli-International Publications, Inc.
- OKAN, O. (2020). **Kent Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını.
- OUSTERHOUT, R. (2008). **Master Builders of Byzantium**. Philadelphia, The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.
- ÖKTEM ÜNSAL, B., & TÜRKÜN, A. (2013). **Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma Ve Mülksüzleşme**, Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı. ss. 17-42.
- ÖZBEK, S. (2000), **İdeoloji Kuramları**, İstanbul, Bulut Yayınları.
- ÖZDEMİR, E. (2020). **Siyaset Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını.
- PEIRCE, C. S. (1955). **Philosophical Writings of Peirce**, J. Buchler (Ed.). Courier Corporation.

- RAPOPORT, A. (2005). **Culture, Architecture, and Design**, Locke Science Publishing Company.
- READ, H. (1965). **The Origins of Form in Art**, New York, Horizon.
- ROTH, L.M. (2018). **Understanding Architecture: Its Elements, History and Meaning**, Routledge, 3rd Edition.
- RUSSELL, B. (2002), **İktidar**, Çev. Mete Ergin, İstanbul, Cem Yayınevi, 4. Baskı.
- SİREL, A. ve SİREL, O. Ü. (2021). **İlham Veren Binalar ve Mimari Yarışma Öyküleri**, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı.
- SKLAIR, L. (2013). **Urban megaprojects: A worldwide view (Eds.)**, The role of iconic architecture in globalizing urban megaprojects. Emerald Group Publishing Limited, ss. 159-183.
- SKLAIR, L. (2017). **The Icon Project: Architecture, Cities, and Capitalist Globalization**, Oxford University Press.
- THOMPSON, J.B. (1996). **Tradition and Self in a Mediated World**, P. Heelas, S. Lash, P. Morris (Ed.), Detraditionalisation. Oxford: Blackwell.
- TOK, N. (2003). **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- VALE, L. J. (1992). **Architecture, power and national identity**, USA, Yale University Press, ss. 386.
- VAROL, M. (1989). **Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi**, Gündoğan Basım Yayın, Cilt 2.
- VITRUVIUS, P. (2020). **Mimarlık Üzerine Vitruvius**, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayıncılık, 5. Baskı.
- VON MEISS, P. (1990). **Elements of architecture: From form to place**, Londra, Routledge, ss. 228.
- WACH, J. (1987). **Din Sosyolojisine Giriş**, Çev. Battal İnandı, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- WEBER, M. (2012). **Ekonomi ve Toplum**, Çev. Latif Boyacı, Yarı Yayınları, 2. Baskı.
- WEYLAND, P. & ÖNCÜ, A. (Der.). (2005). **Mekân, Kültür ve İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, İletişim Yayınları, 3. Baskı.

MAKALELER

- AKÖZ ÇEVİRİMLİ, B. & BEYHAN, Ş.G. (2020). “Termal Turizm Yapıları Özelinde Mimari Kimlik Analizi ve Etkileşim Şemasının Oluşturulması: Pamukkale –

- Karahayıt Örneği”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 6(2), 283-302.
- ARNDT, H. (2011). “Ekonomik Güç ve Rekabet”, Çev. Haşmet Başar, **Journal of Social Policy Conferences**, 30, 107-130.
- BAYRAM, A. K. (2003). “İktidar Çözümlerinde Bir Mihenk: Michel Foucault”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, 33-46.
- BİBER, A. (2014). “Toplumsal şeytan üçgeni: İktidar, hegemonya ve propaganda”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 21, 28-41.
- BİÇER OLGUN, H. (2019). “Çağdaş Sanat Piyasasının Sosyolojik Teşekkülü: Çağdaş Sanat Alanında Değer Yaratıcı Özneler ve Sanatsal Cemaatleşme Olgusu”, **Sosyolojik Düşün**, 4(1), 1-9.
- BİROL, G. (2006). “Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, **Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Yayını**, Ekim 2006, s. 3-16.
- BOLAT, B., & AYAZ, R. (2021). “Din-Devlet İlişkileri Ekseninde Siyasal Meşruiyetin Dinsel Kökeni”, **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 25, 15-44.
- BORGES, C. D. R. L. (2014). “Espaços E Percursos Na Catedral De Brasília”. **Revista do Curso de Arquitetura e Urbanismo da UCB**, (1), 35-54.
- CANBAKAL ATAÖĞLU, N. (2017). “Bakü Kent Kimliği, İkon Yapılar ve Küreselleşme”. **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (55), 29-46.
- CASTELLS, M. (1997). “An introduction to the information age”. **City Journal**, 2(7), 6-16. DOI: 10.1080/13604819708900050.
- ELHAGLA, K., NASSAR, D. M., & RAGHEB, M. A. (2020). “Iconic buildings’ contribution toward urbanism”, **Alexandria Engineering Journal**, 59(2), 803-813.
- ERDOĞDU ERKARSLAN, Ö. (2009). “Salt-Görünür”, **Mimarist**, 33, 56-61.
- DEL CERRO SANTAMARIA, G. (2020). “Complexity and Transdisciplinarity: The Case of Iconic Urban Megaprojects”, **Transdisciplinary Journal of Engineering & Science**, 11, 17-31.
- DÜNDAR, Ş. G. (2010). “Unvan Peşindeki Kentler: “Mega” Projeler ve “Mega Etkinlikler” Üzerinden Bir Bakış”, **Mimarlık Dergisi**, 353, 53-58.
- GERAY, C. (2001). “Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 10(4), 7-22.

- HADDAD, E. (2009). "Charles Jencks and the Historiography of Post-Modernism", **The Journal of Architecture**, 14(4), 493-510.
DOI: 10.1080/13602360902867434
- JENCKS, C. (2006). "The Iconic Building is Here to Stay", **City Journal**, 10(1).
DOI: 10.1080/13604810600594605.
- KAVARATZIS, M. (2005). "Branding The City Through Culture and Entertainment", **Journal Aesop**, 5. 1-7.
- KELEŞ, R. (2005). "Kent ve kültür üzerine", **Mülkiye Dergisi**, 29(246), 9-18.
- KOÇ, F., ÖYMEN GÜR, Ş. (2019). "Anarşizmin Mimarisi Olabilir mi?", **Yakın Mimarlık**, 2(2). 40-62.
- KÖKSAL, A.H. (2011). "İstanbul Modern'in Modern Ötesine Yolculuğu", **Genç Sanat Dergisi**, 191, 30-33.
- KÖYMEN, E. (2022). "Galataport'tan Yeni AKM'ye 'Beyoğlu Kültür Yolu'", **Mimarlık Dergisi**, 423, 8-9.
- MURATOVSKI, G. (2012). "Urban Branding: The Politics of Architecture", **Design Principles & Practice: An International Journal**, 6(1), 45-58.
- ONUR İŞİKOĞLU, B. (2020). "Gösterge-Mimarlık İlişkisi Bağlamında "İkonik" ve "Kitsch" Kavramlarını Yeniden Düşünmek", **Online Journal of Art and Design**, 8(4). 216-226.
- ORHAN, E. (2016). "Reflection of Political Restructuring on Urban Symbols: The Case of Presidential Palace in Ankara, Turkey", **Journal of Architecture and Urbanism**, 40(3). 206-219. DOI: 10.3846/20297955.2016.1210046.
- OZORHON, I.F. ve OZORHON, G. (2015). "Investigation of The Relationship Between Museums and Cities in The Context of Image: Cases From Istanbul", **Journal of Architecture and Urbanism**, 39(3). 208-217.
DOI: 10.3846/20297955.2015.1088418.
- ÖZBAY TARHAN, I. (2022). "Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan", **İdealkent**, 13(35), 374-386.
- ÖZDİL, M. (2017). "Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3 (28). 383-400.
- PORTO, C. E. (2013). "A Comparative Architectural Study of the Structural Form

- Between Two Religious Buildings in Brasília: The Cathedral and the Tibetan Stupa”, **Journal of Civil Engineering and Architecture**, 7 (9). 1092-1110. ISSN: 1934-7359.
- RABINOW, R. (1984). “Michel Foucault ile Söyleşi: Mekân Bilgi Erk”, Çev. Mehmet Adam, **Mimarlık Dergisi**, 84, 7-8.
- RIZA M., DORATLI N., FASLI M. (2012). “City Branding and Identity”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 35, 293-300.
DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.02.091
- SAĞIR, A. & SAĞIR, P.M (2021). “Avangard Bir Mabed Olarak Çamlıca Camisi’nin Aktör Ağ Teorisi Bağlamında Çerçevelemesi”, **OPUS International Journal of Society Researches**, 18(44), 8333-8361.
- SKLAIR, L. (2006). “Iconic Architecture and Capitalist Globalization”, **City Journal**, 10(1). 21-47.
- SKLAIR, L. (2010). “Iconic Architecture and the Culture-Ideology of Consumerism”, **Theory, Culture & Society**, 27(5). 135-159.
DOI: 10.1177/0263276410374634.
- SKLAIR, L. (2012). “Iconic Architecture in Globalizing Cities”, **International Critical Thought**, 2(3). 349-361. DOI: 10.1080/21598282.2012.706779.
- SKLAIR, L. & GHERARDI, L. (2012). “Iconic Architecture as a Hegemonic Project of the Transnational Capitalist Class”, **City Journal**, 16(1-2). 57-73.
DOI: 10.1080/13604813.2012.662366.
- TANYELİ, U. (1993). “Mies van der Rohe: Ortaçağ’la Modernizm Arasında”, **Arredamento Dekorasyon**, 44, 87-89.
- TANYELİ, U. (2014). “Politika mı Mimarlık Üretir? / Mimarlık mı Politika Üretir?” **Altüst Dergisi**, 14, 30-33.
- TÜRKÜN, A. (2022). “Beyoğlu Bölgesinin Büyük Altyapı Projeleri ve Öncü (Flagship) Projelerle İmtihanı”, **Mimarist**, 74. 16-25.
- YAŞAR, D. (2017). “İktidar İdeolojilerinin Mekânsal Temsiliyeti: 1950’lerden Günümüze İstanbul Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yakın Mimarlık Dergisi**, 1(1), 26-41.
- YILMAZ, A. (2009). “İkonik Bellek Mimarlığı: İmge Olarak Yapı, Anı Olarak Mekân”. **Mimarist**, 33, 62-67.
- YILMAZ, M. (2017). “İnanç, Mimarlık ve Algı Üzerine”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18(2). 67-92.

DOI: 10.17494/ogusbd.371419.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- BURIAN, P. (2009). “5 Questions on Theater’s Role in Democracy”, Duke University
<https://research.duke.edu/5-questionstheater%E2%80%99s-role-democracy>
(Erişim Tarihi: Ekim 2017).
- CRANSTON, M. (2020). “Ideology”. Encyclopedia Britannica.
[Ideology | Nature, History, & Significance | Britannica](#)
(Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
- HASOL, D. (1997). “Chicago’dan Mimari İzlenimler”, Yapı Dergisi.
[Chicago' dan Mimari İzlenimler- doganhasol.net](#) (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2023).
- HEATHCOTE, E. (2017). “Age of the ‘starchitect’”, Financial Times.
[Subscribe to read | Financial Times \(ft.com\)](#) (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2021).
- ISAACSON, W. (2011). “Steve Jobs”, Simon & Schuster. ISBN 978-1-4516-4855-3
(ebook) [ycis.ac.in/CEGC Library/English/Steve Jobs.pdf](#) (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2023).
- KARABAŞ, B. (2008). “Diktatörlük ve Mimarlık”, Arkitera, İstanbul.
<https://v3.arkitera.com/g151-diktatorluk-ve-mimarlik.html> (Erişim Tarihi: 02 Mart 2022).
- KESKEYS, P. (2020). “The 10 Secret Ingredients of Iconic Architecture”, Architizer.
[The 10 Secret Ingredients of Iconic Architecture- Architizer Journal](#) (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).
- LEVY, S. (2017). “One More Thing”, Wired.
[Apple’s New Campus: An Exclusive Look Inside the Mothership | WIRED](#)
(Erişim Tarihi: 29 Nisan 2023).
- MORRISON, G. (2004). “Look at me”, The Guardian.
[Look at me! | Architecture | The Guardian](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).
- PAUNÈ, M. M. (2016). “Ruta por el legado arquitectónico de la dinastía Güell”, La Vanguardia.
[Ruta por el legado arquitectónico de la dinastía Güell \(lavanguardia.com\)](#) (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2011). “Erk”, TDK Yayınları, 11. Baskı.
[Türk Dil Kurumu Sözlükleri \(sozluk.gov.tr\)](#) (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2011). “Kimlik”, TDK Yayınları, 11. Baskı.

- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (sozluk.gov.tr) (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2011). “İkon”, TDK Yayınları, 11. Baskı.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (sozluk.gov.tr) (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
- YVONNE, C. (2009). What Makes a Building Iconic (2), Scribd.
- What Makes A Building Iconic | PDF | Tourism | Museum (scribd.com) (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2023).
- URL-1 9000 Yıllık Dev Yerleşim: Çatalhöyük İnfografik Anlatımı- Arkeofili (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-2 Great Buildings Image- The Parthenon (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-3 Guggenheim Bilbao Müzesi / Frank Gehry- Arkitektuel (arkitektuel.com) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-4 AD Classics: Walt Disney Concert Hall / Gehry Partners | ArchDaily (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-5 Vektörel Çizim | Sosyal Medya Araçları Icon (vektorelcizim.net) Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-6 Some of my desktop icons not displaying in full size? - Windows 10 Forums (tenforums.com) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-7 Bizans'ın Sanat Yıkımı: İkonoklast Dönem- Arkeofili (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-8 Michael Jackson- Wikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-9 Geleceğe Dönüş II- Wikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-10 Charles Jencks on the contemporary phenomenon of iconographic architecture (stirworld.com) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-11 AD Classics: La Sagrada Familia / Antoni Gaudí | ArchDaily (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-12 Sydney Opera House- Wikipedia (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- URL-13 Burj Khalifa- Wikipedia (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2023).
- URL-14 Göbekli Tepe ile İlgili Tüm Merak Ettikleriniz: Jens Notroff Röportajı- Arkeofili (Erişim Tarihi: 07 Mart 2022).
- URL-15 İngiltere'nin en önemli anıtlarından Stonehenge'i inşa edenler 'Anadolu'dan göç etti'- BBC News Türkçe Erişim Tarihi: 07 Mart 2022).
- URL-16 Piramit- Wikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi: 07 Mart 2022).
- URL-17 The Pantheon: A Temple to All Gods- Monolithic Dome Institute (Erişim Tarihi: 07 Mart 2022).

URL-18 [Pre-Hispanic City of Teotihuacan - UNESCO World Heritage Centre](#) (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022).

URL-19 [Palazzo del Te- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023).

URL-20 [Versay Sarayı- Wikipedi \(wikipedia.org\)](#) (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023).

URL-21 [HD wallpaper: russia, sankt petersburg, catherine's palace, castle, architecture | Wallpaper Flare](#) (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023).

URL-22 [University of Virginia- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023).

URL-23 [File: Σαγράδα Φαμίλια 2941.jpg- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023).

URL-24 [Chrysler Binası- Wikipedi \(wikipedia.org\)](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).

URL-25 [The Casa del Fascio in Como and the controversy over fascist architecture | Elle Decor](#)

URL-26 [Sydney Opera House | History, Location, Architect, Design, Uses, Interior, Materials, & Facts | Britannica](#) (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023).

URL-27 [550 Madison Avenue- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).

URL-28 [Centre Pompidou – Culture & Leisure – Projects – RSHP](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).

URL-29 [Guggenheim Müzesi \(Bilbao\)- Wikipedi \(wikipedia.org\)](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).

URL-30 [Haydar Aliyev Kültür Merkezi / Zaha Hadid Architects - Arkitektuel](#) (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).

URL-31 [30 St Mary Axe Tower / Foster + Partners | ArchDaily](#) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).

URL-32 [Zaha Hadid - GaeaPeople](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-33 [Norman Foster calls for design competition for a new House of Lords \(worldarchitecture.org\)](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-34 [Tadao Ando - Alain Elkann Interviews](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-35 [Tac Mahal- Wikipedi \(wikipedia.org\)](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-36 [Dancing House- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-37 [Berlin Yahudi Müzesi / Studio Libeskind- Arkitektuel](#) (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023).

URL-38 [Architecture–Bahá'í House of Worship, New Delhi \(bahaihouseofworship.in\)](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-39 [Gallery: Frank Lloyd Wright's Solomon R. Guggenheim Museum by Laurian Ghinitoiu | ArchDaily](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-40 [AD Classics: Ronchamp / Le Corbusier | ArchDaily](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-41 [CCTV Headquarters- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-42 [Best Places to See the Eiffel Tower Without the Crowds \(fodors.com\)](#) (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2023).

URL-43 [Sydney Opera House – Wahrzeichen de luxe › Weltrentner](#) (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2023).

URL-44 [Selfridges Building, Birmingham- Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-45 [Haydar Aliyev Kùltür Merkezi / Zaha Hadid Architects - Arkitektuel](#) (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023).

URL-46 [Metropolitan Cathedral, Brasilia- Oscar Niemeyer | Arquitectura Viva](#) (Erişim tarihi: 03 Mayıs 2023).

URL-47 [Google Earth](#) (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2023).

URL-48 [Relatório do Plano Piloto de Brasília - Lúcio Costa \(brasilia.jor.br\)](#) (Erişim tarihi: 03 Mayıs 2023).

URL-49 [Cathedral of Brasília - Wikipedia](#) (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2023).

URL-50 [Cathedral, Brasilia, D.F. Brazil/Oscar Niemeyer – Modern Architecture: A Visual Lexicon \(wordpress.com\)](#) (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2023).

URL-51 [Cathedral of Brasilia, Brazil – Modern Architecture: A Visual Lexicon \(wordpress.com\)](#) (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2023).

URL-52 [Cathedral of Brasília – Brasília, Brazil - Atlas Obscura](#)

URL-53 [Catedral de Brasília: análise da arquitetura e história - Cultura Genial](#) (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2023).

URL-54 [Catedral Metropolitana de Brasília – Wikipédia, a enciclopédia livre \(wikipedia.org\)](#) (Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2023).

URL-55 [Cathedral of Brasília || Alluring World](#) (Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2023).

URL-56 [Obra / Arquitetura | Niemeyer \(oscarniemeyer.org.br\)](#) (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2023).

URL-57 [Metropolitan Cathedral under construction, Eixo Monumental, Brasilia | RIBA pix](#) (Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2023).

URL-58 [Google Earth](#) (Erişim tarihi: 03 Mayıs 2023).

URL-59 [20. yüzyılın mimari ikonlarından biri: Centre Pompidou \(gzt.com\)](#) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2022).

URL-60 <https://proyectos4etsa.wordpress.com/2014/01/12/centro-georges-pompidou-1971-1977-richard-rogers-renzo-piano/> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2022).

URL-61 [Centre Pompidou by Renzo Piano & Richard Rogers \(226AR\) — Atlas of Places](#) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2022).

URL-62 [Architecture Classics: Centre Georges Pompidou / Renzo Piano Building Workshop + Richard Rogers | ArchDaily](#) (Erişim tarihi: 03 Mayıs 2023).

URL-63 https://twitter.com/Pedro_Torrijos/status/1365034280095727620 (Erişim tarihi: 15 Ekim 2022).

URL-64 [Centre Pompidou – Culture & Leisure – Projects – RSHP](#) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2022).

URL-65 [Azerbaijan: Biography Of Deceased Former President Heidar Aliyev | Eurasianet](#) (Erişim tarihi: 25 Ekim 2022).

URL-66 [Google Earth](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-67 [Heydar Aliyev Centre – Zaha Hadid Architects \(zaha-hadid.com\)](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-68 [Heydər Əliyev Mərkəzi \(heydaraliyevcenter.az\)](#) (Erişim tarihi: 25 Ekim 2022).

URL-69 [Heydar Aliyev Center | Zaha Hadid Architects, Barrisol - Normalu Sas, Bolid | Archello](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-70 [Bakü'de Bir Zaha Hadid Eseri- Arkitera](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-71 [Haydar Aliyev Kültür Merkezi / Zaha Hadid Architects - Arkitektuel](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-72 [Bakü Haydar Aliyev Kültür Merkezi tamamlanıyor. | \(mimdap.org\)](#) (Erişim tarihi: 20 Ekim 2022).

URL-73 [Google Earth](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-74 [Apple Park | Offices and Headquarters \(fosterandpartners.com\)](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-75 [Apple Campus 2 \(In project\), Cupertino - Norman Foster | Arquitectura Viva](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-76 [More about Foster + Partner's new Apple Campus in Cupertino | ArchDaily](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-77 [Apple Park- Foster + Partners | Arquitectura Viva](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-78 [Apple Park Office Building | Clark Pacific](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-79 [Apple cutting costs with bonus payment changes, hiring freeze | AppleInsider](#) (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2023).

URL-80 [mimarlar odası'ndan istanbul çamlıca camii mimari proje yarışması hakkında açıklama | www.tmmob.org.tr](#) (Erişim tarihi: 11 Kasım 2022).

URL-81 [Google Earth](#) (Erişim tarihi: 25 Ekim 2022).

URL-82 [Microsoft Word- 1-1000_raporAAA \(uskudar.bel.tr\)](#) (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2023).

URL-83 [Çamlıca Cami Yarışması'nda Hangi Projenin Uygulanacağına Karar Verildi- Arkitera](#) (Erişim tarihi: 05 Kasım 2022).

URL-84 [camlicaegitimkulturvakfi.com](#) (Erişim tarihi: 05 Kasım 2022).

URL-85 [Çamlıca Camii \(archi101.com\)](#) (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2023).

URL-86 [Çamlıca Camii- Wikipedi \(wikipedia.org\)](#) (Erişim tarihi: 25 Ekim 2022).

URL-87 [İstanbul Modern \(istanbulmodern.org\)](#) (Erişim tarihi: 09 Mayıs 2023).

URL-88 [Google Earth](#) (Erişim tarihi: 06 Mayıs 2023).

URL-89 [7 \(mimarist.org\)](#) (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2023).

URL-90 [RPBW- Istanbul Modern](#) (06 Mayıs 2023).

URL-91 [Istanbul's new Museum of Modern Art- Arup](#) (Erişim tarihi: 09 Mayıs 2023).

URL-92 [Bir "Mühendislik Laboratuvarına" Dönüşen Galataport İstanbul- Şantiye Dergisi \(santiye.com.tr\)](#) (Erişim tarihi: 09 Mayıs 2023).

URL-93 [İstanbul Modern'in Renzo Piano Tasarımı Yeni Binası- Arkitera](#) (Erişim tarihi: 06 Mayıs 2023).

URL-94 [Istanbul Modern Museum, Istanbul - Renzo Piano | Arquitectura Viva](#) (06 Mayıs 2023).

TEZLER

ALTUNDAĞ, N. (2020). "İdeolojilerde İktidar-Mekân İlişkisi", (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnönü Üniversitesi.

AKBALIK, E. (2017). "Küresel Coğrafyalarda Mimarlık Nesnelere ve Yıldız Mimarlar", (Doktora Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, T.C. Maltepe Üniversitesi.

ÇALIK, E. S. (2018). "Montesquieu'de Siyasi Erk ve Özgürlük İlişkisi", (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Atatürk Üniversitesi.

ÇALIŞLAR, H. C. (1999). "Mimaride Erk ve İktidarın Kullanımı", (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi.

- ÇAVDAR, R. Ç. (2018). "Ideology, Subject, Architecture: The Transformation of Architectural Theory and the Architect-Subject in the 21st Century", (Doktora Tezi), Doğal ve Uygulamalı Bilimler Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- DAVARPANA, S. (2012). "A Query on the Impact of Place on the Formation of Iconic Buildings in Architecture", (Yüksek Lisans Tezi), Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- DEMİRCAN, B. (2015). "Politik Söylem ve İktidar: Kamusal Söylemi Üreten, Denetleyen ve Yöneten İktidar Yapıları", (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Gazi Üniversitesi.
- ERGÜNAY KURTÇU, G. (1999). "Mimari Kütlede Biçimleniş Faktörleri", (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Trakya Üniversitesi.
- GAST, N. (2016). "Iconic Rotterdam, a Marketed City", (Yüksek Lisans Tezi), Erasmus Tarih, Kültür ve İletişim Okulu.
- GLENN, M. (2003). "Architecture Demonstrates Power", (Doktora Tezi), Felsefe Bölümü Haverford College
- GÖL, B. (2009). "Fiziksel Çevrede Egemen İdeoloji ve Direnç", (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- GÜLEÇ SOLAK, S. (2014). "Mekân-Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekândaki Tezhürleri", (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Gazi Üniversitesi.
- GÜMÜŞ, İ. (2018). "Kıyı Kentlerindeki İkonik Kültür-Sanat Yapılarının Tasarım Kriterleri Üzerine Bir Değerlendirme" (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- İLGAR, E. (2008). "Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kentsel Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği", (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.
- OURLISSENE, R. (2019). "Iconic Architecture Source of Iconic Forms An Inquiry for a Design Theory", (Yüksek Lisans Tezi), Mimarlık Bölümü, University of Detroit Mercy.
- POLAT, S. (2011). "Kamusal Dış Mekânlarda Mimari Kimliği Değerlendirmek İçin Bir Yöntem Önerisi: Bursa-Cumhuriyet Alanı Örneği", (Doktora Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi.
- SALİKOĞLU, H. (2019). "İustinianus, İktidar ve Mimari", (Yüksek Lisans Tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, T.C. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

- ŞAHİN, D. (2012). “XV. Yüzyıl Floransa'sında Sanat ve Finans İlişkisi: Medici Ailesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- TEMİRKAYNAK, M. (2008). “YanlıŞ Bilinç'ten Son'a Giden Yolda İdeolojinin Serüveni Tarihin ve İdeolojilerin Sonu Tartışmalarının Sosyolojik Zemini Üzerine Bir Analiz”, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adnan Menderes Üniversitesi.
- YAKAN, Ş. (1999). “Mimari Form Oluşumuna Etki Eden Girdiler ve Tarihsel Süreç İçinde Form Olgusunun İrdelenmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- YARGIÇ, S. (2009). “Küreselleşen Kentlerde İkonik Yapıların Kentsel Kimlik Oluşumuna Etkileri Üzerine İrdeme”, (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

- ALPİN GÜMÜŞ, B. & SİREL, A. (2022). “Erkin Mekânsal Temsili Olarak İkonik Binalar”, III International Conference on Global Practice of Multidisciplinary Scientific Studies. 1454-1484. Kıbrıs. (Online).
- CORREA, C. (1983). “Quest for Identity, Architecture and Identity”, Proceeding of the Regional Seminar in the series Exploring Architecture in Islamic Cultures. 10-13. Singapore.
- EFE, N. & ÖZEN EYÜCE, E. (2019). “Circle as a Symbol of Power in Architecture”, XIII. International Theory and History of Architecture Conference. 49-66. İstanbul.
- GANG, J. (2008). “Wanted: Tall Buildings Less Iconic, More Specific”, Council on Tall Buildings and Urban Habitat 8th World Congress. 496-502. Dubai.
- GÜLLER, C. & ÜNLÜ C. (2016). “Power Reflections on The Cities Through City Planning and Architecture”, International Conference on Humanities and Cultural Studies. 53. Prag, Czech Republic.
- HACIHASANOĞLU, O. (1996). “Kimlik Sorunu, Mimarlığın Evrensel ve Yerel Boyutları”, Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongre Kitabı, Bursa.
- ÖZKUL, K. (2021). “Sanat, Mimari ve Tarihin Mekânı; Haydar Aliyev Kültür Merkezi”. Doğumunun 98. Yılında Haydar Aliyev Uluslararası Kongresi. Bakü, Azerbaycan.

SAMİR, H. H. & ARAYICI. Y. (2015) “The Influence of Modern Architecture in Transforming Iraqi City Identity”. International Postgraduate Conference. 10-12. Manchester.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Bilge ALPİN GÜMÜŞ

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2007, Trakya Üniversitesi, Mühendislik – Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

MESLEKİ DENEYİM:

2006 : Trakya Üniversitesi Yapı İşleri Teknik Daire Başkanlığı
2007 : Edirne Yeni Saray Kazısı
2007-2008 : Hora Yapı
2008 : AC Mimarlık
2009-2010 : Mavi Damla İzolasyon Şirketi
2010-2015 : İNTAYA İnşaat Yatırım A.Ş.
2015-2016 : Sabri Paşayığıt Dizayn Ofis
2017-2019 : BFTA Mimarlık

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR VE SUNUMLAR:

Alpin Gümüş, B. & Sirel, A., 2022. Erkin Mekânsal Temsili Olarak İkonik Binalar, *III International Conference on Global Practice of Multidisciplinary Scientific Studies*, 1454-1484. Kıbrıs.